

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

Кравченко Юлія Володимирівна

УДК 811.161.2:81373.2

ГІДРОНІМІЯ КОЛИШНЬОГО ВЕЛИКОГО ЛУГУ ЗАПОРОЗЬКОГО

10.02.01 – Українська мова

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник
ЧАБАНЕНКО ВІКТОР АНТОНОВИЧ
професор, д. філол. наук

Запоріжжя – 2009

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. РЕГІОНАЛЬНА ГІДРОНІМІЯ ЯК ОБ’ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	9
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. ГЕНЕТИЧНО-МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА ГІДРОНІМІВ ВЕЛИКОЛУЖЖЯ	29
2.1. ВІДАПЕЛЯТИВНІ ГІДРОНІМИ	29
2.1.1. Гідроніми, що характеризують особливості водного об’єкта	29
2.1.2. Гідроніми-деапелятиви іншомовного походження з непрозорою семантикою.....	53
2.1.3. Гідроніми, пов’язані з регіональною флорою.....	62
2.1.4. Гідроніми, пов’язані з регіональною фауною	68
2.1.5. Назви водних об’єктів, корельовані гідрографічною номенклатурою	73
2.1.6. Гідроніми, пов’язані з соціально-побутовою діяльністю людей.....	82
2.1.7. Гідроніми, пов’язані зі сферою релігії.....	84
2.1.8. Гідроніми, корельовані етнічною ознакою особи.....	86
2.2. ВІДОНІМНІ НАЗВИ ВОДНИХ ОБ’ЄКТІВ	88
2.2.1. Відантропонімні гідроніми	88
2.2.1.2. Назви, мотивовані особовими іменами.....	89
2.2.1.3. Назви, мотивовані прізвищами або прізвиськами.....	94
2.2.2. Відтопонімні гідроніми	109
2.2.2.1. Вторинні гідроніми, співвідносні з назвами водоймищ.....	109
2.2.2.2. Відойконімічні гідроніми.....	114
2.2.2.3. Гідроніми, мотивовані власними назвами інших географічних об’єктів (мисів, гір, урочищ).....	115

	3
Висновки до розділу 2	119
РОЗДІЛ 3. ГРАМАТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЕЛИКОЛУЗЬКИХ ГІДРОНІМІВ	120
3.1. Словотвірна структура гідронімів.....	120
3.2. Граматичні особливості гідронімів.....	130
3.3. Гідроніми-паралелі	136
3.4. Гідроніми-варіанти	140
3.5. Інтрапонімічна омонімія як ознака мікросистеми назв гідрооб'єктів Великого Лугу	152
Висновки до розділу 3	157
ВИСНОВКИ	160
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ	164
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	171
ДОДАТОК А	191
ДОДАТОК Б	227

ВСТУП

Одним із завдань сучасної топоніміки є залучення до наукового обігу тих регіональних гідроназв, які не були ще предметом спеціальних досліджень. До них належить і гідронімікон колишнього Великого Лугу Запорозького, що припинив своє існування в результаті побудови Каховської гідроелектростанції та виникнення Каховського водосховища (1957 р.). Після зруйнування Великого Лугу, колиски українського козацтва, під каховськими хвилями назавжди зник рослинний і тваринний світ, який за своїм багатством не мав собі рівного в усій Європі. Крім цього, припинили існування й численні топоніми та гідрооб'єкти, кожен із яких мав безпосередній зв'язок з історією місцевої людності. У назвах цих об'єктів відображався побут, вірування, мовна та уснопоетична творчість народу, простежувалися його торговельні, господарські та культурні зв'язки з іншими етносами.

Усі географічні назви, входячи до складу загальнонаціонального ономастикону, утворюють окремий лексичний прошарок, який підпорядковується законам розвитку певної мови, але разом із тим вони мають і деякі особливості залежно від типу об'єкта, що ними позначається (річка, потік, поселення, місто тощо). Значна кількість таких найменувань з різних причин поступово виходить із активного вжитку, тому назви зниклих макро- й мікрооб'єктів у плані наукового вивчення заслуговують на особливу увагу. Досліджуваний шар лексики, що зберігається переважно в усному мовленні старшого покоління і становить його органічний елемент, є важливим краєзнавчим джерелом.

Топоніми здавна перебували в полі зору лінгвістів. Особливо помітно інтерес до їх вивчення зростає починаючи з кінця XIX ст. У цей час з'являються праці Н.Березіна, М.Кастерна, Н.Надеждіна, О.Погодіна, В.Радлова, О.Соболевського та інших вчених.

Проте, незважаючи на існування значної кількості праць із топоніміки й гідроніміки як її складника, дослідження регіональних мікросистем відповідних власних назв залишається дуже обмеженим. Цікавими дослідженнями в цій галузі позначений кінець XIX- початок XX ст. (В.Горпинич, І.Желєзняк, А.Матвєєв, Л.Масенко, Е.Мурзаєв, В.Ніконов, Є.Отін, В.Петров, О.Попов, О.Стрижак, З.Франко, а також зарубіжних учених В.Георгієв, А.Дульзон, К.Мошинський, Є.Поспєлов, Я.Розвадовський, О.Суперанська, В.Топоров, О.Трубачов, М.Фасмер). Свідченням актуалізації проблем вітчизняної регіональної топо- й гідроніміки є поява праць сучасних українських дослідників В.Бушакова, С.Вербича, Л.Костик, В.Лучика, М.Матієва, О.Михальчук, Я.Редькви та І.Фаріон.

Топоніміка Нижньої Наддніпрянщини, тобто території, яка за адміністративним поділом складається із Запорізької, Дніпропетровської та Херсонської областей, і зокрема топонімія Великолузького регіону (складова частина історичного Запорожжя), залишається однією з найменш вивчених. На цей факт звертає увагу й О.Стрижак у праці «Назви річок Запоріжжя і Херсонщини (Нижньонаддніпрянське Лівобережжя)». До того ж цей регіон становить собою неабиякий інтерес для вивчення ще й через те, що він характеризується складністю і строкатістю етнічних стосунків у минулому, а починаючи з XV століття належить до території нової хвилі слов'янського заселення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації затверджена науково-технічною радою Запорізького національного університету (протокол № 1 від 21 вересня 2006 року). Робота виконана в межах комплексних наукових досліджень кафедри загального і слов'янського мовознавства «Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку».

Метою роботи є комплексне вивчення мікросистеми гідронімів колишнього Великого Лугу Запорозького.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) обґрунтувати теоретичні засади вивчення регіональної гідронімії;

- 2) окреслити склад гідронімів колишнього Великого Лугу Запорозького;
- 3) установити співвідношення різних сфер апелювальної та пропріальної лексики, відображеної в основах досліджуваних номенів, їх генетично-мотиваційну базу;
- 4) схарактеризувати дериваційну будову та способи творення гідронімів Великолужжя;
- 5) визначити основні морфологічні показники відповідних мікрогідронімів;
- 6) з'ясувати специфіку системної організації розглянутих власних назв;
- 7) виявити зв'язки досліджуваної регіональної мікросистеми із загальною макросистемою українських гідронімів;
- 8) укласти словник гідронімів Великого Лугу Запорозького.

Таким чином, **актуальність теми** полягає у можливості виявлення специфіки ареальних особливостей макро- й мікрогідронімів. Вона зумовлена також відсутністю спеціальних праць, присвячених вивченню гідронімікон колишнього Великого Лугу Запорозького.

Окремі назви водних об'єктів цього регіону принагідно розглядалися у працях М.Габорака, Л.Гумецької, Ю.Карпенка, В.Лучика, Я.Редькви, О.Стрижака, О.Трубачова. Проте ці фрагментарні дані не дають повного й об'єктивного уявлення про великолужьку гідронімну систему загалом.

Об'єктом дослідження є гідронімікон конкретного історико-етнографічного регіону – колишнього Великого Лугу Запорозького.

Предмет дослідження – семантична основа, структурно-словотвірні та морфологічні особливості мікрогідронімів Великолужжя, їх системні відношення.

Джерелами дослідження слугували праці істориків та етнографів; етнографічні й фольклорні збірки (О.Афанасьєва-Чужбинського, М.Драгоманова, І.Манжури, Г.Надхіна (Г.Данилевського), Я.Новицького, О.Стороженка, І.Срезневського, В.Чабаненка, Д.Яворницького та ін.); збірники історичних документів (опубліковані й архівні); географічні, гідрографічні та

військово-топографічні карти та плани, видані в різний час, починаючи з XV століття; довідники адміністративно-територіального поділу; топонімічні словники; записи фольклористичних і діалектологічних експедицій, організованих Запорізьким університетом; матеріали, зібрані автором польовим методом протягом 2000-2006 рр.

Методи дослідження зумовлені його конкретними завданнями. Як основні використані синхронно-описовий метод, метод лінгвістичних спостережень, а також прийоми систематизації та класифікації. При з'ясуванні словотвірної будови гідронімів залучався метод компонентного аналізу, а при реконструюванні внутрішньої форми й первинної структури окремих назв – елементи порівняльно-зіставно-історичного та етимологічного аналізу.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше подано системний опис регіональних гідронімів, зафіксованих на історичній території давньої Гілеї, яка за часів козацтва здобула назву Великий Луг, уведено в науковий обіг новий прошарок малодослідженої пропріальної лексики, з'ясовано склад, специфіку мікросистеми відповідних гідронімів, встановлено їх семантику, дериваційну будову, продуктивність словотвірних моделей. Укладено «Словник-показчик гідронімів колишнього Великого Лугу Запорозького».

Дослідження всієї сукупності назв великолузьких водних об'єктів сприяє відтворенню парадигми словотвірно-структурних та граматичних гідронімних типів у контексті загальної словотвірної та граматичної гідронімної системи як важливої ланки словотвору та граматики української мови.

Теоретичне значення роботи зумовлене тим, що основні її положення дозволяють збагатити відомості про регіональну мікрогідронімію, а відтак і більш об'єктивно визначити основні закономірності й тенденції розвитку українського топонімікону загалом і гідронімікону зокрема.

Практичне значення одержаних результатів. Зібраний і систематизований фактичний матеріал може бути застосований для

подальшого вирішення актуальних проблем ономастики, діалектології, історичної лексикології тощо, знайти застосування в лексикографічній практиці. Результати вивчення гідросистеми колишнього Великого Лугу Запорозького можуть бути використані для проведення спецкурсів та спецсемінірів з ономастики, а також у процесі викладання курсів діалектології, сучасної української літературної мови у вищих навчальних закладах.

Проаналізований гідронімікон є важливим джерелом для вчителів, філологів, етнографів, географів, а також істориків, гідрографів, краєзнавців, письменників, оскільки колишній Великий Луг був осередком козацької вольниці й відіграв визначну роль у становленні української державності, ця робота сприятиме пробудженню й збереженню історичної пам'яті нашого народу.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення дисертації були оприлюднені в доповідях та повідомленнях на 3-ій Міжнародній міждисциплінарній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми науки та освіти» (Ужгород, 2002), науковій конференції «Сучасні підходи до вивчення філологічних наук» (Херсон, 2003), Міжнародній конференції, присвяченій 85-річчю з дня народження Яра Славутича (Запоріжжя, 2003), міжвузівській науково-практичній конференції «Російсько-український філологічний дискурс» (Запоріжжя, 2006), Міжнародній науково-теоретичній конференції «Граматичні читання – IV» (Донецьк, 2007). Розділи дисертації та робота в цілому обговорювалися на засіданні кафедри загального і слов'янського мовознавства Запорізького національного університету.

Публікації. Основний зміст дисертації відображений у 6 публікаціях, 4 з яких вміщено у виданнях, визначених ВАК України як фахові.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків (160), переліку умовних скорочень назв джерел фактичного матеріалу (164), додатків А і Б – словника гідронімів колишнього Великого Лугу Запорозького (191) та карти колишнього Великого Лугу. Загальний обсяг роботи становить 227 с.

РОЗДІЛ 1

РЕГІОНАЛЬНА ГІДРОНІМІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Одним із актуальних завдань сучасного мовознавства є розвиток топоніміки – галузі науки, яка вивчає походження (етимологію, моноетнічну належність, час і спосіб утворення), шляхи розвитку (динаміку структурно-семантичних перетворень), природу специфіки (специфічні особливості структури, семантики, внутрішньої системності і функції), відповідність позначуваному (способи відображення номінативних рис; форма зв'язку з історією тощо) та деякі інші особливості власних географічних назв [171, с.10].

За предметом дослідження топоніміка належить до мовознавства, проте є об'єктом зацікавлення багатьох наук: географії (пов'язана з називанням географічних об'єктів та відбиттям географічних, насамперед палеографічних рис і явищ – ландшафту, гідрографії, географії ґрунтів, зоогеографії тощо), історії (вона виступає своєрідним літописом історичних подій, осіб і явищ, зафіксованих у вигляді власних географічних назв), археології (топонімічні нашарування можуть пролити світло на деякі мовні особливості творців певної археологічної культури); топонімією користуються етнографи, антропологи, геологи, краєзнавці та інші науковці. Виключно важливого значення набувають топонімічні дані для історії народу, різних галузей духовної та матеріальної культури, історико-географічних особливостей території, мови й окремих діалектів тощо [Там само].

Інтерес до власних імен, зокрема географічних назв, виявляли вже античні вчені. Питання топоніміки розглядалися в працях з історії, географії та мовознавства здавна, хоча сам термін «топоніміка» з'явився лише століття тому.

Кожна наука народжується й розвивається під впливом потреб практики. Своїм виокремленням у спеціальну галузь знань топоніміка зобов'язана передусім практичним потребам географії. Перші мандрівники давали назви відкритим землям; наносили їх на карту. Вони були першими збирачами та користувачами географічних назв [47, с.8].

Усі географічні назви виникли із загальних та особових імен. Їх поява зумовлена конкретизацією й індивідуалізацією поняття. З того часу, як вони виокремилися з апелятивної лексики (загальних назв), географічні назви все частіше використовуються для означення конкретного об'єкта, а не для вираження ознаки цього об'єкта.

Відзначимо також, що топоніми є одним із джерел творення лексичної системи гідронімікону колишнього Великого Лугу Запорозького. Від топонімів (ойконімів, антропонімів тощо) утворено чимало гідроназв, що вказує на давність формування макро- й мікросистеми історико-географічної території.

Одним із найархаїчніших нашарувань у топонімії є власні назви вод, озер, проток, рукавів тощо, які є об'єктом дослідження гідроніміки.

Гідронімікою нерідко називають конкретну систему, сукупність власних назв вод (водойм), інакше кажучи, гідронімікон певного ареалу. Останнім часом у цьому значенні частіше вживається термін гідронімія (за аналогією до слова топонімія) [172, с.12]. Гідроніми утворюють одну з найглибинніших (особливо це стосується назв великих водотоків) закодованих інформативних систем, які вміщують різночасові, різномовні, специфічні формально-семантичні підсистеми, що охоплюють явища відапелятивного й відономастичного походження, пов'язані з широким полем трудової та пізнавальної діяльності людей [23, с.3-4].

З.Франко відзначає: «Для історіографії гідронімія – засіб хронологізації в історії народу його етнічних змін чи іноплемянних нашарувань, тобто в значній мірі ключ до етногенезу краю.

Для мовознавства – це найдавніша пам'ятка мови, а звідси й об'єкт лінгвістичної археології. У ній простежуються синхронні зрізи мови в галузі

найменувань, певна діяхронія плинності та змінності різномовних назв і структурної адаптації різногенетичних назв на ґрунті української мови» [193, с.3].

Польський мовознавець Я.Розвадовський зазначав, що найстійкішими з усіх географічних назв є назви річок, які споконвіку відіграють роль важливих шляхів [217, с.75].

Дослідження й розробка проблеми гідроніміки становить одне із важливих завдань як теоретичної, так і практичної топоніміки, оскільки гідроніми належать до найдавніших і найстійкіших категорій топонімії загалом. Назви водних об'єктів входять до складу системи географічних назв і містять у собі різнобічну, не лише лінгвістичну, а також історичну, етнічну та іншу інформацію.

На думку вчених, роботу щодо вивчення особових імен слід починати із збирання матеріалу на обмеженій території, у певній діалектній зоні, оскільки «дане середовище має ще й свої культурно-історичні особливості. І тільки на основі зібраного матеріалу з різних діалектних зон можна буде зробити певні висновки» [див.: Шило 1970: 68].

При дослідженні гідронімії найбільш надійним і оптимальним за своєю специфікою є, на нашу думку, регіональний принцип. Регіональні дослідження ведуться звичайно або в плані аналізу сукупності географічних найменувань певного регіону, або ж у плані аналізу одного класу назв (наприклад, гідронімів) певної території [61, с.5].

Тому вирішення найважливіших проблем теоретичної топоніміки можливе, як здається, насамперед на основі даних регіональної й описової топоніміки. Будь-яке топонімічне дослідження прив'язане до конкретної етнічної території й залежить від географічного середовища, історії населення цього регіону, його мови, культури тощо. І.Желєзняк зазначає: «Вивчення назв водотоків у межах одного басейну дає подвійну інформацію про єдність гідронімних явищ, специфічні особливості творення назв, котрі підтверджуються чи не підтверджуються у конкретному регіоні» [42, с.63-64].

Гідронімія становить у топонімії окрему групу, яка є досить специфічною, але водночас невід'ємною частиною лексичного складу мови. Вона розвивається за загальними лінгвістичними законами, а отже, належить до об'єктів дослідження мовознавства.

В.Жучкевич зазначає, що після 1917 року топонімічні дослідження набули більш широкого розвитку, аніж до цього. Велику роль у збиранні й обробці топонімічних матеріалів відіграли краєзнавчі гуртки, які працювали на місцях (Східному Сибіру, Українській РСР тощо). У розвитку радянської топоніміки учений виділяє три основні етапи: 1)1917-1945 рр. – превалювання регіональних робіт, у той час як питання загальної теорії розглядалися лише побіжно; 2)1945-1964рр. – цей етап відзначається активною роботою в галузі топоніміки; проводиться перша Всесоюзна топонімічна конференція; 3)сучасний етап – з 1965р. – формуються наукові топонімічні школи, друкуються перші навчальні посібники з топоніміки [47, с.10].

Середина ХХ ст. відзначається найактивнішою роботою лінгвістів над дослідженням географічних власних назв. Серед праць, що з'явилися в цей час, виділяються, насамперед «Введение в топонимику» В.Никонова [117], «Словарь местных географических терминов» Е.Мурзаева та В.Мурзаевой [113]. За редакцією К.Цілуйка виходить «Коротка програма збирання матеріалів для вивчення топоніміки» [198]. Крім того, великою популярністю й до сьогодні користуються наукові праці з топоніміки Ю.Карпенка [62], О.Матвеева [97], О.Суперанської [176; 178], О.Трубачова [189] та ін.

Починаючи з кінця ХХ ст. інтерес до топоніміки стрімко зростає. Це пов'язано, насамперед, із потребами практичної граматики й особливо картографії. У цей час організуються комісії та гуртки, які досліджують географічні назви, а також з'являються праці з топоніміки, найбільш помітною серед яких є «Опыт словаря тюркских наречий» В.Радлова [90].

Чималий внесок у розбудову топоніміки зробили російські лінгвісти, насамперед А.Соболевский («Новые русско-скифские этюды» [164]),

П.Маштаков («Материалы для областного словаря» [102]), А.Селищев («Из старой и новой топонимики» [153]) та ін.

Одним із головних завдань дослідників-ономастів того часу було вивчення етимологічного складу топонімії України загалом і гідронімії зокрема. Цей аспект знайшов відображення насамперед у праці О.Трубачова «Названия рек Правобережной Украины» [188]. У згаданій роботі автор на основі словотвірного та етимологічного аналізу гідронімів Правобережної України зробив дуже важливі етнолінгвістичного характеру висновки, зокрема, щодо субстратної гідронімії зазначеної території. Крім того, залучивши етимологічні критерії для з'ясування походження водоназв, вчений проаналізував і дав стратиграфію таких груп річкових назв цього регіону, як давньослов'янська, іранська, тюркська, балтійська, германська, іллірійська (гідронімія із західнобалканськими зв'язками), а також фракійська, дакійська (гідронімія із східнобалканськими зв'язками).

У праці О.Соболевського «Новые русско-скифские этюды» усі річкові назви Південного Бугу виводяться автором із іранських мов. Так, іранськими за походженням він вважав такі назви досліджуваного басейну, як Буг, Десна, Дохна, Самець [164, т.ХХХ, с.9].

Назви річок Запоріжжя й Херсонщини стали об'єктом дослідження О.Стрижака. Автор досліджує походження назв річок, річкових рукавів та інших гідрографічних об'єктів лівобережжя нижньої течії Дніпра. Гідронімія цього ареалу аналізується в порівнянні з аналогічними утвореннями інших територій та в локальних системних зв'язках на відповідному історико-географічному тлі [168]. У монографії Ю.Карпенка «Топонімія Буковини» вивчається історія буковинських топонімів (назви поселень та річок). Автором встановлено превалювання східнослов'янської (української) основи гідронімів цього ареалу [62]. Топонімія Дніпро-Бузького межиріччя розглядалася у праці В.Лободи [86; 87]. У межах регіональної топонімії автор досліджує й назви річок, ярів, балок тощо, які впливали на формування назв окремих районів Дніпропетровської, Кіровоградської та Херсонської областей. У інших роботах

цього автора, а також Д.Бучка [13; 14; 15], Ю.Карпенка [59-62; 64], Т.Поляруш [136; 137], Є.Посацької-Черняхівської [140; 141], С.Трубачова і В.Топорова [185] аналізується топонімічна система Поділля, Покуття, Львівщини, деяких районів Чернівецької області, верхнього Подніпров'я та ін.

Наприкінці ХХ ст. в Україні особливо помітно активізуються регіональні топонімічні дослідження. Більшість дисертаційних студій, особливо з гідроніміки, відзначається поглибленим етимологізуванням топонімів; значну цінність становлять і топонімічні словники, наявні в текстах дисертацій або в додатках до них [186, с.437]. Так, наприклад, І.Железняк (1988р.) у роботі «Среднеподнепровское Правобережье и этногенез славян (на материале гидронимии)» виконала етимологічний аналіз гідронімів Середньонаддніпрянського Правобережжя у проекції на загальні етнолінгвістичні процеси й пов'язані з регіоном міграційні явища і встановила, що на згадуваній території практично повсюдно функціонують давньоєвропейські й архаїчні слов'янські гідроніми. У монографії «Рось і етнолінгвістичні процеси Середньонаддніпрянського Правобережжя» І.Железняк виділяє дві групи досліджуваних мовних одиниць: 1)гідроніми, похідні від антропонімів; 2)гідроніми, похідні від географічних апелятивів, які становлять кількісну перевагу серед слов'янських гідронімів досліджуваного басейну [44]. Окремі вкраплення фракійської, іллірійської й кельтської гідронімії обстеженого регіону мають свої яскраво виражені локальні характеристики і становлять собою часткову фільтрацію. Балто-слов'янські входження в гідронімію регіону мають характер острівних мікроареалів. Тюркський мовний та етнічний елемент значної ролі у становленні слов'янського етносу не відіграв [43].

У роботі О.Карпенко «Гідронімія Центрального Полісся на загальнослов'янському тлі» здійснене етимологічне дослідження гідронімів із непрозорими основами. Структурно-генетична характеристика й ареальні зв'язки гідрооснов на рівні слов'янських і неслов'янських мов дали змогу авторові розкрити етнолінгвістичну ситуацію регіону від найдавніших

часів [56]. В.Лучик досліджував процес формування й розвитку гідронімії Середнього Дніпро-Бузького межиріччя в її зв'язку з етносоціальними змінами від найдавніших часів і донині. Встановлено, що основу гідронімікону досліджуваного ареалу формують назви водних об'єктів слов'янського походження, які після розпаду індоєвропейської етномовної спільності, як правило, домінують у місцевому регіональному мовленні [91]. Гідроніми басейну Стиру розглянуто В.Шульгачем. Учений визначив праслов'янський шар гідронімії зазначеного басейну, виділив гідроніми, які походять від географічних термінів, та відантропонімії утворення [213].

У вивченні гідронімікону України значним доробком став «Словник гідронімів України». Він є першим повним зібранням назв річок, струмків, проток й інших водооб'єктів (понад 20 тис. основних і майже 24 тис. варіантних назв) [130]. Паралельно з цим продовжувалися регіональні дослідження з гідронімії, що знайшли відображення в монографіях Є.Отіна «Гідроніми Східної України», в якій обстежено гідроніми давньотюркського походження, кримсько-грецьку гідронімію Північного Приазов'я, слов'янські гідроніми Східної України [123] та Л.Масенко «Гідронімія Східного Поділля», що в ній авторка розглянула назви гідрооб'єктів зазначеного регіону в лінгвогеографічному та лексико-семантичному аспектах, у зв'язках з гідронімією інших територій [95].

За останнє десятиліття посилюється тенденція до вивчення гідронімії в межах одного басейну ріки або окремого регіону. Так, захищено кілька кандидатських дисертацій із проблем гідроніміки, зокрема «Гідронімія басейну Стрию» М.Матієва, в якій здійснено системний лексико-семантичний опис відапелятивних гідронімів; розглянуто назви водооб'єктів, базовою основою яких є антропонімії матеріал; описано назви з неслов'янськими основами (похідні від молдовських/румунських, німецьких, угорських, тюркських основ); крім того, виявлено ряд гідроназв, які було уточнено й доповнено відповідною інформацією [100]. Окремих проблем регіональної гідронімії торкається у

своєму дослідженні «Мікротопонімія Західного Поділля» Н.Лісняк, здійснюючи лінгвістичний аналіз мікротопонімів.

О.Стрижак у праці «Гидронимия Среднеподнепровского Левобережья» подає історико-етимологічний аналіз назв річок, визначає їх фонетичні, лексико-семантичні, словотвірні та інші особливості, встановлює відносну хронологію їх виникнення й територію поширення, з'ясовує зв'язки з реаліями [171, с.1]. На думку вченого, топонімічну проблему будь-якої території можна розв'язати лише за умов повного зібрання всіх власних географічних назв краю, діахронного вивчення кожної назви зокрема, взятої як компонента певної системи (історичної, географічної, лінгвістичної, суто топонімічної тощо), в етимологічному, семантичному, структурно-граматичному та номінативно-функціональному аспектах [Там само].

Результати дослідження дають можливість виявити специфіку територіальних мікро- та макрогодронімів, а також регіональні особливості української гідроніміки.

Дослідження будь-якої мікросистеми топонімів передбачає насамперед лексико-семантичний аналіз (а відтак і класифікацію) відповідних власних назв. Суть лексико-семантичної класифікації гідронімів (як і топонімів у цілому) полягає у визначенні первинної, етимологічної семантики назви, коли враховуються екстралінгвальні, мотиваційні відношення між об'єктивною реальністю й мовним процесом [187, с.14].

Н.Павликівська в роботі «Лексико-семантичні і словотвірчі типи назв непроточних водоймищ Поділля» відзначає: «Лексико-семантичні класифікації мають важливе значення для лінгвістики, даючи цінний матеріал, який дозволяє з'ясувати основні принципи топонімічної номінації, характер і обсяг топонімічної лексики» [126, с.15].

Перші спроби такої класифікації географічних назв припадають на кінець ХІХ ст., хоча й дотепер ставлення до неї залишається неоднозначним. Так, наприклад, В.Никонов у праці «Введение в топонимику» піддає критиці намагання сортувати назви «від рослин», «від тварин», «від ґрунту» як

помилкові та шкідливі. Така класифікація, на думку автора, не з'ясовує головного, і, навпаки, затемнює його необов'язковим. До того ж, вчений взагалі заперечує розгляд топонімів у лексико-семантичному відношенні, оскільки, на його погляд, такі класифікації не є науковими [117, с.56].

На противагу цьому твердженню К.Матвеев зауважує, що при всій своїй недосконалості, «зоологічні», «ботанічні» та інші класифікації дають не менш цінний матеріал для лінгвістики, ніж вивчення афіксів, у загальнолінгвістичному аспекті, а навіть більш цінний, оскільки дозволяють з'ясувати основні принципи топонімічної номінації, встановити об'єм топонімічної лексики та її характер [97, с.74].

Незаперечним фактом залишається те, що географічні власні назви мають дотопонімічні значення, семантика основ яких надзвичайно різноманітна, а дослідження в цій галузі, на наш погляд, сприятимуть усуненню проблемних питань та розробці досконалої класифікації. Тому ми схильні приєднатися до позиції К.Матвеева.

Основоположником слов'янської ономастики у II пол. XIX ст. вважається Ф.Міклошич. Лексико-семантичну класифікацію він застосовує лише для власних назв, утворених від апелятивів, а найменування, похідні від онімів, поділяються ним залежно від морфологічного вираження (суфіксальних формантів) на такі, які співвідносяться з іменниками, і ті, що співвідносяться з прикметниками [218].

У XX ст. у науковий обіг вводиться семантична класифікація В.Ташицького. Він теж пропонує поділяти топоніми на дві групи, але здійснює цей поділ на інших засадах. Кожна з груп у цій класифікації співвідноситься з певним способом словотворення; відзначаються суфікси, за допомогою яких утворюються топонімічні назви. Проте, на думку Н.Павликівської, ця класифікація є недосконалою, оскільки в ній спостерігаються змішування лексико-семантичного та словотвірного рівнів [127].

Праця О.Селищева «Зі старої та нової топоніміки» [153], де обґрунтовується лексико-семантичний підхід до тлумачення ономастичних

назв, вплинула на подальші дослідження з регіональної топонімії (а отже, й гідронімії) і не втратила значення й до сьогодні. Семантичну класифікацію топонімічної лексики він доповнив структурною, виділивши прості, або однослівні, назви та складні сполуки; структурно-граматичною, яка охоплює три підгрупи (сполуки, виражені поєднанням прийменника з іменником; сполучення двох іменників; сполуки з «город» у другій частині назви) та словотвірну, в основу якої покладено поділ на непохідні та афіксальні найменування. Крім того, вчений порушив проблеми словотвірної, граматичної, стилістичної варіативності топонімів, їх походження, стильових відтінків [Там само].

Першою, найгрунтовнішою серед українських праць, у якій досліджувалися ойконіми й гідроніми, можна вважати роботу Л.Гумецької «Нарис словотвірної системи української актової мови XIV-XV ст.». Серед топонімів вона виділяє чотири групи (дві перші є найбільш повними): 1) місцеві назви, що не походять від назв осіб; 2) місцеві назви, що походять від назв осіб; 3) назви непевного значення; 4) назви неясного значення [33]. Пізніше цією класифікацією скористалася у своїх топонімічних дослідженнях Львівщини й Є.Черняхівська [204].

Лексико-семантичний аналіз українських регіональних гідронімів відображений у дослідженнях М.Банка, І.Желєзняк, Л.Масенко, П.Чучки та інших.

Так, М.Банк у праці «Спостереження над мікрогідронімією Східного Закарпаття» подає лексико-семантичну класифікацію мікрогідронімів відповідної території й зазначає, що в гідронімічному матеріалі «відбивається не тільки багатство народної мови, але й фізико-географічні особливості, рослинний та тваринний світ місцевості, соціально-економічні умови в минулому» [2, с.61].

У дослідженнях П.Чучки об'єктом вивчення є антропоніми Закарпаття. Автор зазначає, що відношення між антропонімами й гідронімами досить

складні, часто між ними існує проміжна ланка, у ролі якої виступає регіоналія, андронім, назви населеного пункту, поля, гори тощо [205].

Як зазначає М.Юрків, «гідроніми і ойконіми є наслідком багатьох етапів номінації, а нерідко і співіснування різних онімних класів. Тому одні та другі, хоч і давні, все ж підпорядковуються закономірностям тієї мови, на ґрунті якої вони виникли. Власне це і є тим чинником, завдяки якому підтримується цілісність ономастичного простору» [216, с.8]. Те, що топоніми й гідроніми (ономастичний матеріал у цілому) творяться за законами мови, а тому підлягають лінгвістичному вивченню, не викликає жодних сумнівів. Тому з погляду семантики та структурно-морфологічної будови вони разом з іншими топодериватами творять одну з підсистем мови, що характеризується сукупністю тополексем і топоморфем, відповідно однорідних за значенням і однотипних за мовним джерелом [Там само].

Відзначимо й те, що питання словотвору до недавнього часу розглядалися в межах морфології або лексикології, а в працях лінгвістів ХІХ ст. словотвір вивчався з точки зору етимології.

Дослідження етимології та семантики гідронімів, як і топонімів узагалі, якнайтісніше пов'язані зі з'ясуванням словотвірних характеристик цих мовних одиниць. Словотвірний аналіз є одним із провідних етапів роботи над семантикою слова, оскільки без упорядкованого словотвору немає впорядкованої семантики [35, с.12]. Тому, досліджуючи певну лексичну групу, не можна оминати увагою структурну інтерпретацію. Народні географічні терміни хоча й становлять окрему лексичну групу, однак за своєю структурою не відрізняються від слів загального мовного фонду і характеризуються великою кількістю дериваційних спільностей, єдністю словотворчих типів і словотворчих засобів з іншими лексичними групами, але своєрідна інформація, яка в них закладена, надає їм певних особливостей.

Щоб подати етимологію, зауважує В.Пізани, «треба знати, які типи словотвору можливі в умовах відповідного місця і часу» [134, с.104]. Н.Павликівська відзначає, що в сучасному мовознавстві відомо кілька

достатньо розроблених напрямків дослідження словотвору, одним із яких є аналітичний, який передбачає словотворчий аналіз існуючих у мові слів, членування їх на основу і формант. Далі вона пише: «Щоб з'ясувати специфіку творення топонімів, необхідно представити джерела виникнення топонімів. Топоніми (гідроніми) виникають у результаті дії таких процесів, як: топонімізація апелятива і трансонімізація. У результаті топонімізації виникають топоніми первинного утворення, а в результаті трансонімізації – вторинного» [126, с.94].

У монографії «Типовые восточнославянские топоосновы» Н.Подольська визначає способи як первинного, так і вторинного утворення топонімів у межах семи груп, а саме: 1)афіксація, 2)основоскладання, 3)співположення, 4)плюралізація, 5)субстантивізація, 6)аббревіація, 7)еліпсизація. Семантична ж топонімізація відбувається без дериваційних процесів, зберігаючи структуру апелятива [135]. Ю.Карпенко вважає, що «словотвір відбиває загальні властивості, а семантика – індивідуальні... Тому необхідною умовою успішних семантичних студій є її (топонімії) попереднє словотворче вивчення» [62, с.166]. Цей аспект дослідження гідронімів реалізовано у праці О.Суперанської «Типы и структура географических названий (на материале топонимии СССР)», у якій вона за основу бере структуру слова як окрему модель з окремими функціями, визначаючи при цьому словотворчу роль окремих елементів з метою застерегти від неправильної класифікації різномовних топонімів з подібними в ряді випадків закінченнями [177].

А.Корепанова зауважує, що словотвірну структуру кожного гідроніма необхідно розглядати в системі географічних назв певної, історично, географічно і мовновизначеної території, що відповідає специфіці гідронімії як чітко локалізованої групи лексики [74, с.28].

Т.Поляруш у роботі «Сравнительное исследование словообразования гидронимии, микропонимии и ойконимии (на материале топонимии северовосточного Левобережья Украины)» вперше використала зіставний метод при дослідженні різних класів топонімів. Вона визначила спільні та специфічні

риси словотворення топонімів різних класів, встановила дериваційні взаємозв'язки між ними, порівняла словотворчі засоби топонімів і апелятивів [138, с.3].

О.Стрижак у статті «Словотворчі особливості гідронімії середньонадніпрянського Лівобережжя» виділив три рівні утворень назв: апелятивного, проміжноонамастичного, власне гідронімічного [172]. Низку проблем, що стосуються словотвірного аналізу, висвітлює у своїх працях В.Никонов. Зокрема, автор відзначає необхідність дослідження не лише засобів, а й способів топонімічного словотворення. Досліджуючи географію російських суфіксів, він ставить питання про збіг і поширення апелятивних і топонімічних суфіксів. На його погляд, важливим у цих пошуках є розкриття відношень між гідронімами й іншими класами топонімів [117]. Крім того, окремі теоретичні питання (положення) при дослідженні гідронімів знайшли відображення у працях А.Корепанової «Словотворчі типи гідронімів басейну Нижньої Десни» [73], І.Муромцева «Словотворчі типи гідронімів (басейн Сіверського Дінця)» [114].

Спостереження над словотвірною структурою гідронімії будь-якої території підтверджує думку багатьох ономастів про найбільшу продуктивність лексико-семантичного способу творення. Це назви гідрооб'єктів, утворені внаслідок онімізації і трансонімізації. Кожен із цих процесів концентрує в собі певні види або способи утворення назв. Сюди ж належить і плюралізація, тобто утворення гідронімів *pluralia tantum* [76, с.12].

Продуктивність певного словотворчого типу визначається тим, що той чи інший формант або словотворча модель гідроніма на певному етапі стає більш характерною для творення назв водних об'єктів відповідної місцевості. Оскільки на сучасному етапі гідроніми майже не продукуються й можливі лише зміни мікрогідронімів, то розглядати продуктивність певних гідронімічних типів можна лише як більшу або меншу повторюваність певних словотворчих засобів або гідронімічних типів [74, с.98].

Проведені дослідження доводять важливість вивчення словотвору особових імен і в загальнотеоретичному, і у практичному відношеннях. По-перше, «творення особових імен має ряд специфічних особливостей, якими істотно відрізняється як від творення назв інших ономастичних категорій, так і від творення апелятивів» [205, с.57]. По-друге, глибоке вивчення словотвірної структури різних іменних варіантів та їх стилістичного навантаження з загальнонаціональному масштабі могло би внести певні корективи в український іменний репертуар, уточнити деякі випадки літературного слововживання і цим самим зробити вагомий внесок у врегулювання сучасної мовної практики українців.

Об'єктом дослідження в гідронімії стали й морфологічні параметри відповідних власних назв.

Вивченню граматичної будови української гідронімії та її системно-ареальній характеристиці присвячена функціональна праця З.Франко «Граматична будова українських гідронімів» [193]. У монографії авторка зазначає, що вивчення морфології гідроніма взагалі проводить по лінії опису її структури та способів вираження категорій роду, числа, відмінка, а вивчення її в плані міждіалектних і міжмовних контактів вимагає ще й виявлення території поширення тих чи інших структурних типів гідроніма, тих чи інших словоформ у проекції на говіркові чи виключно гідронімічні, а отже, й міжмовні ареали [Там само, с.4]. А.Корепанова, розглянувши категорію граматичного роду в гідронімії, доходить висновку, що для цього типу номенів вона є структурно-граматичною й нестійкою. Основна функція її полягає в синтаксичності, тобто засобах узгодження атрибутів із назвами-іменниками... Нестійкість категорії роду вказує на постійний розвиток морфологічного рівня мови в такій специфічній групі лексики, як гідроніми [72, сс.65-67]. Дослідниця відзначає, що категорія граматичного роду в гідронімах має деякі специфічні відмінності порівняно з її виявом у загальній лексиці. Досить значну групу складають гідроніми у формі субстантивованих прикметників. Аналіз цих назв свідчить, що основним фактором для визначення роду гідроніма й відповідного

граматичного оформлення були географічні терміни: річка, протока, потік, озеро, болото [Там само]. Граматичні категорії роду й числа власних назв, у т.ч. і гідронімів, були предметом розгляду й у роботі О.Суперанської «Структура имени собственного (фонология и морфонология)» [176].

Вивчення гідронімів у вітчизняному та слов'янському мовознавстві охоплює і проблеми формальної варіантності. Вивчення цього аспекту впливає насамперед із міжмовного характеру згаданого явища, яке є предметом дослідження в синхронії та діяхронії дериватології, лексикології, семасіології, фонології (морфології), фонетики, стилістики, культури мови, загального мовознавства.

Варіантність властива й апелювативній лексиці, і власним назвам. З цього приводу О.Суперанська підкреслює, що оніми варіюють частіше, ніж загальні назви. Власні назви, що не мають такого тісного зв'язку з поняттям, закріплені за окремими суб'єктами чи об'єктами, можуть варіювати й фонетично, й акцентуаційно, і морфологічно, і навіть лексично в дуже широкому діапазоні [176, с.10].

Теоретичне підґрунтя проблеми варіантності розроблене в дослідженнях таких українських лінгвістів, як М.Карп'юк [66], В.Поставний [142], В.Семиряк [154], Л.Кучеренко [83], Л.Денисенко [38], В.Чабаненко [202] та ін.

Вивчення ж варіантів особових імен української мови розпочалося порівняно недавно. У другій половині ХХ ст. з'явилися праці, в яких варіантність імен розглядалася з погляду структурних та функціонально-стилістичних особливостей оніма. На історичному матеріалі варіантність онімів успішно вивчали М.Худаш [196], Р.Керста [67], В.Шевцова [210], Р.Осташ [121], М.Демчук [37], С.Панцьо [129] та ін.

Предметом спеціального дослідження стали топонімічні варіанти у праці Ю.Карпенка [65]. Автор розробляє типологію відповідних власних назв, виділяючи в їх межах діяхронічні й синхронічні, різносистемні й односистемні. вчений зазначає, що єдність топонімічних варіантів ґрунтується не лише на тому, що це назви одного географічного об'єкта, а й на тому, що це різновиди

одного слова. Коренева спільність, на думку вченого, є необхідною умовою існування топонімічних варіантів [Там само, с.36].

Варіантність називання створюється в результаті найрізноманітніших пристосувань вимови чи оформлення офіційної назви. Це здебільшого трапляється при адаптації іншомовного слова-назви (*Козе* → *Коза*), при створенні морфолого-словотвірної моделі (*Нове Село* → *Новосілка*) тощо.

Ю.Карпенко відзначає також співвідношення топонімічних варіантів і синонімів, зауважуючи, що в останньому випадку джерело єдності знаходиться на іншому рівні – не на мовному (варіанти одного слова), а на предметному (різні назви одного об'єкта) [Там само]. Синонімічні зв'язки в давньоруській географічній номенклатурі досліджено у працях П.Чучки [206, с.76].

Проблема топонімічної синонімії актуальна насамперед у плані діяхронії, оскільки в цьому явищі найбільш чітко відбиваються особливості історичного розвитку й долі цілого народу. Проте синонімія може також розглядатися і з точки зору синхронії, виступаючи у вигляді питання про варіантність власних назв з різними хронологічними характеристиками.

А.Корепанова у статті «Ономастична синонімія» відзначає, що ономастична синонімія як лінгвістичне явище даної лексичної категорії цілком закономірна. Вона не така різноманітна і складна, як синонімія загальної лексики. Вияв її лише в плані лексичному і словотвірному свідчить про її обмежений характер. Діахронний план її розвитку і вживання синонімів, які виникли в різні часи, в синхронному плані підкреслює, що явище синонімії сприяє збагаченню ономастичної системи тієї чи іншої мови [75, с.29]. Існує думка, що паралельні назви у сфері їх використання виступають топонімічними синонімами. Крім того, паралельні назви «обрастають» нерідко варіантними найменуваннями.

Паралельні назви, на відміну від варіантних, утворюються на певних етапах функціонування персоназви, що співвідноситься з самоназвою. Отже, вони виникають здебільшого неодноразово й різними шляхами [88, с.10].

В.Лобода виділяє у межах паралельних назв кілька груп, а саме: паралельні назви, що з'являлися одночасно при залюдненні поселення і в результаті його першонайменування за різними мотивами називання чи за різною реалізацією одного мотиву називання, та паралельні назви, що з'являються після офіційних перейменувань; паралельні назви, що виникають шляхом перенесення на назву поселення (адміністративно-територіальну одиницю) найменування колгоспу, радгоспу чи іншої господарсько-виробничої одиниці [Там само]. Проблемам топонімічної синонімії присвячено й дослідження М.Юрківа «Гідронімно-ойконімічні паралелі в західноукраїнському ономастиконі» [216, с.2]. О.Могила у статті «Карпато-поліські лексико-семантичні паралелі» аналізує ізгласи карпато-поліських лексико-семантичних паралелей двох діалектних масивів у галузі метеорологічної лексики. У статті Б.Кобилянського «Лексико-семантичні паралелі балкано-карпатизмів» визначено найбільш характерні лексичні паралелі на матеріалі мовнодіалектних зв'язків східно- й південнослов'янських мов. В.Німчук у праці «Карпато-балканські лексичні паралелі в писемних пам'ятках» розглядає факти, на підставі яких визначається хронологія спільнот і паралелей певних мов, які дають у розпорядження дослідника їх писемні пам'ятки [116].

Гідронімікон колишнього Великого Лугу Запорозького є одним із найменш вивчених. О.Стрижак відзначав: «...важливого значення набуває вивчення місцевої топонімії і, насамперед, гідронімії, – нерідко єдиного і унікального джерела про минуле південноукраїнських земель, серед яких до найменш досліджених відносяться і райони Запоріжжя та Херсонщини (Нижньонадніпрянське Лівобережжя)» [168, с.6]. Одним із таких ареалів є й колишня Геродотова Гілея, що стала в XV – XVIII століттях славетним Великим Лугом Запорозьким.

Великолузький регіон являв собою межування лісостепової та степової зон: м'який клімат, розвинена структура водної артерії. Крім того, здавна Великий Луг поділявся на три частини. Горішня (від острова Хортиці до острова Варавиноного) називалася Кінськими Плавнями (за річкою Кінською),

нижня (від мису Микитиноного Рогу на правобережжі та урочища Кам'яного Затону на лівобережжі до острова Скалозубового) – Базавлугом (за річкою Базавлуком) чи Базавлуцькими Плавнями (Великою Плавнею, чи Великими Плавнями), середня ж найвужча частина – Малою Плавнею (Малими Плавнями). На водний режим Великого Лугу, як зазначає В.Чабаненко, відчутний вплив справляли також річки, протоки і струмки, які входили в нього з різних боків і впадали або в основні його артерії (Дніпро, Кінська, Базавлук), або в його лимани чи протоки [203, сс.12, 35]. У цілому ж ця частина України була багата на різного типу водні об'єкти. Наприклад, у гідросистемі Великолузжя нараховувалося понад 60 лиманів, кілька сотень озер і т.д.

Знищення предковічних великолузьких угідь, яке відбулося наприкінці 1954-го року, а також затоплення долини восени 1957-го року призвело до руйнування інфраструктури цього регіону: під водою опинилися тисячі топооб'єктів, назви яких приречені на забуття. Основними джерелами дослідження цього ареалу слугували етнографічні, фольклорні збірки, збірники історичних документів, географічні, гідрографічні та військово-топографічні карти та плани, топонімічні словники тощо. Окремі гідроніми цього регіону були предметом уваги мовознавців, проте ареальні особливості макро- й мікрогідронімів Великого Лугу Запорозького не стали ще об'єктом комплексного, системного вивчення.

Отже, гідроніми є найстійкішим класом онімів, який зберігає історичні, фізико-географічні особливості досліджуваного ареалу (ареальні умови, флору, фауну тощо), відображає умови залюднення цього регіону, проливає світло на прабатьківщину слов'ян, міграційні процеси. На сьогодні залишається відкритим питання лексико-семантичної класифікації гідронімів, оскільки дослідники (мовознавці, географи, історики) не мають єдиного підходу до визначення кількості універсалій, за якими можна охарактеризувати весь ономастичний матеріал.

Незважаючи на певні досягнення, українська топонімія, а надто мікрогідронімія як її складник залишаються ще недостатньо вивченими.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Розглянутий матеріал дає підстави зробити певні висновки.

Особливістю вивчення природних, а також штучних (створених людиною) гідрографічних назв є те, що вони характеризуються великою стійкістю. Процес називання залежав як від властивостей самих водних об'єктів, так й від людини з її світобаченням і світосприйняттям.

На сьогодні існує чимало семантичних класифікацій топонімічних назв, але немає універсальної. Це пояснюється тим, що кожна територія (регіон) – це система, яка залежить від історичних умов, географічного розташування, міграційних процесів тощо. Дослідити цю систему можна за умови повного збирання власних назв певного ареалу й вивчення конкретної назви в етимологічному, лексичному, структурно-граматичному, номінативно-функціональному аспектах.

Тривалий час етимологічний підхід до вивчення ономастичного матеріалу в цілому та гідронімів зокрема був єдиним завданням топоніміки (у працях лінгвістів XIX ст. словотвір вивчався з точки зору етимології). І дотепер, зазначає М.Юрків, етимологія залишається однією з найголовніших проблем за важливістю, і, звичайно, за трудностю, хоча наука про власні географічні назви встигла нагромадити чимало питань, слабо пов'язаних або й зовсім не пов'язаних з етимологією [216, с.7].

Починаючи з 90-х років XX ст. інтерес до номінації власних географічних назв стрімко зріс, особливо це помітно в розробці теорії номінації апеллятивної лексики. Цей процес пов'язаний із вибором ознаки реалії, способу номінації та моделі. Способи та прийоми номінації пропріальної лексики можуть бути різними: онімізація апелятива (перехід апелятива в онім), трансонімізація (перехід оніма одного класу в онім іншого класу), перенесення одного оніма на інший того ж класу, запозичення пропріальної одиниці з іншої мови.

Об'єктом дослідження в гідронімії стали й морфологічні параметри відповідних власних назв.

На окрему увагу заслуговує й проблема формальної варіантності гідронімів, вивчення якої розпочалося порівняно недавно – у другій половині ХХ ст. Разом із тим порушується питання і про паралельні назви гідронімів, які, своєю чергою, виступають топонімічними синонімами.

РОЗДІЛ 2

ГЕНЕТИЧНО-МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА ГІДРОНІМІВ ВЕЛИКОЛУЖЖЯ

2.1. ВІДАПЕЛЯТИВНІ ГІДРОНІМИ

2.1.1. Гідроніми, що характеризують особливості водного об'єкта

Типовими для гідронімії Великолужжя, як і Нижнього Дніпра в цілому, є назви, що характеризують особливості об'єкта, насамперед *колір води*. Мотивувальними для розгляданих регіональних гідронімів такого типу є в основному кольоративи *білий, чорний, червоний, жовтий*. О.Карпенко пише: «Привертає увагу своєрідна острівна зосередженість «білих» гідронімів: найбільша в гирлі Дніпра на Херсонщині, яка ніби покриває давньоруське Белобереж'є, друга в районі міста Нікополя і Нікопольського р-ну на Дніпропетровщині, до якої спостерігається лівобережна паралель, представлена назвами лиману Білозерський та річки Білозірка, третя – найменша, де зафіксовано лише один правобережний гідронім, річка Білінка (Біла) на Запоріжжі» [54, сс.54-57].

Білозерка – ріка, яка впадала зі сходу в Білозерський лиман, а звідти через Гирли (Гирло) витікала в річку Кінську вище села Великої Знам'янки (ЛВ 564; СГУ 56; СНР 16). За легендами, названа так через те, що в ній нічної доби яскраво відбивалися *білі зірки*, або тому, що на березі сталося чудодійне перевтілення татарської бранки-українки в орлицю-білозірку (СМ 178).

Кольоратив *білий* виступає переважно як компонент складених гідронімів:

Бі́ле (Бі́лозе́рський) – лиман на правому, південно-східному березі Базавлугу між Кам'яним Затоном і селом Великою Знам'янкою (МС 86 93).

Бі'ле О'зеро – ухід, місце промислу вихідців із Середньої Наддніпрянщини десь у районі сучасного Білозерського лиману (АЮЗР VII П 84).

Бі'лий Перева'л – правий рукав Дніпра нижче Микитинового рогу (ЯВ 180).

На відтінок води вказує й кольоратив *буруватий*, покладений в основу відповідного гідроніма:

Буруватий – лиман на правому березі річки Кінської між лиманами Дурним і Скелюватим (ЯВ 192; КВЛ 70).

Певний комплекс утворюють нечисленні гідроніми, співвідносні з кольоративом *жовтий* та його відповідниками.

Жо'вте – озеро на правому березі протоки Кушугуму західніше урочища Великих Кучугур, навпроти села Скельок (ВЛЗ 81). Гідронім одержав свою назву від кольору води, *жовтих* глинистих берегів, від яскраво-жовтого піску річища [54, с.62].

Сукрова'тий – лиман на лівому березі Дніпра в Іванівських плавнях, неподалік від острова Варавиноного), у якому вода була *жовтувата*, як *сукровиця* (СНР 24).

О.Карпенко звертає увагу на зближення в гідронімії Нижньої Наддніпрянщини назв **Червона (Червлёная)** та **Чорна**, які можуть вживатися як паралельні. Дослідник пояснює це тим, що *червлёный* сприймався як дуже темний червоний колір, який наближався до чорного, а також припускає, що певну роль тут могла відіграти і співзвучність коренів **черв-**, **черн-** [54, с.69].

Наступну мікрогрупу гідронімів розгляданого типу утворюють назви, співвідносні з кольоративом *червоний (красний)*.

Кра'сне – озеро в Базавлузі на лівому березі Дніпра, навпроти села Великої Знам'янки. Вода в озері мала червонуватий відтінок (ЯВ 192).

Черво'на – 1.Річка, що текла колись по дну однойменної балки з півночі й упала в болота на правому березі Дніпра вище урочища Заломів (МС 86; ЯВ 32); 2.Річка, що текла однойменною кам'янистою балкою з північного

степу і впадала в лиман Чернишівський (ЛВ 564; ЯВ 133); 3.Протока в Новопавлівських плавнях (ЯВ 133). Відома також як річка Чорна (ця назва дана, очевидно, на протипагу сусідній річці Білинці) (ЧА 36).

Мікрогрупу деапелятивів, утворених від кольоратива *чорний*, доповнює й гідронім з компонентом *темний*:

Те'мна (Те'мні Во'ди) – 1.Протока в Базавлузі на правобережжі Дніпра (КВЛ 96; ЛВ 567; СНР 17; СГУ 557); 2.Протока в Базавлузі на право (ЯВ 181; МС 86; ЛВ 567; СНР 17; СГУ 557); 3.Озеро в Базавлузі між селами Ушкалкою та Бабиним (КВЛ 96; ЛВ 567; СНР 17; СГУ 557). В часи Нової Січі у верхів'ї Темної запорожці тримали свою прикордонну сторожу (ЯІ I 234).

Чо'рна – річка, ліва притока річки Кінської (ЛВ 564; СНР 17; СГУ 610).

В окрему підгрупу виділяються гідроніми, лексична основа яких характеризує *стан води*.

Баглу'й – озеро над Гудзівською Плетенихою на правому березі Кінської проти східної околиці села Балок. Назва походить від слова «багло» («багно»). Озеро було дуже багнисте (ВЛЗ 12).

Гнила' (Прогній, Прогной) – 1.Протока, що з'єднувала протоку Ревун із лиманом Чернишівським біля острова Томаківки (ЯІ I 71); 2.Протока між протокою Великою Скаженою і лиманом біля гирла річки Чортотлика (МС 86; КВЛ 82). Ці гідроніми отримали назву від того, що їх дно було болотистим, «гнилим». Етимологічний словник української мови пояснює походження слів з основою на *гнил-* так: *гнилу'ха* «гнила (заболочена) річка», *гнилу'ша* «гниле дерево; третя чверть місяця», *гнилю'к* «згнила рослина», *загни'лий*, *перегни'й*, *перегни'лий*, *підгни'лий*, *прогни'й* «місце на болоті, що не замерзає», [*про'гній*] «перегний», *прогно'їна* «трясовина, твань»; – р. *гнить*, бр. *гниць*, *гни'сці*, др.*гнити*, п.*гниć*, ч.*hniti*, слц. *hniť*, вл. *hnić*, нл. *gniś*, полаб.*gnǎlǎ* «згниле», *gnij* «гній», болг. *гни'я* «гнию», м. *гниє* «гниє», схв. *гнѣти* «гнити», слн. *gniti*, стсл.**ГНИТИ**; – посл. *gniti* (*гньє) належить, очевидно, до іє. **ghnei-*, **ghnei-d(h)-* «терти, розтирати» (можливо, розширення іє. **ghen-*); – споріднене із ст.гр.*χνίει*

«розпадається на дрібні частки», лтс. *gnīde* «витерта або брудна шкіра», двн. *gnītan* «терти», дангл. *gnīdan* «розтирати», нім. [*gneis*] «лупа'», пізніє свн. *gnīst* «лупа, струп»; отже, розвиток значення такий: «терти(ся) > розпадатися (на порох), трухлявіти, гнити (про дерево) > гнити взагалі»; до такого розвитку є численні паралелі, напр., лит. *truēnti* «порохнявіти»: гр. *τρῶω* «стираю», гр. *ψάα* «гнилля»: *ψάωω* «розтираю» (ЕСУМ I 537); **ГНИТИ** «розкладатися, розпадатися під впливом дії бактерій». Загальнослов'янське. Має відповідники в інших індоєвропейських мовах. Сучасне слово розвинулося із дв.-руськ. *гнити* – тотожні в разі втрати кінцевого ненаголошеного –и. Дв.-руськ. *гнити* з праслов'янського **gniti* «гнити, розпадатися». Спорідненими мовами є: дв.-в.-нем. *gnitan* «розтирати»; лтш. *gnīde* «потерта шкіра»; грец. *gniei* «розпадатися на частини». Від дієсл. *gniti* за допомогою теми –ь утворений імен. **gnojь* > **гной** (іє. чергування **i//oi**) «гной» (в укр. *гній* «гной», «навоз», «удобрение» і з **o** у закритому складі). Від імен. *гной* за допомогою суф. –и-ти утворене відіменне дієслово *гноити* > **гнои'ть** (каузатив) до *гнити* – «змушувати гнити», «робити так, аби щось гнило». Дієприкм. із суф. –л- дієслова *гнити* *гнилий* перетворився у прикметник *гнилий* (Циг. 85). Н.Шанський зазначає, що розвиток значення може мати такий вигляд: «терти, розтирати > розпадатися на частини > гнити» (ШС 107).

Перегні'й – протока на правобережжі Дніпра, що з'єднувала озеро Кругле з рукавом Нажорою у Вищетарасівських плавнях (ВЛЗ 182).

У великолузькому регіоні зафіксовано 9 проток, 2 озера й 2 броди під назвою **Прогні'й**. Відзначимо, що ареал поширення назви **Прогні'й** досить обмежений – територія Середнього й Нижнього Дніпра. В говорах російської мови (пор. рос. діал. *прогной* «болото») відповідний апелятив використовується в лексиці донських козаків (окремі станиці) [105, с.261]. На думку П.Маштакова, ця назва найчастіше властива річкам, які не мають течії, губляться у плавнях [102, с.91]. У XVIII ст. *прогноями* у запорозьких козаків називались соляні озера, які знаходились близько Дніпровського лиману і з яких вони добували сіль, що було характерним для озер Херсонської області

лівобережної України, оскільки озера, зафіксовані на правому березі Дніпра (озеро Прогній протоки Дніпра проти села Дніпровокам'янка Верхньодніпровської області (ЯВ 174) і озеро Прогній на острові Хортиця), мають прісну воду. Таке саме пояснення щодо цього слова дає і словник П.Тутковського: «топь, солончаковая топь» (ТСТ 167). Ще одне значення архаїчної лексеми *прогній* – «место, где запорожцы перетаскивали по-суху свои лодки из Чорного моря в Днепр», – зафіксоване Бопланом (ПС 216).

Великий Маp'їнський Прогній (*Великий Маp'ївський Прогній*) – протока між протокою Клокункою та озером Шундаревим на лівому березі Дніпра навпроти села Біленького. У Великому Лузі було кілька *Прогноїв*. **Прогній** – від «прогнити». Вода тривалий час була стоячою (ВЛЗ 43).

Гнили'й Прогній – лівий рукав протоки Клокунки на захід від озера Окишиного (ВЛЗ 59).

Гниле'нька – криниця біля залізничної станції Канкринівки (ВЛЗ 59).

Однокореневу назву прикметникового типу має й водоймище **Прогно'йне** – озеро в Базавлузі на правобережжі Дніпра, південніше озера Підстепного (КВЛ 98).

Кали'ло – озеро на Канкринських луках біля селища міського типу Малокатеринівки (від «калило» – «грязюка») (СЧ II 141).

Ква'ша (**Квашня'**) – протока між лиманами Чернишівським і Новопавлівським біля колишнього села Новопавлівки (ЯВ 178; МС 85; СГУ 244). Назва походить від апелятива розмовного характеру «квашня», що значить «грязюка», «багно» (СЧ II 162).

Невелику підгрупу назв утворюють гідроніми, лексична основа яких вказує на *температурні характеристики води*.

Холо'дне – озеро на лівому березі ріки Кінської неподалік від лиману Лисої (ВЛЗ 241). За усними даними, гідронім отримав таку назву від того, що з його дна били джерела, тому вода була завжди холодною.

Холо'дний – лиман на правому березі річки Кінської в Скелянських плавнях, східніше лиману Дурного (ЯВ 192).

Холоднува/та – протока в Базавлузі на правому березі Дніпра, між протоками Скарбною та Плоскою (ЯВ 191; СГУ 592).

Також невелику за обсягом підгрупу становлять гідроніми, основа яких вказує на *смакові якості води*.

Розсі/л – озеро на правому березі Дніпра проти села Доброї Надії, кілометрів зо два на південний захід від озера Рогозуватого. В ньому вода була *солonoю*, як *розсіл* (ВЛЗ 209).

Соло/на – річка, права притока протоки Ревуна. Входила до Великого Лугу з півночі біля села Червоногригорівки (ЧА 37). О.Стрижак звертав увагу на те, що усі «солоні» назви вказують на *смак* води, оскільки це пов'язано з близькістю моря (пор. сусідні Прогної, де за часів Запорізької Січі козаки добували *сіть*) (СНР 18).

У низці гідронімічних назв Великолужжя закладено характеристику водоймищ *за глибиною*.

Бездонна Я/мка – невелике, але глибоке («бездонне») озеро в Канкринських плавнях на лівому березі протоки Кушугуму (ВЛЗ 20).

Прикметник *глибокий* та його форми складають основу або виступають як компонент таких гідронімів: (*Глибкувате*, *Глибока Кінська*). Сема «глибина» присутня і в інших гідронімах, мотивованих назвами реалій, з якими порівнювався за відповідною ознакою водний об'єкт, наприклад:

Глибкува/те – ділянка рукава Осетрівки при виході його з протокою Кушугуму (ВЛЗ 57).

Глибо/ка Кінська – ділянка річки Кінської нижче села Скельок. Тут ріка була значно глибшою, ніж на попередніх ділянках (ВЛЗ 57).

Карасюватська Я/ма – озеро на лівому березі Дніпра, північніше озера Карасюватого. *Ямою* називається тому, що озеро мало значну глибину (ВЛЗ 102).

Пону/рка – протока між луговими озерами й річкою Кінською на схід від урочища Вели/ких Кучугу/р, проти села Кам'янського (СГУ 437). Очевидно, того ж походження, що й занурити(ся), зануряти(ся) – «погружать(ся),

погрузить(ся) в воду» (СНР 27), пор. Потопила, або Потониха, на Полтавщині, а також *нурт* – «водоворот, омут», *нутра* – «пучина, бездна» (СГ III 176). Проте, зважаючи на характер води в протоці, доцільніше, як здається, було б пов'язувати цю назву зі словом «*понурий*» у значенні «похмурий», «непривітний», «темний».

Пропась – 1.Протока, що виходила з Дніпра і впадала в озера проти села Благовіщенки. Під час повені мала дуже сильну течію, перекидала човни, топила людей; усе, що потрапляло в неї, пропадало (ВЛЗ 199). 2.Озеро в лівобережних Вищетарасівських плавнях. Сполучалося з Дніпром протокою Дарданеллами. Було дуже глибоким. Назва походить від говіркового загального іменника «*пропась*», що значить «*прірва, безодня*» (ВЛЗ 199).

Сомова Я'ма – тоня на річці Кінській у західному кінці ділянки Сомової. Друга частина від значної заглибини в цьому місці (ВЛЗ 222).

Чорна Я'ма – озеро на лівому березі Дніпра в Кушугумських плавнях, нижче хутора Мусієвої Дачі (НП 63).

Я'ма – 1.Озеро на правому березі річки Кінської при вході її у Великий Луг біля селища міського типу Малокатеринівки; 2.Озеро на лівому березі протоки Кушугуму, біля північного краю урочища Великих Кучугур (ВЛЗ 261).

Географічна природа дрібних водостоків у східних слов'ян передається лексемою «*мілина*», часто у формі прикметника «*мілкий*», проте подібні гідрооснови в степовій місцевості непродуктивні, оскільки через кліматичні умови степові річки в переважній більшості неглибокі, отже, це не вимагає додаткового підкреслення в найменуванні [63, с.88].

Мілке' – озеро в Базавлузі між озером Підстепним і лиманом Великими Водами. Зазначений гідрооб'єкт мав *незначну глибину* (КВЛ 98).

Перемі'л – ділянка річки Кінської нижче урочища Малого Затону навпроти села Златополя. Назву отримало таку тому, що тут було *мілко* у порівнянні із сусідніми ділянками (ВЛЗ 181).

В окрему підгрупу виділяються гідроніми, основа яких характеризує *довжину (протяжність) водного об'єкта*.

До'вга – протока, що сполучала лугові бакаї (болота) з лиманом Балчанським на лівому березі річки Кінської біля села Балок (СНР 34). Вказівка на відносні розміри об'єкта.

Довга'н – озеро між рукавами Річи'щем і Тарасом вище села Доброї Надії, поряд із озером Лозува'тим (ВЛЗ 73).

До'вге – 1.Озеро на північний схід, від урочища Великих Кучугур, на правому березі річки Кінської, навпроти села Приморського (ВЛЗ 73); 2.Озеро на Балчанських луках східніше лиману Полковського (ВЛЗ 73); 3.Озеро на схід від протоки Рогової Плетенихи, поряд із озерами Братками (ЯВ 191); 4.Озеро в Благовіщенських плавнях поряд із озером Круглим (ВЛЗ 73); 5.Озеро між рукавами Річищем і Тарасом вище села Доброї Надії, поряд із озером Лозуватим (ВЛЗ 73); 6.Озеро на правому березі Дніпра у Клейнівських плавнях, навпроти села Архангельського (ЯВ 192); 7.Озеро між річкою Дніпром і рукавом Річищем, навпроти села Іллінки (ВЛЗ 73); 8.Озеро на лівому березі Дніпра проти міста Нікополя (ЯВ 192); 9.Озеро на правому березі річки Кінської, на північ від міста Кам'янки-Дніпровської (ВЛЗ 74); 10.Озеро в Базавлузі навпроти села Великої Знам'янки, неподалік від озера Крутенького (ЯВ 193); 11.Озеро між протоками Павлюком і Скарбною навпроти села Капулівки (КВЛ 98; ЯВ 193). Усі ці назви входять до гідрокомплексу який вказує на *довжину* водойм.

До'вжик – лиман на правому березі Дніпра вище села Капулі'вки (ЯВ 193).

Ку'ца – протока на правому березі Дніпра між рукавом Річищем та озером Широком, у Червоногригорівських плавнях. Протока була *короткою* (СНР 35). В основі назви прикметник *куций* – «короткий». Знову ж таки, вказівка на відносні розміри водойми.

Мала' Ку'ца – протока в Базавлузі між протоками Сисиною і Похиловою, навпроти села Покровського (МС 87; СНР 35; СГУ 340). Назва тавтологічна, обидві її частини пов'язані зі значенням «*коротка*».

Лексична основа окремих гідронімів містить вказівку на *ширину та ступінь обводнення об'єкта*:

Вузьке¹ Святє¹ – протока між річками Кінською і Дніпром у районі міста Кам'янки-Дніпровської. Перший компонент гідроніма характеризує *ширину* русла протоки (ВЛЗ 54).

Широ¹ка – протока в Базавлузі нижче села Покровського (ВЛЗ 255).

Широ¹ке – озеро в Капулівських плавнях між протоками Підпільною і Скарбною, кілометрів зо два на захід від озера Домахи (ЯВ 193).

Лексична основа окремих із розгляданих регіональних гідронімів може слугувати вказівкою на *звукову характеристику течії*:

Бур¹ча (Бурча¹к) – річка (тепер потічок), ліва притока річки Кінської (МС 84). В основі назви лежить слово «*бурча¹к*», тобто «*дзюркотливий, стрімкий потік води*» (СУМ I 262).

Ре¹вка – протока в Кушугумських плавнях. Місцеві жителі пояснюють походження назви тим, що під час повені в цій вузькій протоці вода рине дуже бурхливо: «*аж реве*» (СНР 20; СГУ 458).

Сапа¹те – лівий рукав Дніпра навпроти села Біленького. Місцеві жителі кажуть, що течія утворювала тут *сап* – звук сопіння (ВЛЗ 214).

Звукова характеристика течії, закладена в гідронімі, може бути й опосередкованою та виникати внаслідок зіставлення водного об'єкта за відповідною ознакою з реаліями живої природи, як-от:

Буга¹й – невелика протока в Кам'янських плавнях. Місцеві жителі пояснюють назву так: «*реве, як бугай*». При цьому, очевидно, мається на увазі період, коли вода прибуває (СНР 19).

Характер течії водних об'єктів колишнього Великого Лугу також репрезентовані в досліджуваній мікросистемі гідронімів.

Би¹стра (Би¹стрик) – 1.Ліва протока Дніпра. Названа за характером течії («*бистра*») під час повені (МС 83); 2.Правий рукав річки Кінської між селом Во¹дяним і містом Кам'янкою-Дніпровською (ВЛЗ 22); 3.Правий рукав Річи¹ща

проти лиману Новопа'влівського (ЯВ 178; МС 85); 4.Правий рукав протоки Ревуна' (МС 87; КВЛ 43).

Гнила' За'біч – урочище на Поповських луках проти села Ве'рхньої Крини'ці. Знаходилося біля крутої звивини річки Кінської в болотистій місцевості (ВЛЗ 59). Друга частина назви співвідноситься з апелятивом «за'біч» із значенням «затишна затока, бухта зі спокійною течією» (СГ 6).

Карайтебе'нь Би'стра – лівий рукав річки Кінської навпроти урочища Карайдубини (ГУ 167; СНР 42; СГУ 240 502; МС 86), звідси й перша частина назви. Другий компонент вказує на характер течії (ВЛЗ 101).

Придка' – протока в Базавлузі між протокою Ве'рхньою Дмитрівкою та рукавом Жолоба'ми (МС 88; СГУ 446). В.Чабаненко зазначає, що назва, очевидно, походить від говіркового «придкий», тобто «прудкий, швидкий» (ВЛЗ 196).

Рябо'к – місце злиття проток Перебо'ю і Рябка з рукавом Річи'щем у вигляді озера нижче села Іва'нівка (СНР 17; МС 85). Вода тут від *сильної течії* завжди рябіла, тобто вкривалася дрібними хвилями (СУМ VIII 920).

Ско'речка – протока в Базавлузі. З'єднувала протоку Темну з лиманом Вели'кими Во'дами (МС 88; СГУ 507). За усними даними, гідрооб'єкт мав *швидку (скору) течію*, тому так і названий.

Тихе'нька – протока в Базавлузі на правому березі Дніпра, між протоками Білоборо'дчиною і Темною, поряд із урочищем Пани'диним (ЛІВ 567; НУ 808; МС 87; ЯВ 181; КВЛ 97; СГУ 565).

Окрему підгрупу утворюють гідроніми похідні від апелятивів, що вказують на *форму водоймища або його русла*.

Гострува'те – озеро на правому березі річки Кінської в Балчанських плавнях, між протокою Гудзі'вською Плетени'хою й озером Си'львиним. Таку назву отримало через те, що один із його кінців сходився гострим кутом (ВЛЗ 61).

Дуга' – озеро на лівому березі протоки Клокунки кілометрів за п'ять на південний схід від Біле'ньківського перевозу, що нагадувало за формою дугу (ЯВ 191).

Жо'лоб – ділянка річки Кінської біля села Златополя. Назва пов'язана з особливістю русла річки в даному місці – вузьке, глибоке, подібне до жолоба (ВЛЗ 80).

Жолобо'к – озеро на лівому березі протоки Клоку'нки нижче озера Дубкуватого. Назва – зменшувальна форма від «*жо'лоб*» (ЯВ 191; ЯЗ I 268). О.Стрижак зазначав, що в основі назви лежить слово *жолоб* – глибока та вузька долина < видовбана канава. Крім того, апелятив *жолоб* широко зафіксований на Київщині, Черкащині, Кіровоградщині, Хмельниччині тощо відомий майже на всій українській території (СНР 42).

Загина'йко – озеро на правому березі річки Кінської нижче озера Царгра'д та села Іванівка (ЯВ 192; КВЛ 74). У місцевих говірках лексема «*загина'йко*» означає «прут, ціпок і т.п. із загнутим кінцем» (СЧ II 21).

Ківш – правобережна затока протоки Підпі'льної біля Нової чи Покровської Січі (КВЛ 92).

Клинува'те – озеро на правому березі річки Кінської над Балчанською дорогою, нижче озера Довге'нького (ЯВ 192; КВЛ 74).

Кори'тня – озеро на лівому березі річки Кінської, навпроти гирла балки Сухої, за формою нагадувало корито (ВЛЗ 113).

Крива' – 1.Протока у Попо'вських плавнях між річкою Кінською і протокою Кушугумом, нижче урочища Малі Кучугури (МС 84); 2.Протока між протокою Лапинкою й озером Рогуватим недалеко від міста Нікополя (ВЛЗ 116); 3.Озеро на правому березі річки Кінської, навпроти села Кам'янського (СНР 30); 4.Болото на Янчокрацьких луках, між річкою Кінською й урочищем Малі Кучугури (ВЛЗ 116).

Кр'учене – протока в Скелянських плавнях, яка мала звивисте русло (ВЛЗ 123).

Макі'терка – озеро на правому березі річки Кінської, навпроти села Балок, поряд із протокою Гудзі'вською Плетенихою. В.Чабаненко зазначає, що назва являє собою зменшувальну форму іменника «макітра» – водойма за формою та особливостями берега нагадувала цю посудину (ВЛЗ 143).

Пари'сте – озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, вище лиману Великих Вод (ЯВ 193). Назва пов'язана з прикметником «паристий», тобто такий, що складається із двох однакових частин (СУМ VI 69 71). За усними переказами, гідрооб'єкт дійсно складався з таких частин, сполучених протокою.

Плетени'ха – озеро в товщі Великого Лугу проти села Златополя, західніше протоки Змійки (ЯВ 192). Назва мотивується тим, що об'єкт, який колись, напевне, становив собою ділянку протоки, мав покручену («плетену») форму (ВЛЗ 188).

Плетени'ха-Ви'тівка – одна з ділянок протоки Рогової Плетенихи біля озера Радута в Благовіщенських плавнях. На цій ділянці русло протоки було справді надивовижу *звивистим*, «плетеним» (ВЛЗ 188-189).

В номінуванні водоймища спостерігаємо прояви української гумористичної традиції, влучних і доцільних характеристик, покладених в основу гідроназв, які точно відбивають *особливості гідрооб'єкта*.

Компонент **Плетени'ха** є складником і багатьох інших досліджуваних двочленних гідронімів: **Верхня** (ВЛЗ 47) і **Нижня Плетени'хи** (ЯВ 191), **Оджигільна** (ГУ 166 171), **Повздо'вжня** (ВЛЗ 191), **Попере'чна** (ВЛЗ 193-194), **Ревина** (ВЛЗ 203), **Рогова** (ВЛЗ 206), **Станувата** (АЮЗР 7 II 84), **Шибеншина Плетениха** (СНР 31). Основою для найменування в цих випадках залишається ознака за формою водойми, а залежні компоненти є носіями додаткової інформації. Зафіксовано й демінутивну назву **Плетени'шка** (ВЛЗ 189).

Рога'чик – затока протоки Рівачка' на Балчанських луках, між лиманами Попиком та Сухим. За *формою* нагадувала рогач (СНР 32; ЯВ 33 169).

Розсо'ха – 1.Протока між протоками Лопушкою і Змійкою в районі городища Великого (ЯВ 191); 2.Протока між луговими озерами і протокою

Кушугумом навпроти селища міського типу Малокатеринівки (СГУ 470); 3.Озеро на лівому березі Дніпра проти села Скельок, вище озера Гаманистого (ВЛЗ 209); 4.Озеро на правому березі річки Кінської в Благовіщенських плавнях (ЯВ 192); 5.Озеро на правому березі Дніпра східніше села Новопавлівки (ЯВ 193); 6.Озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, вище лиману Великих Вод (ВЛЗ 209); 7.Глибокий бакай, яма в Балабинських плавнях (ВЛЗ 209); 8.Болото на Попівських луках неподалік від міста Василівки (ЯВ 191).

Розсо^хи – 1.Озеро на правому березі Дніпра у Вищетарасівських плавнях, західніше озера Хрещатого (СНР 33); 2.Група озер на лівому березі Дніпра у Водянських плавнях, південніше озера Лозуватого (ВЛЗ 210). З кількох боків мало розгалуження, за формою нагадувало вила. Як зазначав О.Стрижак, назви типу Розсішки, що могли виникнути під впливом форми дерева, вказують на *форму* водойми (розсоха – «розвилаина») (СНР 33).

Розсо^хський – лиман у районі урочища Великих Кучугур (ВЛЗ 210).

Розсохувате – 1.Озеро на лівому березі Дніпра поти гори Лисої (ЯВ 191; КВЛ 66); 2.Озеро на правому березі Дніпра південніше рукава Паламарчука, проти села Мар'ївки (ВЛЗ 210); 3.Озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, вище лиману Великих Вод (ЯВ 193).

Розсо^шки – озеро на правому березі Дніпра у Клейнівських плавнях, поти села Архангельського (ЯВ 192). *Розсохи* омивають місцевість з двох сторін (клиноподібно). З двох боків такого рельєфу можуть витікати два потоки, вливаючись в одне русло. Пор.: *розсоха* «розгалуження двох гілок, відростків на дереві, роздвоєння на кінці якого-небудь предмета», «місце, де що-небудь розгалужується (звичайно надвоє)» (СУМ VIII 813); «розвилка, розвалина, место, где что-либо раздвояется, напр. бревно с вилообразным концом, место, где расходятся ноги, распутье и пр.», «деревянные вилы для навоза» (СГ IV 58).

Сакви^л – лівобережна затока річки Кінської навпроти села Балок, вище ділянки Карандаше^лвої. Затока нагадувала *сакви*, тобто «дві з'єднані одним

полотнищем торби, які перекидають через плече» (СУМ ІХ 16). Відображення множинності цього об'єкта пояснюється тим, що затока складалася з кількох *саг* (ЧА 65).

Штани/на – протока між річкою Кінською (Кам'янською Кінською) і озером Широштанським Уступом у Малій Плавні, біля міста Кам'янки-Дніпровської (СГУ 627). Назва, можливо, мотивується *формою* (в місцевих говірках «штанина» або «халоша» означає «протока») (СНР 34).

Штанці' – озеро в Базавлузі на правобережжі Дніпра, вище лиману Великих Вод. Назване, очевидно, за *формою* (ЯВ 193).

Не велику групу становлять мікрогідроніми, лексична основа яких вказує на *характер русла водоймища*.

Обиті/к – протока в Канкри/нських плавнях, що з'єднувала озеро Малє/Ямува/те з протокою Кушугумом. Назва від дієслова «*обтікати*» (дійсно, протока обтікала, обходила кілька бакаїв, боліт і т.ін.) (ВЛЗ 169).

Перебі/й – 1. Правий рукав Дніпра, що відходив нижче рукава Нажо/ри і з'єднувався з рукавом Тарасом між селами Арха/нгельським та Новока/м'янкою (ЯВ 178; КВЛ 38; СГУ 414; СНР 14). В основі назви дієслово «перебивати» із значенням «переділяти, перегороджувати що-небудь» (СУМ VI 122). Цей рукав дійсно, «перебивав» острівну плавню між рукавом Нажорою і ділянкою Річища Бугаєм на дві половини; 2. Протока, що з'єднувала рукав Кінську з лівим рукавом Дніпра Річищем нижче села Іванівки (КВЛ 56; СГУ 414; МС 84; ЯВ 186; СНР 26).

Попере/чна Плетени/ха – протока у вигляді зв'язаних між собою бакаїв і озер, що була навпроти села Вищетарасівки і прилягала до Балчанської дороги. Звиваючись, перерізала впоперек лісний масив між озерами Карасюватим і Піскуватим (ВЛЗ 193).

Про/різь – ділянка річки Кінської навпроти лиману Кузьминського, починаючи від гирла протоки Оджигільні й кінчаючи тим місцем, де в річку Кінську з лівого боку входила протока Рівча/к (ВЛЗ 199). Назва співвідноситься

з апелятивом «*прорізь*» у значенні «штучно або природно утворений прохід у чому-небудь, через щось» (СУМ VIII 269-270).

Частина назв водних об'єктів Великолужжя співвідноситься з апелятивами, які вказують на *конфігурацію, обриси дна (берегів) водоймищ*.

Велике Криве' – озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра вище лиману Великі Води, назване за *обрисами берегів* (ВЛЗ 41).

Вилува'те – озеро між протоками Клокункою та Лопушкою в районі Великого городища, *конфігурація берегів* якого була схожа на двійчасті вила (ВЛЗ 48).

Казан' – річка, ліва притока Дніпра біля міста Кам'янки Дніпровської (ВЛЗ 90; СНР 63). Е.Мурзаєв зазначав, що слово *казан* (*котьол*) – тюркського походження і згодом було запозичене росіянами, українцями, білорусами та болгарами. Місто *Казань* – столиця Татарської АРСР, місто Казанджик у Туркменії, селище міського типу Казанбулак й озеро Казангель у Азербайджані і т.д. [111, с.33]. Етимологічний словник української мови подає цю назву так: **Казан'** – [*казани'на*] «поганенький казан», [*казанки'*] «вид узору на великодній писанці», *казан'на*, *казано'к*, *казаня'р*, *показан'ницина* (іст.) «податок з казана (за викурювання горілки)»; - р. діал. бр.болг. м. *казан'*, п. [*kazan*] (з укр.), схв. *kàzan* «казан, басейн, резервуар», слн. *kázan* «солдатський казанок»; - запозичення з тюркських мов; тур. *kazan*, крим.-тат. кирг. телеут. шор. *казан* походить від тюрк. **kāzyan* (<**kār'yan*), спорідненого з монг. *qarim* «казан», тур. *kazmak* «копати, довбати» (ЕСУМ II 159). А.Коваль також звертає увагу на тюркське походження цієї назви і пояснює, що у турецькій мові є слова *казан* («посуд»), *казан* («людина, яка виготовляє казани»), *казанчілік* («заняття, фах казаняра»). У татарській мові *казан* – «яма», «западина», «селище в западині» [71, с.56]. Остання етимологія най більш ймовірна, оскільки річка була глибока, як яма.

Каракан' – озеро в Зла'топільських плавнях на правому березі річки Кінської. Є підстави вважати, що назва пов'язана із прикметником «*каракан'тий*», тобто «*кривий*» (СУМ IV 100), що вказує на *конфігурацію берегів* (ВЛЗ 103).

У розгляданій мікрогрупі гідронімів поширеними є назви, співвідносні з прикметником *крутий* та його формами, які містять вказівку *на обриси берегів водойм*.

Круте' – 1. Озеро між Василівською дорогою і протокою Кушугумом, з кілометр південніше озера Кропи'вного; 2. Озеро між протокою Богуше'м і рікою Кінською недалеко від залізничної станції Попо'вого; 3. Озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, навпроти села Сули'цького (ЯВ 193). Назва вказує на *крутий* характер берегів водойми (СНР 43).

Круте'ньке – 1. Озеро на правому березі Дніпра у Кле'йнівських плавнях, недалеко від озера Балбу'тиноного (ЯВ 192); 2. Озеро в Базавлузі навпроти села Велика Знам'янка, неподалік від озера Довгого (ВЛЗ 121).

Круті' – група невеликих лугових озер на лівому березі протоки Кушугуму, навпроти селища міського типу Малокатеринівка (ВЛЗ 123).

Крутув'ате – озеро на правому березі річки Кінської в Скеля'нських плавнях недалеко від лиману Крутуватого (ЯВ 192).

Крутя'ка – 1. Протока, що з'єднувала озеро Дурне з ділянкою Річища Бугаєм навпроти села Добра Надія; 2. Протока, що з'єднувала озеро Царград із протокою Рівчаком навпроти села Іванівки (ВЛЗ 123).

Кут – яма на протоці Річище (ділянка Бугай) біля села Іллі'нка. Назву отримала тому, що становила собою невелику затоку, береги якої сходилися під *кутом* (ВЛЗ 125).

Луса Гі'рка – 1. Річка, права притока Дніпра, що входила у Великий Луг з півночі між містом Ні'кополем і річкою Чортомлико'м (СГУ 316); 2. Лівий рукав Дніпра у Водянських плавнях, нижче річки Микитиноного Рогу (МС 85; СГУ 316; ВЛЗ 136). На наш погляд, назви цих водних об'єктів, більш за все, пов'язані з *особливостями берегів* (голі, «лисі» підвищення, пагорби) (ВЛЗ 136).

Пло'ска – протока в Базавлузі, що з'єднувала протоку Білоборо'дчину з протокою Во'вчим Го'рлом (ЯВ 181; СГУ 430). Назва походить від

прикметника **плоский** – «такий, що має береги без помітного схилу» (СУМ VI 591).

Рівне – озеро на правому березі Дніпра нижче села Капулівки, недалеко від озера Свинарського (ЯВ 193). Прикметник «рівний» – із значенням «який не має викривлень, закрутів; прямий» (СУМ VIII 548), з якими співвідноситься гідронім, містить вказівку на *характер берегів* водоймища (ВЛЗ 205).

В окрему підгрупу виділяються досліджувані гідроніми, лексична основа яких вказує на *особливості (характер) дна (берегів) водоймища*.

Голува'те – озеро на правому березі Дніпра нижче виходу протоки Тараса. Цей гідрооб'єкт названий так через те, що мав чисті береги, ніколи не заростав осокою, рогозом та іншою рослинністю (ВЛЗ 60).

Грузька' – 1. Протока між протокою Великою Скаже'ною і лиманом біля гирла річки Чортомлика (МС 86; КВЛ 82); 2. Лівий рукав Дніпра нижче села Біленького. Відокремлював від плавнів великий острів Тараба'ш; 3. Струмок, що впадає в затоку Каховського водоймища біля села Кам'янсько'го (ВЛЗ 62); 4. Озеро на лівому березі протоки Кушугуму навпроти залізничної станції Канкринівки (ВЛЗ 62). Усі ці гідрооб'єкти отримали назву від характеру дна – воно було *грузьким* (ЧА 65).

Грузьке' – 1. Озеро на правому березі річки Кінської, де Поповські луки; приблизно на кілометр західніше озера Гречаного (ВЛЗ 62); 2. Озеро на лівому березі річки Кінської у Зла'топільських плавнях, недалеко від озера Хреща'того (ВЛЗ 62). 3. Озеро між протоками Ци'мбалом і Пономаре'м, кілометрів за три на захід від села Іллі'нка (ВЛЗ 62); 4. Озеро між Дніпром і річкою Кінською навпроти села Велика Знам'янка. Назва за *характером дна й берегів* (ЯВ 192).

Груща'те – озеро на правому березі Дніпра навпроти колишнього села Арха'нгельського. Мотивація назви така сама, як і в попередньому випадку (ЯВ 192).

Засу'шна (Засу'шка) – невеличка річечка в селі Покровському, яка в посушливу пору року пересихала (СГУ 208). Назва пов'язана з тим, що річечка у засушливу пору року пересихала (ЧА 39).

Кам'яни'й Затон – затока в районі злиття річок Кінської з Дніпром вище міста Кам'янка-Дніпровська (ПКБ 386; СК 42). Мала кам'яні (гранітні) береги (ЧА 65).

Канкри'нівське Піщане – протока між луговими бакаями та озерами на захід від селища міського типу Малокатеринівки. Друга частина назви походить від того, що протока мала *піщані дно й береги* (ВЛЗ 98).

Корчува'те – озеро на лівому березі Дніпра в районі городища Великого, між озерами Розсохою та Ревою (ВЛЗ 113). За усними переказами, названа так через те, що на дні було чимало *корчів*.

Кочкува'те – озеро в Базавлузі між протоками Мало'ю Скаже'ною та Би'стриком, навпроти села Сули'цького, поряд із озером Коро'вчиним. Мало нерівне, бугристе, з «*ко'чками*» дно (КВЛ 81).

Піскува'та – ділянка протоки Підпільної від виходу протоки Похи'лої до Санда'лки. Мала *піскуваті береги й дно* (ЯВ 135; КВЛ 47 94; СГУ 426).

Піскува'те – 1. Озеро на лівому березі Дніпра нижче протоки Кушугуму в Кушугумських плавнях (ЯВ 191); 2. Озеро на правому березі протоки Вели'кої Во'лби недалеко від залізничної станції Канкри'нівки (ВЛЗ 185); 3. Озеро між урочищем Великі Кучугури і протоки Клоку'нкою, поряд із озером Жолобок (ВЛЗ 185); 4. Озеро на правому березі річки Кінської в Скеля'нських плавнях, біля лиману Скелюва'того (ЯВ 192); 5. Озеро в товщі Великого Лугу проти села Ба'лок. Сполучалося з Дніпром протоки Мишрик (ЯВ 191; КВЛ 73); 6. Озеро на правому березі Дніпра проти урочища Паліївщина (ВЛЗ 185); 7. Озеро на лівому березі Річи'ща між селами Доброю Надією та Іллінка (ВЛЗ 185); 8. Озеро на правому березі Дніпра проти міста Нікополь (ЯВ 192); 9. Озеро між протоками Шара'єм і Грузько'ю нижче міста Нікополя (КВЛ 82); 10. Озеро в Базавлузі на лівому березі Дніпра проти села Велика Знам'янка (ЯВ 192; КВЛ 78); 11. Озеро в Базавлузі південніше озера Підстепного (ЯВ 193; КВЛ 98); 12. Озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра нижче протоки Скарбної (ЯВ 193); 13. Озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра західніше урочища Степо'к (ЯВ 193); 14. Озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, вище лиману Великі

Води (ЯВ 193); 15.Озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, проти села Ба'биного (ЯВ 193).

Піща'не – 1.Озеро на лівому березі Дніпра біля Громови'х гряд. Дуже глибоке, з піщаними берегами (ВЛЗ 186); 2.Озеро на правому березі річки Кінської, кілометрів зо два на північний захід від села Верхньої Криниці (ВЛЗ 186); 3.Озеро на правому березі річки Кінської західніше озера Бра'жиного, в Ба'лківських плавнях (ЯВ 192).

Руді' Поло'ї – група озер на правому березі протоки Кушугум, нижче озера Криво'го. В основі другої частини назви – говірковий іменник «*поло'й*», що значить «дно висохлого озера» (СЧ III 178). Влітку водойми висихали (ВЛЗ 211).

Скелюва'тий – лиман на правому березі річки Кінської між протоками Кушугумом і Клокункою, в Скелянських плавнях (ЯВ 192). На його берегах були виходи *скельних* порід (КВЛ 70).

Холуюва'га – протока, що з'єднувала Дніпро з плавневими озерами навпроти урочища Наливача (НП 50). Спекотного літа могла пересихати й перетворюватися на озеро. Назва походить від говіркового «*холу'й*» – «корч на дні річки, озера» (СЧ IV 197). За усними даними, на дні протоки справді було багато *корчів*.

Хрещува'те (Хрящува'те) – озеро в Базавлузі на лівому березі Дніпра, проти села Великої Знам'янки (СНР 33; КВЛ 78). Назва, найімовірніше, походить від слова «*хрящ*» – «крупний пісок» (СУМ XI 162).

Лексична основа низки розгляданих гідронімів містить **вказівку на місце розташування водного об'єкта**.

Бокові' – лимани на Янчокрацьких луках. Власне, це окремі частини великого лугового озера, яке влітку в багатьох місцях пересихало. Названі через своє місце розташування: під лівим південно-східним берегом (боком) Великого Лугу, осторонь від основних проток і озер (ВЛЗ 28).

Бочки' – протока в Базавлузі. Витікала з Дніпра навпроти села Ушкалки і йшла на з'єднання із протокою Скарбною Колотівською (ЯВ 182; МС 88).

О.Стрижак припускав походження назви від слова «бо́чка» (посуд для води) (СНР 61). Проте більш переконливим на нашу думку, є співвіднесення цього гідроніма з іменником «бо́чо́к» (зменшувальне від «бік»). Множинність назви зумовлена тим, що протока складалася з кількох частин: із власне **Бочків** або **Вели́ких Бочків** і **Попере́чних Бочкі́в** або **Мали́х Бочкі́в** (Бучкі́в). Обидві відходили вбік від Дніпра (ВЛЗ 31).

Ве́рхній – лиман на правому березі річки Кінської вище лиману Дурно́го. Названий жителями села Скельки через своє місце розташування по відношенню до інших (за течією річки Кінської) лиманів (ВЛЗ 47).

Глухе́ – 1.Озеро на правому березі протоки Клокунки недалеко від озера Йосипового (ЯВ 19); 2.Озеро на правому березі Дніпра в Клейнівських плавнях проти села Архангельського, поряд із озером Балбутиним (ЯВ 19; КВЛ 70). Назва зумовлена тим, що водоймище знаходилося в *глухому*, безлюдному місці (КВЛ 70)

Глухи́й – лиман між протоками Лопу́шкою і Змією, недалеко від лиману Самсо́нового (ЯВ 192). Гідронім, за нашим припущенням, співвідноситься з прикметником «*глухий*» у значенні «зовсім закритий» (СУМ II 89). Справді, лиман являв собою закриту водойму, не сполучався з іншими озерами, що для цього кутка плавнів було помітним винятком (ВЛЗ 58).

Заблудні́ – група невеликих озер на правому узбіччі Балча́нської дороги західніше озера Квако́вого (ВЛЗ 81). Названі так через те, що знаходилися в «*заблуда́х*», тобто в нетрях плавнів (СЧ II 6).

За́біч – протока, що знаходиться нижче річки Чортомлика, між протоками Темною і Великий Бакай (МС 87).

Западня́нка – невеличка річечка біля села Покровського. Впадала в протоку Підпільну (ЧА 39). Більш за все, назва пов'язана із словом «*западня*» зі значенням «*провалля*» (СУМ III 239). Хоча, місцеві мешканці співвідносять цей гідронім із словом «*запад*» («*захід*»), указуючи на знаходження річечки по відношенню до населеного пункту.

Гнила Забіч – урочище поблизу села Верхня Криниця Запорізької області. Д.Яворницький нижче Саблуківки вміщує озеро Задичь (ЯВ 194), очевидно, помилково замість «Забичь». В основі укр. *забіч* (*за* + *біч* < **bokjъ*) – «укромное место, укромный залив, бухта со спокойным течением» (СГ II 79). У селі Балки на Запоріжжі *забіччю* називають *затоку* (СНР 22).

Заку'тною – протока, що витікала з Дніпра нижче протоки Бистрика і, пробігши Великим Лугом (спочатку на схід, а потім на південь) кілометрів п'ять, упадала в лиман Заклятий (ЯВ 186; МС 83). Знаходилася в закутку Великого Лугу (КВЛ 59).

Заку'тне – 1.Озеро в Базавлузі біля протоки Те'мної, південніше озера Домаха; 2.Озеро в Базавлузі південніше озера Підсте'пного, поряд із Лебеди'ними озерами (КВЛ 98). Назва від слова «*за'кут*», тобто «віддалене, малопомітне, звичайно відлюдне місце» (СУМ III 176).

Заку'тні – група озер на правому березі річки Кінська біля протоків Сириці та Чайки (КВЛ 78). Мотивація назви така ж, як й у попередньому випадку.

Западне' – озеро недалеко від того місця, де сходилися протоки Лопу'шка і Змійка навпроти села Зла'топіль. Назва зумовлена тим, що водойма знаходилася в западині (ВЛЗ 83).

Підпі'льна (Орло'ва) – правий рукав Дніпра, що починався вище мису Мики'тиного Рогу і кінчався трохи нижче виходу протоки Лапинки (ЯІ 77-78). Дугою омивав північний берег острова Орлової (Орлів луг). У минулому називався Підпі'льною (тік попід полем). 1842-го року під час великої повені дуже розширився (до 250 сажнів) і згодом почав іменуватися **Орло'вою** (МС 85; ПВЛ 301; КВЛ 47; СГУ 402).

Підпі'льня – 1.Протока, що з'єднувала протоку Бродик із лиманом Грузьки'м біля села Єлизаве'тівки, на Больбаті'вських луках (ЗООИД III 494); 2.Протока між протоками Малим Бакаєм і Борови'цькою нижче міста Нікополя (МС 87; МП 104; СГУ 424).

Підсте'нна – протока або якийсь інший гідрооб'єкт під лівим (південним) берегом Великого Лугу десь поблизу сіл Скельок і Маячки (ЗООИД III 494). Цілком можливо, що колись так називалася ділянка ріки Кінської, яка між селами Скельки та Маячка дійсно проходила *під степом* (ВЛЗ 184).

Польова' Гру'шівка – річка, що входила в Базавлуг з північно-західного степу біля села Мар'янського. Впадала в лиман Великі Води (ЛВ 567; СГУ 437; ЯВ 135). Назва зумовлена тим, що річка текла з *поля* (МС 87).

Про'серед – протока між озерами на лівобережжі Дніпра біля міста Кам'янки-Дніпровської (СГУ 449; СНР 72). За переказами, доходила до середини ріки, що указує на *серединне* розташування об'єкта.

Пр'осередине – озеро на правому березі Дніпра проти села Сулицького (ЯВ 193).

Сер'едне – озеро на правому березі Дніпра у Клейнівських плавнях, проти села Архангельського (ЯВ 192). Назва за місцем розташування: знаходилося посередині між озерами Балбу'тиним і До'вгим (ВЛЗ 216).

Окрему групу утворюють мікрогідроніми, лексична основа яких залежить від *особливості «поведінки» водоймищ*.

Близиюки' (Близнеці') – 1. Озеро на лівому березі Дніпра східніше дороги, що веде від Тара'сівської (Верхньотара'сівської) переправи до села Благовіщенки (КВЛ 73). Іменувалося, мабуть, так через те, що, пересихаючи влітку, ділилося на два озера; 2. Озеро на лівому березі річки Кінської неподалік від села Зла'тополя, поряд із протокою Колодува'тою (ВЛЗ 28).

Вхідне' – 1. Озеро в Базавлузі на південь від озера Підстепного навпроти села Мар'янського. Отримало назву через те, що під час повені до нього першого входила вода з протоки Бакая та озера Підстепного; 2. Озеро в Базавлузі недалеко від озера Вхідно'го (ВЛЗ 54).

Галянки' – лощина у Вищетарасівських плавнях на лівому березі Дніпра, недалеко від озера Ковалевого. Назва походить, очевидно, від місцевого говіркового *«галя'нка»*, тобто *«галявина»*. В. Чабаненко зазначає, що,

лощина, дійсно, являла собою ряд лісових *галявин*, які в повінь затоплялися (ВЛЗ 55).

Закі'тне – 1.Озеро на правому березі Дніпра навпроти міста Нікополя (ЯВ 192); 2.Озеро в Базавлузі на правому березі протоки Темної (ЯВ 193); 3.Озеро в Малі'й Пла'вні на правому березі річки Кінської північніше міста Кам'янки-Дніпровської (ГКГ 35; СНР 13); 4.Озеро в Базавлузі на лівому березі Дніпра, навпроти села Великої Знам'янки (ЯВ 192); 5.Озеро в Базавлузі на лівому березі Дніпра, недалеко від озера Закі'тнього (ЯВ 192); 6.Озеро в Базавлузі на лівому березі Дніпра, недалеко від озера Закі'тнього (ЯВ 192). Назва від слова «*закотити*» чи «*закотитися*». Під час повені в нього бурхливо *затікала* «закочувалася» вода з проток (ВЛЗ 81).

Мокря'нка – болотиста місцина на правому березі протоки Кушугуму навпроти залізничної платформи 1117-го км. Рідко коли пересихала, була *мокрою* (ВЛЗ 157).

Нажо'ра – 1.Правий рукав Дніпра нижче села Верхньотарасівки. Протікав південний рукав Тараса і вливався в протоку Перебій навпроти села Новокам'янки (СГУ 385). Гідронім метафоричного змісту, в його основі дієслово «(не)нажертись» (рукав, мовляв, нія'к не міг «нажертись» – напитися чи, навпаки, «нажирався» – напивався дніпрової води). Звук **о** після **ж** у формах **Нажо'ра** й **Ненажо'ра** відбиває особливість місцевої говірки; 2.Ділянка рукава Тараса від виходу його з Дніпра до села Анастасіївки (КВЛ 38; АД; ЯВ 178).

Перева'л – 1.Лівий рукав Річища в правобережних плавнях проти острова Томаківки. В основі назви дієслово «перевалювати» (про воду), тобто перетікати з одної водойми в іншу під час повені» (МП 100; МС 85; СГУ 415); 2.Ділянка річки Кінської, що відбивалася від Дніпра вище села Водяного і текла в південно-західному напрямку до ділянки Кам'янської Кінської (ЛВ 567; СГУ 362); 3.Протока в Базавлузі між протоками Скарбною Колотівською і протоками Нижньою Дмитрівкою (СГУ 415); 4.Потічок на Кам'янських луках (МС 85; СГУ 415); 5.Озеро на лівому березі Дніпра в Балабинських плавнях. Місцеві жителі пояснюють походження назви так: «Перевал озеро – вода

перевалюється з Дніпра весною через піщану грядку» (НП 61); 6.Бакай на Канкринівських луках. Під час повені в нього «перевалювалася» (перетікала) вода з протоки Великої Волби (ВЛЗ 181).

Полови'нне – 1.Озеро на правому березі Дніпра проти міста Нікополя (ЯВ 192). Назване так, за свідченнями, через те, що влітку одна його половина висихала; 2.Озеро між Дніпром і протокою Лапинкою проти села Сулицького (ЯВ 193).

Прі'рва – 1.Протока, що виходила з Дніпра нижче протоки Жбурівки і впадала в озера Кушугумських плавнів (СНР 27). Під час повені дніпрова вода входила в неї, «як у *прірву*». В основі назви – апелятив «*прірва*» зі значення «яма, чорторий, вирва» (СУМ VIII 109). У суху пору року перетворювалася на два озера Прірви; 2.Протока у правобережних Вищетарасівських плавнях між Дніпром та озером Круглим; 3.Потічок у селі Олексіївці, що впадав до річки Чортотлик при вході останнього у Великий Луг; 4.Озеро в Базавлузі біля міста Кам'янки-Дніпровської (ВЛЗ 198).

Ріка-Славу́та – бере початок на Валдайській височині, впадає в Дніпровський лиман Чорного моря. Словник української мови подає слово ріка, як: «водний потік, що живиться із джерела або стоком атмосферних опадів і тече по видовжених зниженнях рельєфу від верхів'я до гирла» (СУМ VIII 574).

Сухи'й – 1.Лиман у товщі Великого Лугу нижче протоки Поперечної Плетенихи. Влітку пересихав; 2.Лиман на лівому березі річки Кінської, між лиманом По'пиком і рукавом Со'миком (ВЛЗ 228).

Топч'инка – озеро на правому березі Дніпра у Клейнівських плавнях, проти села Архангельського, недалеко від озера Балбутиного (ВЛЗ 236). Етимологія гідроніма пов'язана, очевидно, з дієсловом «топити», а сама назва (її апелятив) є, мабуть, синонімом до слова «*топи'ло*», що значить «місце, куди стікає весняна вода і де вона застоюється» (СГ IV 273).

2.1.2. Гідроніми-деапелятиви іншомовного походження з непрозорою семантикою

Атали/кова – річка, ліва притока Кі'нської або Дніпра (ЯТО 46; СГУ 24). У цій лексемі простежується словотворча адаптація тюркського найменування шляхом нашарування українського суфікса й закінчення на чужомовну основу (*аталик+ов+а*) (ГУ 177). Щодо значення тюркського *аталик* є різні думки. Д.Яворницький тлумачив його як «місце, де багато островів» (ЯВ 167). О.Трубачов вважає, що це антропонім (ТНР 67). Нам же здається, що в цьому разі тюркізм *аталик* – це утворення з **ат(а)** («кінь», «огир», «жеребець») (РО I 1 441-442) і суфікса присвійності **лык**. Його можна перекласти як «кінський», «огирів», «жереб'ячий». Якщо взяти до уваги, що для лівобережжя Великого Лугу, де свого часу водилося багато диких коней, іпонімічні гідроніми взагалі характерні (пор. Кінська, Жеребець, Кобиляча) і що цей гідронімічний тип підтверджується іншими випадками (пор. *Чортомлик* – щуча), то наше припущення видається цілком імовірним. Отже, **Атали/кова** – значить **Кінська, Огирева** чи **Жереб'яча** річка.

Базавлу/к – річка, права притока Дніпра (КВЛ 94; ЯТС 18; СГУ 29). Довгий час Базавлук був межею між запорозькими вольностями й татарськими кочовищами, а певний період – між Кодацькою та Інгульською паланками Запорожжя. Січовики дуже любили цю ріку; тут вони ловили рибу, по берегах мали зимівники, випасали худобу, пасічникували. Назва цієї річки служила славним лицарям своєрідним паролем – вітанням при зустрічі [203, с.34]. **Базавлуг, Базавлук** – тюркізм, на що вказує насамперед формант **-luk**, наявний у всіх варіантах гідроніма. Суфікс **-luk (lik, lig, luk)** у тюркських мовах служить для утворення відіменних (часто абстрактних) і віддієслівних назв, у географічних назвах найчастіше вказує на природну характеристику місцевості, на виявлення кількісної ознаки реалії тощо. Тюркське походження кореневої частини назви також не викликає сумнівів. Що ж до етимології цієї

назви думки вчених розходяться (зокрема, це стосується при визначення етимона).

Так, форма **Бузулук** у Південній Наддніпрянщині засвідчена непоодинокими історичними джерелами і, крім того, тримається протягом кількох століть (до XIX ст.) як рівноправний варіант лексеми **Базавлук**. Вихідною в цьому разі слід вважати форму **Бузулук**, яка є найбільш поширеною. Лексема *бузулук* досить давня, фіксується в тюркських текстах XI – XIII століть: пор. дв.-тюрк. *bu:zluk* у значеннях: 1) «льодовик, льодосховище», 2) «льодовий будинок». Первинною слід вважати форму *bu:z* «лід», відому значній кількості тюркських мов, пор.: тур., азерб., ног., кумик., туркм. тощо *буз/büz*, тат. *бүз/büz*, алт. *бус/bus*, якут., каракалп., кирг., узб., шор. *му:c/tu:s* у тотожному значенні – «лід». Чергування **б/м** у кореневій частині різних тюркських мов становить їх стародіалектну рису. Початкове **б** характерне для огузької, кипчацької та інших мов тюркської групи, сліди яких простежуються на півдні Русі [54, с.119]. О.Трубаčov зазначає, що давньотюркський апелятив *бузлук* із окремими давніми значеннями зберігся в сучасних тюркських мовах: туркменській, турецькій (пор. туркм. *бузулук* (*бу:*) «льодовик, льодовиковий» із подовженням кореневого голосного, що було характерним для пратюркської мови (ТНР 120). Д.Яворницький дотримувався думки, що в основі назви маємо турецьке «*бузулук*» (льодник чи залізна підкова для ходіння по льоду) або «*бузаклик*» (памолодь) (ЯВ 134). Б.Мойсєєв, який досліджує аналогічну назву водного об'єкта в Оренбурзькій області, вважає, що в його складі іменник «*бузау*» (теля, оленя) та суфікс –**лик** на означення присвійності; отже, **Базавлук** (**Базаулик** і под.) перекладається як *Теляча* ріка або ріка *Оленят* [109, сс.180 182]. Не виключена й інша етимологія. Можна припустити, що назва походить від тюркізмів «*баз*» (скотний двір, хлів, кошара, яма, льох) (ЕСУМ I 11), або «*басали(у)к*» (заболочена земля, солонець) (Даль I 52) тощо. Найбільш вірогідними здається припущення про зв'язок цієї назви зі скотарством, адже долина **Базавлука** й особливо **Базавлуг** були багатими пасовищами, якими користувалися і татари, і запорожці.

На колишній території Великого Лугу нами зафіксовано сім гідроназв із деапелятивом **Бака'й** – річка; входила у Великий Луг зі сходу в районі села Бабиного (МС 86; ЯВ 180; КВЛ 81; СГУ 30); 2.Протока між ділянками проток Лапинки Підстепною Лапинкою і Кока'нею (ВЛЗ 16); 3.Протока між річкою Базавлугом та озером Підстепним, яке було під правим берегом Базавлугу трохи вище села Мар'їнського (ВЛЗ 16); 4.Протока між протокою Йосипом і Клокункою у Поповських плавнях (ВЛЗ 16); 5.Невелике багнисте озеро на лівому березі річки Кушугуму серед Царкутянських лук проти теперішнього села Приморського (МС 86; ЯВ 180; КВЛ 81; СГУ 30); 6.Невелике багнисте озеро між Високою грядою і Грузьким лиманом серед Больбатівських лук проти колишнього села Єлизаветівки (ВЛЗ 16); 7.Невелике багнисте озеро на південній околиці села Іллінки (поблизу кутка Сірки'вки) (ВЛЗ 16). В основу гідроніма покладено апелятив *бакай* – «річкова протока, прохід у плавнях», «рівчак з водою», «наповнена водою вибоїна», «глибока яма в річці» (ЕСУМ I 119); «вибой з водою, калюжа на дорозі; баюра», «глибока яма в річці, ставку» (СУМ I 91); «глубокая яма в реке, пруду», «грязный, наполненный водою ухаб на дороге, выбоина, ложбина, посередине которой лужа» (СГ I 22).

Незважаючи на те, що лексема «*бакай*» фіксується як в українських, так і в російських говорах, у генетичному плані вона, вочевидь, являє собою неслов'янське утворення, в якому більшість дослідників вбачають орієнталізм, порівнюючи турецьке діалектне «*bakai*» «залишок, залишки після дощу, калюжа»; щоправда, при цьому не виключається й можливість зв'язку зі східнослов'янськими діалектами. Так, Й.Дзендзелівський, слідом за І.Манжурою, не заперечує паралелізму з українським «*бакаль*» – «озеро» [39, с.71]. М.Фасмер ставить апелятив «*бакай*» в один ряд з діал. «*бакалда*» – «озеро, яке залишилося після розливу ріки», «глуха затока, заплавна яма, ковбаня» (ЭСРЯ 86).

Дніпро – велика, головна ріка України. Бере початок на Валдайській височині (Смоленщина), впадає в Дніпровський лиман Чорного моря (ВЛЗ 68). Існує багато пояснень щодо походження цього гідроніма. Так, наприклад,

П.Безсонов припускав, що в основі цієї назви лежать санскритський корінь «дун» (на позначення річки взагалі) і спільноарійське слово «*анер*» («козел»); звідси *Дніпро* (первісно *Дунапер* чи *Данапер*) – це ріка диких козлів або кіз (див. ЯВ 28). М.Надеждін виводить назву цього водного об'єкта із уже згадуваного санскритського кореня «дун» («дън») і давньогрецького «*боріс*» («*поріс*» або «*пріс*»), тобто «північний вітер». Таким чином, номен *Дніпро* (первісно *Дунаборіс*, *Дунапоріс*, *Дунапріс*) слід розуміти як «ріка північного вітру» чи «ріка півночі» (ЗООИД I 32). За П.Шафариком, назва української ріки складається із санскритського «дан» або «дон» («ріка») та фракійського чи готського «*паріс*» або «*перес*» («потік», «течія»); отже, *Дніпро* (первісно *Данпаріс*, *Данперес*, *Донпаріс*, *Донперес*) треба перекладати як «ріка-потік» або «вода-течія» (ШСД I 545). На думку Д.Іловайського, у слові *Дніпро* (первісно *Данапраг* або *Данапер*), окрім скіфського «дан» чи «дана», заховане слов'янське «*праг*» («поріг») або «*Перун*» (ім'я божества); відтак, *Дніпро* можна тлумачити як «порожиста ріка» чи «Перунова ріка» (ИР 72). До цієї думки схиляється і Д.Яворницький (ЯВ 29). В.Абаєв у гідронімі *Дніпро* вбачає поєднання двох скіфських мовних елементів, а саме: «*дāн*» («ріка») та «*āпр*» («глибокий»); тоді *Дніпро* (первісно *Данапр*) означає «глибока ріка» або «водяна глибина» (АОЯФ I 153, 154, 162, 189). Цю ж версію підтримує й А.Білецький [9, с.61]. О.Трубачов припускав, що компонент іранського походження «*дāн*» («ріка») давні слов'яни Середньої та Нижньої Наддніпряни заповзичили через фракійців у формі «дун». Компонент же «*іпр*» семантично пов'язаний із назвою лівої притоки річки Тетерева Ібр. Отже, *Дніпро* (первісно *Дніпр* < *Дунібр*) – це «ріка біля Ібру», подібно до того, як *Дністер* (первісно *Дуністер*) – це «річка біля Істру (*Істер* – стара назва Дунаю) (ТНР 216-218). За О.Братком-Кутинським, першопочатковою формою назви *Дніпро* була форма *Дана прісно*, тобто вона утворилася з двох проукраїнських слів – «*Дана*» (ім'я богині води) і «*прісно*» («вічно», «завжди») (БФУ 16; ЧА 14).

Ріка *Дніпро* відіграла важливу роль в житті численних племен і народів, у розвиткові цілого ряду цивілізацій. Саме тому цей гідронім має безліч варіантів і паралелей. Наприклад, українці крім *Дніпро*, вживають назви *Дніпр*, *Дніпер*, *Дніп*, *Ніпро*, *Ніпр*, *Славут*, *Славу́та*, *Славу́тець*, *Славу́тиця*, *Славу́тич* (ВЛЗ 69). Тюркомовні народи дібрали для *Славути* такі імена: *Озі-су*, *Озі*, *Озу*, *Узу-су*, *Узі*, *Узу*, *Юза*, *Юзен*, *Озю* (ЧА 18). Венеціанські та генуезькі купці XIII-XIV ст., які мали в пониззі *Дніпра* колонії й опорні пункти, називали українську ріку *Елексе*, *Леллексе*, *Еліче*, *Ексі*, *Ерессе*, *Лерессе* та ін. (ЯВ 29; СГУ 173).

Ф.Брун вважав, що гідроназви *Елексе*, *Леллексе*, *Ересе*, *Ерексе* походять від назви міста *Олешня* (*Олешко*), що *Ексі* – переінакшене турецьке «акусу», тобто «біла вода» або «чиста вода» (БЧ I 21-22, 78) тощо.

Хоча етимологія розгляданого гідроніма є досить суперечливою, але, зваживши усе вищезазначене, на наш погляд, його можна тлумачити так: «Славетна, могутня, широка північна ріка, з чистою (білою або прозорою) водою, швидкою й бурхливою течією (оскільки тут було багато поперечних кам'яних гряд – забор)». Наше припущення також ґрунтується на тому, як *Дніпро* описав старогрецький учений Геродот: «Четверта ріка – *Борисфен*, що після Істру є найбільшою. Він має найкращі й найприродніші для худоби пасовиська, він же має щонайбільше доброї риби. Вода з нього найприємніша для пиття; він пливе чистий між іншими мутними. Над його берегами найкращі посіви; в місцях, де не засіяно, родить висока трава. У його гирлі нагромаджується сама по собі величезна кількість солі. У ньому водяться великі риби без костей для сушення, що зветься антакеї (осетри), й багато іншого, гідного подиву» (ГС 47).

Карачокрак – річка, ліва притока ріки Кінської; входила у Великий Луг (тепер упадає в Каховське водоймище) зі сходу вище міста Василівки (КВЛ 55; СНР 42; ГУ 167; ЯТС 70; СГУ 241; ВЛЗ 102). Бере початок біля села Новогорівки Токмацького району Запорізької області. Існують різні тлумачення цієї назви. Переважає думка, що в його основі лежать тюркізми «кара» («чорний») і «чокрак» («джерело») (ЯВ 167; ГУ 167). В.Фоменко, а за

ним і М.Янко, виводять назву з тюркізмів «кара» («чорний») і «чикра» або «чокрак» («чагарник») (див.: ФНП 44; ЯТС 70).

Отже, **Карачокрак** – це «річка, що тече серед чорних чагарників». О.Стрижак припускає, що компонент «кара» в цьому слові походить від тюркського «кіра», «кірат», тобто «гора» чи «сопка». Тоді гідронім слід етимологізувати як «джерело, що витікає з-під гори» (СНР 43). З огляду на сумнівність переходів «чикра» → «чокрак» і «кір», «кіра» → «кара» та можна вважати першу версію найвірогіднішою. В історичній літературі річка згадується як рубіж, до якого влітку 1687-го року дісталися українсько-російські війська (командували гетьман І.Самойлович та князь В.Голіцин) під час невдалого походу на Крим (КРИ II 319; ЯІ III 20). У травні 1689-го року над **Карачокраком** стояли табором козацькі полки І.Мазепи, що разом із загонами того ж таки В.Голіцина йшли новим походом на кримських татар (ЯІ III 53).

Кока/ня – протока, що виходила з протоки Лапинки навпроти села Сулицького (Неплюєвого) і впадала в лиман Сулицький (КВЛ 81). Походження назви остаточно не з'ясовано. Можливо лише припустити, що гідронім пов'язаний із говірковим словом «кокати», тобто «стригти» (переважно овець) (СЧ II 186). На правому (степовому) березі протоки колись справді були вівчарні, де відбувалося, звичайно й кокання тварин. Таким чином, коканя (каканя) могло означати «місце, де стрижуть овець». Місцеві жителі вважають, що це назва татарська. Якщо це дійсно так, то в її основі, можливо, лежить тюркізм «как» («стояча вода», «калюжа») або «кока» («смердіти», «гнити») (СР II 57, 509).

Гідронім **Кума**¹ – протока на сході Великої Пущі (ЯВ 133; МС 85; КВЛ 75; СГУ 301). Пов'язаний із тюрк. географічним терміном рельєфу *кум* «пісок», «піщаний степ» (РО II 1 1043), з подальшою слов'янською адаптацією фіналі і вторинним народним переосмисленням відповідно до укр. *кума*. Семантичні аналогії великолузькому тюркізму *Кума* простежуються насамперед на лівобережжі Дніпра в Полтавській області, в басейні Прип'яті Тернопільської і Хмельницької областей, в басейні Сіверського Дінця, на Північному

Кавказі [54, с.103]. **Кума'** назва ріки, яка впадає з заходу у Каспійське море, в колишній Ставропольській та Астраханській губерніях; калм. *kütə* – «піщана річка»; ср.тур. *kut* «пісок», *kutçaj* – назва річки на південно-схід від Ізміра, де тур. *çaj* – «потік, ріка»; закінчення ж.р.-а під впливом *rika'*; першопочатково, мабуть, було **кум*, ч.р., судячи з назви **Підку'мок** – притока *Куми*. Давня назва *Куми* – Οὔδωγ, а також Κωφήν. Антична назва пов'язана з дв.-інд. *udan* – «вода» (СФ II 414).

Гідроніми **Кушугум / Кошугум / Кошогум / Кучугум** з кінцевим –**м** малочисельні й різнорідні за походженням та структурою. О.Трубаčov виводив цю назву з тюркської **küçük kut* «малий пісок», пор. ще один старий варіант, який зазначений у Маштакова, до речі, важливий з точки зору етимології, – **Кучугум**, у листі новоросійського губернатора Черткова кошу Запорозькому 30.XI.1772р. Обидва тюркські лексичні елементи – *kü çük* и *kut* – зустрічаються неодноразово в інших формах гідронімії Середнього та Нижнього Подніпров'я (ТНР 207). А.Коваль пропонує декілька своїх версій походження цієї назви: перша версія – назва походить від тюркського слова *кучугу* – «дрібний пісок». Друга – вона утворена з двох татарських слів: *кош* – «стан» і *гуми* – «птаха». Третя версія: назва походить від тюркського слова *кушугум* – «місце злиття річок». За цією ж річкою названо й селище *Кушугум*, яке засноване 1770р. запорозькими козаками. Селище тричі змінювало свою назву: до 1780р. воно звалось **Кушугумівка** (річка ще була), з 1780р. до 1927р. – **Велика Катеринівка**, а з 1927р. – **Кушугум** (річки вже не було) [71, с.33].

Музурма'н – протока нижче протоки Зду'мівки, що з'єднувала Дніпро з озерами в лівобережних Біле'ньківських плавнях (КВЛ 66; СНР 64; СГУ 378). Д.Яворницький вважав, що назва походить від «мусульман» («бусурман») (ЯВ 186), пор. тур. народне *müzürman* «мусульманин» (СФ 3 286). Такої ж думки дотримується й О.Стрижак (СНР 64). Проте, як здається, є більше підстав виводити цей гідронім від тюркського «мазарурман» у значенні «цвинтарний ліс», «ліс на кладовищі». Наше припущення ґрунтується на тому, що саме над

цією протокою справді були старі поховання (кладовища). Про них і досі пам'ятають довгожителі села Біле/нького (ВЛЗ 158).

Санда/лка – протока, що з'єднувала протоку Підпільну з річкою Базавлуком. Як зазначає О.Карпенко, ця назва відапелятивного походження, в її основі лежить слово «*санда*л» – «берегове турецьке суденце об одній щоглі, з великим рейковим парусом» [54, с.130]. Саме в цьому значенні назву *санда*л знали слов'яни вже в літописний період. Привертає увагу і той факт, що всі лексикографічні праці, при тлумаченні цього слова, вказують на його ареальну обмеженість, тобто, територію Надчорномор'я, наприклад, *санда*л «невелике судно, що було поширене в тюркських народів Причорномор'я» (СУМ IX 52). Очевидно, саме цією протокою проходили турецькі та інші човни-**сандали**, прямуючи на Січ. Отже, лексема *санда*л могла бути запозичена насамперед надчорноморськими слов'янами від турків у ранній історичній період. Відомо, що русичі ходили по Дніпру в *лодіях*, а пізніше запорозькі козаки користувалися *чайками/шайками* «рід запорозького човна» (можливо, також із тур. *şaika* «човен») [Там само, с.131].

Таро/к – протока між річками Кі/нською і Карачокра/ком на Поповських луках (СГУ 554). Гідронім, імовірно, пов'язаний зі словами «*тарко*'», «*тарка*'ч», які називають плямистих тварин (зокрема, коней) (СГ IV 248). *Тарка*'ч (розм.) білий кінь із чорними або рудими плямами (СУМ X 41).

Чака/л – озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, вище лиману Вели/ких Вод (ЯВ 193). Назва пов'язана з тюркізмом «*чака*'л» («*чокало*'к», «*чока*'лка»), що значить «*шакал*», «особливо злий вовк» (РО III 2 1833; СГ IV 468). *Шакал*: 1.Хижак родини собачих, що живиться переважно падаллю; 2.Перен., розм. жадібна, хижа людина (СУМ XI 396).

Чачеклі/я – протока в Новопа/влівських плавнях між протокою Квашне/ю й рукавом Орло/вою (ЯВ 178; МС 85; СГУ 601; КГН 154). Гідрооб'єкт з такою назвою зафіксовано в Новопавлівських плавнях між протокою Квашнею й рукавом Орловою. О.Трубачов зазначає, що всі назви з кінцевим **-ея**, крім назви *Черторея* (вона являє собою приклад своєрідної

монолітності за походженням та оформленням, і є, як виняток, досить давнього слов'янського походження) можуть бути охарактеризовані як неслов'янські, тюркські назви з ад'єктивним компонентом **-ly**: **Чачиклія, Чичиклія (Czapczarly)** пор. половецьке *čiček* «flos» + ад'єктивний формант **ly** (ТНР 228 241). Тюркський апелятив *çeçek* «квітка» відомий від найдавніших часів, пор. дв.-тюрк. *čečäk* «квітка, суцвіття», *čečäklik*, *čečäklig* «квітник». Фіксується цей гідронім і в уйгурських пам'ятках VIII ст. у формі *çeçek* «квітка» (ДТС 143). В.Радлов виводить цю назву від турецького «*чічеклі*», що значить «прикрашений квітами, квітучий» (РО III 2 2145). На наш погляд, це пояснення досить переконливе і для великолузького гідроніма **Чачиклія**.

Янчокрак – річка, ліва притока річки Кінської; входила у Великий Луг (тепер упадає в Каховське водоймище) зі сходу в районі села Кам'янського (СГУ 637; СНР 94; КВЛ 55). Бере початок біля села П'ятихатки Василівського району Запорізької області. Довжина близько 10 км (до затоплення плавнів – близько 12 км). Влітку пересихає, по руслу кілька ставків. Є різні тлумачення цієї назви. Так, Д.Яворницький пов'язував її з тюркізмами «*ягни*» («новий») та «*чекран*» (назва птаха) (ЯВ 167; ЯТО 53); М.Фасмер виводить її з тюркізмів «*ян*» («бік») і «*чокрак*» («джерело») (ЭСРЯ IV 558), що видається нам більш імовірним, бо «тогобічним джерелом», «за джерелом» річка могла називатися по відношенню до сусіднього *Карачокраку*.

О.Трубачов звертав увагу на той факт, що тюркські за походженням гідроніми Нижньої Наддніпряни мають характер більш ранніх утворень. Це засвідчує склад гідронімічних основ, у яких спостерігається зв'язок ыз половецькою апелятивною лексикою, яка дійшла до нас у писемних пам'ятках XIII – XIV ст. («Codex Cumanicus»), пор. основи *Кучук-*, *-сай-*, *-су-*, *-чекрак-*, *Чичик-/Чачик*, *Бакча*. Давність окремих тюркських гідронімів можна вбачати й у одночасній наявності в них тюркських та іранських елементів. Роль давніх тюркських водних назв, ще недостатньо досліджених на цій території,

виявлялася також у тому, що вони складали начебто опосередковану ланку між більш давнім, іранським, і пізнішим – слов'янським шаром [188, сс.273-274].

2.1.3. Гідроніми, пов'язані з регіональною флорою

У флористичних назвах топоотоб'єктів збережено інформацію про ареал поширення рослин будь-якого регіону. В.Бушаков відзначає: «Рослинність є одним із найважливіших компонентів ландшафту. Інформаційна цінність фітонімів мотивує номінацію багатьох географічних об'єктів» [15, с.18]. Гідроніми, співвідносні з назвами рослин, віддавна привертала увагу дослідників (П.Шафарик, Н.Філевич, О.Соболевський та ін.). Дехто з мовознавців вважав, що слов'яни давали річкам назви, похідні від назв дерев, які ростуть біля їх витоків [206, с.58]. У зв'язку з цим окремі дослідники вважають, що на гідронімічному матеріалі можна визначити поширення порід дерев у минулому [164]. Цю думку піддав критиці В.Никонов, який вважає, що «серед численних *Берізок* немало й таких, чия назва не пов'язана з наявністю берези у цій місцевості», а подібні назви створювалися часом не за найбільш поширеною ознакою місцевості, а навпаки – за рідкісною, що виділяє даний об'єкт із навколишнього середовища. Але досліджуючи гідроніми, співвідносні з флористичними назвами, можна одержати й певну інформацію про ареали поширення деяких рослин в минулі епохи [цит. за Марком Г.А., 1986: 80-81].

Рослинне багатство Великолужжя також знайшло широке відображення в гідронімії цього регіону.

Вели/ке Дубкува/те – озеро біля хутора Болгарського. По його берегах росли *дубки* (ВЛЗ 40).

Вели/ка Терні/вка – річка, права притока річки Базавлука/ нижче річки Польово/ї Гру/шівки. По берегах річки ріс *терен* (звідси й назва) (МС 87; КРУ 126).

Великі Осоки – протока, що сполучала протоку Кручене з протокою Затоном біля села Скельок на правобережжі річки Кінської. Протока з обох боків заростала великою *осокою* (звідси й назва) (ЧА 129).

Велика Осокорівка – річка, тече із заходу; тепер впадає в Каховське водоймище, а колись була правою притокою річки Базавлук. Назване так через те, що по її берегах росли *осокори* (МС 88; ЯВ 134).

Вербівка – протока між протоками Мірошником і Здумівкою в Балабинських плавнях. По берегах протоки росли *верби* (МС 83 90 120).

Вербо́ве – 1.Озеро між протоками Кушугумом і Жбу́рівкою в Канкри́нських плавнях (ЧА 129); 2.Озеро на правому березі річки Кінської навпроти села Верхньої Криниці (СНР 49); 3.Озеро на правому березі річки Кінської навпроти села Скельок (ЧА 129). Виникнення назв цих водоймищ пов'язане з *вербами*, рослини, поширеної по всій Наддніпрянщині.

Ви́шня – озеро на правому березі Дніпра над протокою Куцою, навпроти села Червоногригорівки. За переказами корінного населення, біля озера росла *вишня* (ВЛЗ 49).

Гру́шівка – річка, що впадала через протоки Буга́й, Джу́ган, Мале Річище й Куму́ в Дніпро нижче села Доброї Надії, а тепер упадає в Каховське водоймище між селами Іллінкою та Мар'ївкою (ЛВ 564; КРУ 125). Цей об'єкт отримав назву від безлічі *диких груш*, що росли по берегах річки (особливо біля гирла) та у балці (ЯВ 133).

Гру́шка – невеличке озеро між протокою Кушугумом і урочищем Великими Кучугурами навпроти села Приморського. На його березі, переказують, росла дика *груша* (ЧА 129).

Дібро́вські – болота на лівому березі Дніпра навпроти селища міського типу Кушугум, вище озера Сердюків. Навколо них, по грядках, росли *дїброви* (ВЛЗ 67).

Кали́нів – лиман на правому березі Дніпра навпроти міста Нікополя (ЯВ 192). Назва співвідноситься з апелятивом «*калина*» (СНР 49-50).

Кали'нівське (Кали'новське, Калинува'те) – озеро на південний схід від острова Тома'ківки в Чернишівських плавнях (ЯВ 192; КВЛ 41 43; ЯІ 74).

Куширува'те – 1.Озеро на лівому березі Дніпра навпроти села Вищетара'сівки, недалеко від озера Близнюків (ЯВ 191; КВЛ 73); 2.Озеро в Базавлу'зі на правобережжі Дніпра, вище лиману Вели'ких Вод (ЧА 129). За усними даними, ці озера заростали водяною кропивою «*куширем*».

Кушурува'те – протока між протоками Рогово'ю Плетени'хою і Прогно'єм у Благові'щенських плавнях, заростала *водяною кропивою* (ЯВ 186; МС 84; СНР 50).

Лозува'те – 1.Озеро на правому березі річки Кінської в районі урочища Малих Кучугур (ВЛЗ 139); 2.Озеро в Скелянських плавнях на правому березі річки Кінської, між протоками Клокункою і Лопушкою (ВЛЗ 139); 3.Озеро в Златопольських плавнях на правому березі річки Кінської, на південний захід від протоки Межово'ї Лопушки (ЧА 129); 4.Озеро на лівому березі протоки Тараса у Кле'йнівських плавнях, поряд з озером Довгим (ЯВ 192); 5.Озеро на правому березі Дніпра у Кле'йнівських плавнях, недалеко від озера Балбу'тиного (ЯВ 192); 6.Озеро між протоками Ци'мбалом і Пономаре'м (ЧА 129); 7.Озеро між річками Дніпром і Кінською у Во'дянських плавнях; 8.Озеро на правому березі Дніпра проти села Новопа'влівки (ЯВ 192); 9.Озеро між протоками Лапинкою та Шарае'м у Нікопольських плавнях (ЯВ 193); 10.Озеро між протоками Великою Скаженою і Скарбною, навпроти села Сули'цього (ЯВ 193); 11.Озеро на лівому березі протоки Лапинки, недалеко від озера Коро'вчиного (ЯВ 193); 12.Озеро на лівому березі протоки Лапинки, недалеко від озера Лямува'того (ЯВ 193); 13.Озеро в Базавлу'зі між річками Кінською і Дніпром, навпроти села Великої Знам'янки (ЯВ 192; КВЛ 78). Водоймища отримали таку назву через те, що їх береги заростали *лозою* (ЧА 129).

Лозува'тий – лиман у Базавлузі на правому березі Дніпра, вище лиману Великих Вод (ЯВ 193).

Лозува'тий Поло'й – озеро на правому березі річки Кінської в Маячанських плавнях, на схід від озера Бугаєвого Полоя (ВЛЗ 140).

Лозува/тка – 1.Озеро між протоками Кушугу/мом і Клоку/нкою, недалеко від озера Довге/нького (ЯВ 191); 2.Озеро на правому березі протоки Клоку/нки, недалеко від протоки Вели/кого Ма/р'їнського Прогно/ю (ЧА 129); 3.Ділянка протоки Кушугу/му між ділянками Ка/рпиним і Корчува/тим (ВЛЗ 141).

Лепе/хи – озеро на правому березі Дніпра, навпроти села До/брої Наді/ї, яке заростало *лепехою* (ЧА 129).

Лепехува/те – 1.Озеро у Вищетара/сівських плавнях, на лівому березі протоки Нажо/ри, між урочищами Кани/гиновими Ве/рбами та Па/нською Пла/внею (ВЛЗ 134); 2.Озеро між протоками Клоку/нкою та Лопу/шкою недалеко від городища Вели/кого (ЧА 129).

Лопухува/те – 1.Озеро на правому березі Дніпра у Вищетара/сівських плавнях нижче озера Голува/того (ЯВ 192); 2.Озеро на правому березі Дніпра в Черниші/вських плавнях, поряд з озером Кали/нівським. Названі так тому, що їх береги заростали *лопухами* (*реп'яхами*) (ЯВ 192; КВЛ 75).

Лукнува/те – 1.Озеро на правому березі протоки Кушугуму в Балабинських плавнях (НП 61); 2.Озеро на правому березі річки Кінської в Зла/топільських плавнях, недалеко від озера Салимо/на (ВЛЗ 142); 3.Озеро на правому березі Дніпра навпроти колишнього села Арха/нгельського, поряд із озером Груща/тим (ЯВ 192); 4.Озеро на правому березі Дніпра у Клейнівських плавнях, недалеко від озера Балбутиного (ЯВ 192); 5.Озеро на правому березі Дніпра навпроти міста Нікополя (ЯВ 192); 6.Озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, навпроти села Великої Знам'янки (ЯВ 193). Водоймища заростали *лукном*, тобто *куширем*, та іншими водяними рослинами (КВЛ 62).

Ми/шрик – протока, що з'єднувала Дніпро з озером Піскуватим (СНР 98; СГУ 365). О.Стрижак припускав, що назва утворена з допомогою демінутивного суфікса –*ик* від кореня «*мишир*», який семантично пов'язаний із говірковим східнослов'янським словом «*мишерина*», тобто «мішаний ліс на вологому ґрунті» або «смуга між двома річками» (СНР 98).

Молохува'те – озеро в правобережних плавнях Базавлугу вище лиману Великих Вод. Назване, мабуть, так через те, що заростало *молохом болотним* (ЯВ 193).

Оме'льниха – протока в Базавлузі між річками Дніпром і Кінською, поряд із протокою Лободи'хою (МС 86; СНР 99; СГУ 398). Гідронім співвідноситься з назвою *омела* – паразитична рослина, що росте на стовбурах і гілках верб та деяких інших дерев (ВЛЗ 171).

Омельни'шка – протока в Базавлузі, на правобережжі Дніпра (СГУ 98; ЯВ 181).

Орі'хівка – озеро в Базавлузі на правобережжі Дніпра, вище лиману Великих Вод. Відповідну назву озеро отримало тому, що тут росли *водяні горіхи* (ЯВ 193).

Орі'хове – 1.Озеро в Балабинських плавнях на лівому березі протоки Бандури (ЯВ 191; КВЛ 61-62; НП 61); 2.Озеро на лівому березі Дніпра в Біленьківських плавнях, недалеко від озера Дзіндзьо'хи (ЯВ 191); 3.Озеро на лівому березі Дніпра, навпроти села Вищетарасівки, недалеко від озера Пло'ского (КВЛ 73); 4.Озеро на правому березі Дніпра, недалеко від того місця, де з рукава Річи'ща витікає протока Ци'мбал (КВЛ 75); 5.Озеро на правому березі Дніпра проти села Новопавлівка (ЯВ 192); 6.Озеро на правому березі Дніпра біля села Новопавлівка (ЯВ 192); 7.Озеро на правому березі Дніпра поряд (західніше) із озером Орі'ховим (ЯВ 192); 8.Озеро на правому березі Дніпра в Ні'копольських плавнях (ЯВ 192); 9.Озеро на правому березі Дніпра проти міста Нікополя. Мотивація така ж, як і для гідроніма **Орі'хівка** (ЯВ 192).

Оріхува'те – 1.Озеро на лівому березі Дніпра нижче протоки Кушугуму (ЯВ 191); 2.Озеро на лівому березі Дніпра проти села Балок... (ЯВ 192); 3.Озеро на правому березі Дніпра у Кле'йнівських плавнях, недалеко від озера Балбу'тиного (ВЛЗ 172); 4.Озеро на правому березі Дніпра проти села Новока'м'янка, поряд із озером Рогозува'тим (ВЛЗ 172); 5.Озеро на правому березі Дніпра проти села Су'лицького (ЯВ 193); 6.Озеро в Базавлузі на правому

березі Дніпра, недалеко від лиману Васю́ринського (ЯВ 193); 7.Озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, вище лиману Великі Води (ЯВ 193).

Осинува́те – озеро на правому березі Дніпра проти села Сулицького (Неплю́євого). Назва пов'язана з *осинами*, які росли по берегах озера (ЯВ 193).

Оситнюва́те – озеро на правому березі Дніпра в гирлі балки Біленької, заростало *оситняком* (ЧА 129).

Осокува́те – озеро на лівому березі річки Кінської біля села Зла́тополя, північніше лиману Па́нського. Заростало *осокою* (ВЛЗ 175).

Очеретува́те – 1.Озеро на лівому березі протоки Кушугуму в Канкринських плавнях, неподалік від озера Бабиного (ЧА 129); 2.Озеро на лівому березі річки Кінської проти села Зла́тополя, неподалік від озера Осокува́того. Зазначені водоймища заростали *очеретом* (ЧА 129).

Пухачи́не – озеро між Дніпром і протокою Ла́пинкою навпроти села Сули́цького. Водойма заростала *пухачем (пухівкою)* (ЯВ 193) – багаторічною болотяною рослиною родини осокових, плоди якої вкриті довгим шовковим *пухом* (СУМ VIII 407).

Пуши́нна – невелика річка, що текла однойменною балкою з півночі і впадала в Дніпро вище села Червонодніпро́вки (СГУ 454). Заростало *пушиною*, чи *пухом болотяним* (СГ III 502).

Рогозува́те – 1.Озеро на Поповських луках проти села Ве́рхньої Кри́ниці (СНР 54); 2.Озеро на правому березі Дніпра проти села До́брої Наді́ї (КВЛ 75); 3.Озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, вище лиману Великих Вод (ЯВ 193). За усними даними ці водоймища заростали *рогозом*. У колишньому Великому Лузі цей вид рослин був поширеним.

Рогозува́та Лощина – озеро на лівому березі Дніпра проти села Вищетарасівки, між озером Карасюватим й озером Кушуруватим (ВЛЗ 207). Мотивація першої частини така ж, як й у попередньому випадку.

Ря́ска – протока між озерами в Базавлузі, на правому березі Дніпра проти села Ба́биного (СНР 56). Назва походить від однойменної рослини. За переказами, протока рясно заростала *ряскою*. Відзначимо також й те, що цей

процес є звичайним явищем у стоячих і малопротічних водах басейну нижнього Дніпра.

Чагарни́ха – озеро на лівому березі Дніпра проти села Червонодніпро́вки (ЧА 129). В основі гідроназви українське *чагарник* – «лесная поросль, кустарник» (СГ IV 343), тобто озеро, по берегах, заростало *чагарником*.

2.1.4. Гідроніми, пов'язані з регіональною фауною

Сприятливі умови степової та лісостепової зон (річки, озера, затоки, струмки тощо) зумовили багату й різноманітну фауну колишнього Великого Лугу Запорозького, що дозволяло місцевим жителям займатися рибальством і тваринництвом. Досліджуваний ареал – Кінські й Базавлузькі плавні – являв собою ідеальне пристанище для тварин степової природнокліматичної зони [203, с.132].

Багатство й різноманіття тваринного світу колишнього Великого Лугу сприяли виникненню численних номенів водних об'єктів, пов'язаних за походженням із назвами диких звірів, птахів, плазунів, земноводних, комах, а також свійських тварин:

Ба́бине – озеро в Канкри́нських плавнях на лівому березі річки Кушугуму (ВЛЗ 11). За даними джерел, багато туди зліталось колись довгоногої птиці, що звемо бабами. Ця птиця з довгим носом, в воді стоїть, мов укопана, і хвата мулявку (дрібну рибу)». У місцевих говірках апелятив *ба́ба* вживається на позначення пелікана (НП 66).

Бакла́нове – озеро в Базавлу́зі нижче озера Підсте́пного, майже проти села Ма́р'їнського. Було улюбленим місцем *бакланів* (КВЛ 98).

Во́вча – протока в Біле́нківських плавнях між озерами й болотами вище рукава Грузького. Переказують, що в лісі по її берегах колись водилися

вовки (ВЛЗ 51). Відповідний апелятив – загальнослов’янський. Має аналоги в інших іє. мовах. Етимологія його пояснюється по-різному. Вважається, що праслов’ян. **vьlkъ* бере початок з іє. **ul̥kʷos*, похідному від кореня **uel-* «рвать» (чергув. *е(ь)/о*). Пор. лит. *vilkas*, лат. *lupus* «волок»; нем. *Wolf* – тотож.; чеш. *vlk* «волок» і переносне «реп’ях»: упинається, ніби вгризається у предмети. Отже *вовк* – «тварина, яка вчеплюється, рве, роздирає свою здобич». Гадають також, що слово *вовк* може походити від **velk-* (чергув. *е/о*) з тим же коренем **vel-*, що в дієсл. *волочити*, за етимологією означає «який волочить, тягне» (домашній скот). Пор. аналог. гр. *helkō* «тягну, волочу», *holkos* «волок» й «во/лок» (Циг. 66). Етимологічний словник української мови пояснює походження цього слова так: «вовк, страшна істота», *вовцюга/н*, *вовча/* «вовчення», *вовчи/ха*, *вовчи/ця* «воча згряя»; – р. м. *волок*, бр. *воўк*, др. *вълль*, п. *wilk*, ч. слц. *vlk*, вл. нл. *wjrlk*, болг. *вълк*, схв. *вук*, слн. *vólk*, стсл. *влькъ*; – псл. **v̥l̥k̥ъ*; – споріднене з лит. *vilkas*, дінд. *v̥rkah*, ав. *vahrka*, гот. *wolfs*, англ. *wolf*, нвн. *Wolf*, алб. *ul̥k*, гр. *λύκος*, лат. *lupus* (можливо, запозичення з сабінської мови); іє. **ul̥kʷos* «вовк», що співвідноситься з коренем **uel-* «рвати» або *uelk-* «тягти, волокити»; у такому випадку назва *вовка* первісно означала «грабіжник» або «той, що роздирає» (ЕСУМ I 411). Є.Отін зазначає, що в українській гідронімії явно превалюють назви смислового ряду «lupus» та від основи *вовк-* (рос. *волч-*) над назвами з основою *бирюч-*, на що вказує на відсутність в українській мові відповідного апелятива. Така диспропорція у розподілі лексем *вовк* (*волок*) та *бирюк* пов’язана з панівною роллю українського населення у створенні гідронімічної системи Придніпров’я [122, с.151]. Назва *бирюк* «вовк» запозичена з тюркської мови (СНР 56).

Во/вче – 1.Струмок; витікав у Великий Луг в районі села Скельок (ВЛЗ 51); 2.Озеро в Благовіщенських плавнях на правому березі від річки Кінської (ЧА 133); 3.Озеро на правому березі Дніпра навпроти села Новопавлівки (ЯВ 192). За переказами, тут, біля озера, в хащах, водилися вовки. Загалом у обстеженому регіоні значна кількість гідрооб’єктів співвідноситься з

апелятивом «вовк». Можна припустити, що в цьому ареалі зазначений вид хижаків був поширений. До розгляданої групи відносяться й такі назви, як: **Вовчки'** (невелика протока) (ВЛЗ 51), **Вовчки'в** (брі́д на річці Кінській) (ЧА 133), **Вовче Горло** (протока) (ЯВ 181).

Во'лбочка – невелика протока в Балабинських плавнях, поблизу протоки Кушугуму. Назва походить, очевидно, від зменшувального й метатизованого «во'лба» (СНР 96).

Волю'ве – озеро в Канкри'нських плавнях вище озера Ба'биного. Біля нього випасалися *воли* (ЯВ 129 156).

Гадю'чі – два невеликих озера на правому березі річки Кінської, недалеко від Рязських озер у південно-східному кутку Великого Лугу. Біля них водилося багато *гадюк* (ВЛЗ 54).

Гуси'не – озеро на правому березі Дніпра навпроти села Сули'цького, місце популяризації *диких гусей* (ЯВ 193).

Гу'сяче – озеро на лівому березі Дніпра нижче села Біле'нького, поряд із рукавом Грузько'ю (ЧА 133).

Журавлі'вський – лиман у заплаві річки Базавлука'... Назва пов'язана з місцевою орнітофауною (ВЛЗ 80).

Змію'ха – ковбаня на Балчанських луках, де водилося багато *гадюк* (*змій*) (ЧА 133).

Кабане'ць – протока між річками Дніпром й Кінською вище Великої Знам'янки. Отримала відповідну назву тому, що біля озера водилося багато *диких свиней* (*кабанів*) (ВЛЗ 90). О.Стрижак зазначає, що дикі кабани ще донедавна зустрічалися вздовж Дніпра, на узбережжі Чорного і Азовського морів (СНР 56).

Кабано'ве – озеро в Базавлузі на лівому березі Дніпра, навпроти села Великої Знам'янки, побіч протоки Кабанця (ЯВ 192). Мотивація назви така ж, як і в попередньому випадку.

Кабан'яче – озеро на правому березі річки Кінської в Благовіщенських плавнях (СНР 56).

Карасюва'те (Карасюва'тська) – 1.Озеро на лівому березі Дніпра, ліворуч від Балчанської дороги, кілометрів зо два на південь від озера Ковалевого (ЯВ 191; КВЛ 73); 2.Озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, вище лиману Великі Води (ЯВ 193). За усними даними, ці водоймища отримали відповідну назву тому, що тут водилося багато *карасів*.

Карасюва'ті – група озер у Канкринівських плавнях за протокою Кушугумом (ВЛЗ 102).

Карасюва'тська Я'ма – озеро на лівому березі Дніпра, північніше озером Карасюватого (КВЛ 73).

Кі'нська – ріка, ліва притока Дніпра (ЛВ 564; КВЛ IV 55; СГУ 251; КРУ 124; СНР 56-57). В.Чабаненко звертає увагу на те, що у запорожців ця ріка була однією з найулюбленіших рік; по її берегах (зокрема там, де вона виходила до Великого Лугу) козаки жили від часів першої Січі (НП 46); нею відважні лицарі на своїх чайках не раз піднімалися проти течії аж до верхів'я, потім перетягували човни волоками в Берду, спускалися до Азовського моря і з'являлися під стінами ворожих фортець із того боку, звідки на них ніхто й не чекав. Ця назва має численні синоніми, як-от: **Кінка, Кинка, Кінська Вода, Конская, Кінські Води** тощо, які мають спільну семантичну основу що пов'язана з *кіньми* [203, с.31].

Козу'лина (Козу'лиха) – протока в Базавлузі між Дніпром і протокою Ска'рбною, нижче протоки Павлюка'. На її берегах водилися дикі *кози (козулі)* (ЛВ 567; ЯВ 180; СГУ 262).

Крячи'ха – 1.Бакай у Кушугумських плавнях недалеко від озера Дзіндзьохи (ЧА 133); 2.Гатка на однойменному бакаєві в Кушугумських плавнях. Місце скупчення болотяних птахів *крячків* (ВЛЗ 124).

Ле'бедєві – група озер (за одними даними – 3, за іншими – 5) між протоками Кушугу'мом і Бистриком (НП 62). Закуток Великого Лугу, що був колись притулком довгошиїх *лебедів* (КВЛ 62-63).

Мухува'те – озеро на правому боці Дніпра в Базавлузі, вище лиману Великих Вод. Улітку біля нього й над ним завжди було багато *мух* (ЯВ 193).

Оре'л – правий рукав Дніпра, що починався вище мису Мики'тиноного Ро'гу і кінчався трохи нижче виходу протоки Ла'пинки. Дугою омивав північний берег острова Орлової (Орлів Луг). Гідрооб'єкт отримав відповідну назву через те, що біля нього на старій дикій груші було гніздо *орла* (МС 85; ПВЛ 301; КВЛ 47; СГУ 402).

Осетрі'вка – 1.Лівий рукав протоки Кушугу'му (АРД; АП 163; СГУ 403); 2.Правий рукав Дніпра вище мису Микитиноного Рогу. У цих водоймищах колись водилися *осетри* (ЯВ 180; СНР 59).

Ра'ківка – протока, що виходила з лугових боліт навпроти селища міського типу Малокатери'нівка і, через 4-5 кілометрів на південний схід входила в річку Кінську біля села Приморського. За даними місцевих жителів у цій протоці водилося багато раків (СНР 59; СГУ 456).

Ра'кові – група невеликих озер на правому березі ріки Кінської біля села Благовіщенки. Мотивація та ж, що й для гідроніма *Раківка* (ВЛЗ 202).

Ра'чне – озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, між протоками Скарбною та Павлюком. Мотивація назви та ж, що й у випадку *Раківка* (ЯВ 193; КВЛ 82).

Рашня' – протока на правому березі Дніпра біля села Капулівки. Мотивується збірним іменником «*рачня'*» (у місцевій вимові «*рашня'*») – багато *раків* (СГУ 458).

Сива'ш – озеро в Базавлузі на лівобережжі Дніпра, проти села Вели'кої Зна'м'янки (ЯВ 192). О.Стрижак схильний виводити етимологію цієї назви з тюркського слова *сиваш*, що означає «прилипати» (СНР 40). Проте оскільки для Базавлугу топонімія, пов'язана за походженням із сферою фауни, була досить характерною, є більше підстав співвідносити цю назву з апелятивом «*сива'ш*» у значенні «*кінь сивої масті*» (СУМ 9 153).

Соба'чий Усту'п – озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, вище лиману Великих Вод (ЯВ 193). Перша частина цього гідроніма, за даними дослідників, пов'язана з апелятивом *собака*, тому що в зазначеній місцевості,

як свідчать перекази, було багато *сторожових собак* на пасіках і рибальських станах (ВЛЗ 222).

Со́мова – ділянка річки Кінської, де відкидався на південь рукав Сомик (ЧА 133).

Со́мова Я́ма – тоня на річці Кінській у західному кінці ділянки Сомові. Названа тому так, що тут водилися *соми* (ЧА 133).

Черепухува́те – озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, вище лиману Великих Вод, відоме великою популяризацією *черепух* (ЯВ 193).

Черепаша́че – озеро на лівому березі Дніпра проти села Біленького, вище озера Во́вчого Го́рла. Мотивація назви аналогічна попередньому випадку (ВЛЗ 248).

Щу́че – озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, між протоками Павлюком і Скарбною, поблизу озера Зато́ну, в якому водилися *щуки* (ЯВ 193).

2.1.5. Назви водних об'єктів, корельовані гідрографічною номенклатурою

Значна частина гідронімів Великолужжя виявляє співвідношення з апелятивами, що є репрезентантами гідрографічної номенклатури. Такі назви становлять собою переважно результат прямої, безпосередньої трансформації загальної назви у власну (онімізації), рідше – опосередкованої (суфіксації) і, за даними наукових досліджень, є традиційними для гідронімії України в цілому.

У розгляданій мікросистемі гідронімів зафіксовано 38 (5%) номени, мотивувальними для яких стали загальні гідрографічні назви.

Номенклатурне слово *балка* дало початок назвам кількох водних об'єктів Великого Лугу: **Ба́лка** – ліва притока Кінської; входила у Великий Луг із південного степу; текла, очевидно, балкою, яка нині називається Павлівською (між містом Дніпрорудним і селом Балками) (ВЛЗ 17); **Ба́лківські** – плавні за річкою Кінською проти села Балок із безліччю озер,

бакаїв і проток (ВЛЗ 18); **Балча'нська** – річечка або струмок; витікала з Балчанського яру на Балківські луки повз базарний майдан села Балки (ВЛЗ 18); **Балча'нський** – лиман на Балчанських (Балківських) луках під Полковськими кручами (ВЛЗ 18). Розглядані гідроніми засвідчують територіальну співвіднесеність водного об'єкта з певною місцевістю: *балка* – «степовий яр, долина», р.*балка*, п. [*bałka*] (з укр.); – остаточно не з'ясоване: здебільшого пов'язується з *болото*, *боло'ння* «долина», лтс. *bala* «долина», лит. *balà* «болото» (ЕСУМ I 127); «яр з пологими схилами» (СУМ I 96); «степной овраг» (СГ I 25).

Проте А.Скальковський подає її після річки Маячки перед річкою Білозеркою (СО 71). **Ба'лка** «степовий яр, долина», [*ба'вка*] «русло висохлої річки», [*ба'лище*] «степовий яр», [*ба'лок*] «балка», [*балча'нський*], *ви'балок*, [*пере'балочок*] «невелика балка», *при'балок*, *приба'лковий*; – р. *ба'лка*, п. [*bałka*] (з укр.); остаточно не з'ясоване; здебільшого пов'язується з *боло'то*, *боло'ння* «долина», лтс. *bala* «долина», лит. *balà* «болото»» зіставлялось також з тур.*bulak* «джерело», з каз. *балкаш* «болотисте місце», з дангл. *balc* «підвищення між двома борознами», з топонімом *Балкан*; виводилось від псл.*ob-valiti* «обвалити» через фонетично закономірну форму *o-baliti* (ЕСУМ I 128).

Слово *балка* в різних регіонах української етнічної території вживається на позначення *яру*. **Балка** (овраг). Зазвичай слово пояснюється як запозичене з тюркської мови (пор. тюркск. *булак* – «грязный поток, родник», *балкан* – «крутые горы, поросшие лесом»). Проте, найвірогідніше, слово є суто руським, утвореним від основи *бал-* (пор. укр. *ба'лище* – «место, где раньше была низина», лит. *balà* – «болото», латиш. *bala* – «долина») за допомогою суфікса – **ка** (<-**ька**). Основа *бал-* та ж сама, що й у слові *болото*. Цікавим є й той факт, що, крім російської, лексема *балка* відома лише в українській і польській мовах (укр. *ба'лка*, п. діалект. *bałka*) (ЭСРЯ 34). О.Стрижак зазначає: «Для району села Балок, характерного яружним рельєфом, більш підходить значення «глибокий яр». **Балка** – «заглибина в степу, вимита водою, степовий яр» (СНР 41).

Відапелятивне утворення **Брід** у великолузькому регіоні фіксується рідко: **Брід** ← *брід* – озеро в Базавлузі поблизу села Ушкалки. Назву отримало від того, що було не глибоким та зручним для переходу (ВЛЗ 32). **Бро́дик** ← *бродик* – протока, що з'єднувала протоки Сомик і Підпільню на лівобережжі річки Кінської проти села Єлизаветівки. Була дуже мілкою, влітку майже пересихала (ВЛЗ 32). Демінутив **Бро́дик** дає підстави припустити, по-перше, що, це назва не головного водотоку (озера, ріки тощо), а того, який відійшов від озера чи ріки, а по-друге, вказує на слов'янське походження гідроніма.

У обстеженому регіоні зафіксовано лише один водотік, назва якого утворена від апелятива **Єрик** – протока між луговими бакаями в районі села Велика Знам'янка (ВЛЗ 79; СНР 22). Цей апелятив має значення «невелика протока, що з'єднувала два озера або річку з озером (СУМ II 499); «невелика протока», «щілина, тріщина, провалля», «розколювати, розділяти» (ЕСУМ II 181). Р. *єрик*; – запозичення з тюркських мов; тур. *yarik* «щілина, тріщина, провалля», тат. *ярык*, крим.-тат. *ярыкъ*, чаг.*yaru* «тс.». Пов'язане з тур. *yar* «байрак, рів», крим.-тат. тат. *яр* «тс.», тур. д.-тюрк. *yar* «розколювати, розділяти»; зв'язок із тюрк. *арык* «арик» є сумнівним (ЕСУМ II 181). Припускають також, що слово запозичене скоріше з татарськ. мови в кінці XVIII в. Татарськ. *jaryk* того ж кореня, що й *арык* і *яруга*; укр. *єрик*, чешськ.*jiřik* (див.: ЭСРЯ I 62).

Заті́н – 1.Протока в Скелянських плавнях між протоками Кушугумом і Клокункою (СГУ 208; СНР 23); 2.Протока між озерами й річкою Кінською на Поповських луках, біля села Верхньої Криниці (ВЛЗ 85); 3.Протока на правобережжі Дніпра між протоками Яретиковим Перевалом і Підпільною (МС 89); 4.Рукав річки Кінської біля міста Кам'янки-Дніпровської; 5.Озеро в районі урочища Великих Кучугур (ВЛЗ 85); 6.Озеро між Дніпром і протокою Скарбною навпроти села Капулівки, поблизу озера Щучого (ЯВ 193); **Зато́к** – протока у Великому Лузі навпроти протоки Тараса (ВЛЗ 85); **Заті́нець** – протока між протоками Йосипом і Клокункою у Поповських плавнях (ВЛЗ 85).

Лексема *затін* має такі значення: 1. «Місце, затоплене водою річки, озера, що розлилися, або спокійна тиха затока річки, озера»; 2. «Спеціально захищене від течії і льодоходу місце або природна затока річки, пристосовані для ремонту чи зимової стоянки суден» (СУМ III 355); «разлив, вода, затопившая землю» є загальнослов'янською. Утворена за допомогою суф. **-нъ** (пор. ту ж словотвірну структуру *сон*) від *затопити* (**пн** > **н** и **zatornъ* > *затон*). *Тонути, топити* – «примушувати тонутити» (ЭСРЯ 159). Г.Циганенко пояснює цю назву так: *Топити* «примушувати тонутити». Позначає каузатив дієсл. *тонутити*. Походить, певно, від іменника **topnъ* > *топъ* «болото, топкое место», утвореного від дієсл. **topiti* «погружать в воду или во что-нибудь топкое» утворений за допомогою суф. **-нѣ** > **-ну-** дієсл. **topnѣti* > після спрощення **пн-** > **н** сучасне **тону/ть** «опускаться на дно», «увязать в чём-то». Від дієсл. **topiti* + префікс **za-** > **за-** дієслова **zatorpiti* > **затопи/ть** «залить, покрыть водой», а від нього із суф. **-нъ** (як *стан*) – іменник **zatornъ* «место, подвергаемое затоплению» > після спрощення **пн** > **н** сучасний **зато/н** «глубокий речной залив» (пор. словен. *zatòn* «заход солнца»). Інші дослідники зазначають, що у слові *затон* **-н-** – результат перерозподілу суф. **-ну-** дієсл. *затонуть*, від якого воно виникло за допомогою теми **-ъ-** (Циг. 429). В основі гідроніма *Заток* знайшов відображення загальнослов'янський географічний термін на позначення непроточного рукава річки – *затока* < **zatoka* – «частина річки, озера, моря, яка вдається в сушу» [39, с.815]. *Заток* – «Залив. За селом блищать течії, затоки й озера» (СГ II 108). В.Чабаненко зазначає, що в основі назви лежить дієслово «затікати» (ВЛЗ 85).

Онімізація апелятива «заток» – досить рідкісне явище в українській гідронімії. Як правило, він стає складовим елементом назв водних об'єктів, виконуючи функцію номенклатурного терміна, наприклад, *Ягорлицька затока*. Дещо частіше фіксується онімізація терміна *затон/затін* [54, с.78].

Аналіз семантики цієї лексеми дозволяє твердити, що великолузький гідронім **Заток** співвідноситься з апелятивом, який має значення «протока, у яку вода затікала з іншої водойми».

Водойма **Кана'ва** – штучна (викопана) протока між бакаями в урочищі Діжурній (ВЛЗ 97). Назва мотивована гідрографічним терміном *канава*, що означає «довга заглибина, викопана в землі, рів», «канал» (СУМ IV 86); «ров», «канал» (СГ II 214).

Дуже рідко фіксуються такі відапелятивні утворення, як: **Крини'чна** ← *кринична* – 1. Балка, що входила у Великий Луг зі східного степу між селом Верхньою Криницею та річкою Карачокраком... колись по ній текла річка Криничувата (ЗООИД 3 494); 2. Балка, що входила у Великий Луг з південного степ на західній околиці села Златополя (ВЛЗ 119). У балці була криниця – звідси й назва. Мікротопонімна назва *Кринична* утворена від мотивувального *криниця*: «холодна джерельна вода» р.[*криниця*] «криниця», бр. *крынїца*, п.*krunica* «джерело, криниця; цистерна; початок», ст. *krzynika* «джерело, струмок»; псл. **krъnica / krinica* «джерело; (виритий) колодязь», похідне від *krъnъ* «викопаний» (<іє. *kr- / ker- «різати») (ЕСУМ III 95); «глибока викопана й захищена цямринами від обвалів яма для добування води з водоносних шарів землі; колодязь» (СУМ IV 348); «ключ, родник, источник» (СГ II 306); **крини'ця**, [*керни'ця*, *кирни'ця*] «холодна джерельна вода», [*криничи'на*] «джерело», *криничови'на* «джерело; сукупність джерел», [*курни'ца*] «криниця», *крини'чаний*, *кринича'стий* «багатий на джерела», *крини'чний*, *крини'чуватий* «криничастий»; – р. [*кри'ни'ца*] «криниця», бр. *крынїца*, п. *krunica* «джерело, криниця; цистерна; початок», ст.*krzynica* «джерело, струмок»; – псл. **krъnica/krinica* «джерело; (виритий колодязь», похідне від *krъnъ* «викопаний» (<іє. *kr-/ker- «різати»); той самий корінь виступає в псл. *krъnъ*, укр. *кріт*; менш обґрунтований зв'язок із **krinica* «миска, видовбана посудина», р.*кри'нка* (ЕСУМ 3 93). **Криничува'та** – річка, що колись текла балкою Криничною і впадала в річку Карачокрак на Попівських луках (ЗООИД III 494).

Лима'н – озеро на лівому березі річки Кінської біля села Маячки (ВЛЗ 134). Гідронім походить від апелятива, що означає: «затока з морською водою в гирлі річки або озеро поблизу моря»; «лимани; джерело; вир» (ЕСУМ III 233); «затока з морською водою в гирлі річки або озеро поблизу моря, іноді багате на грязі з лікувальними властивостями» (СУМ IV 485); «лимани, расширенное устье реки», «большое и глубокое озеро, не заросшее камышом» (СГ II 359); **Лима'нець** – озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, вище лиману Великих Вод (ЯВ 193).

Зазначимо, що існує декілька спроб у тлумачення походження назви лиману: 1. Апелятив був перейнятий у тюрків, пор. тур. *liman* «гавань, порт» < ст.гр. *λιμένι (ον)*, хоча немає підстав категорично заперечувати і пряме запозичення з грецької, пор. дв.-рус. *лимани* *бнь* [54, с.80]. 2. Географічний термін *лимани* походить від гр. *limen* «гавань», «бухта, затока при впадінні ріки в море», запозичене в укр. через тюрк. мови. 3. Слово *лимани* запозичене з тюркських мов; турецьке *liman* означає «порт», «гавань»; *limanlik* – «спокійне, захищене місце, спокій, тиша». У турецьку мову слово потрапило з грецької, де *limen* означає у прямому значенні «гавань», «пристань», а в переносному – «притулок», «захист». 4. *Лима'н* – «затока з морською водою в гирлі річки або озеро поблизу моря», [*лима'нка*] (іхт.) «молодий оселедець (*Clupea pontica*), що живе в лимані Дніпра» [*лима'нник*] «частина лиману»; – р. болг. *лима'н*, бр.*ліма'н*, др. *лимень*, *лимѢнь*, п. *liman* (з укр.), ч. слц. *liman* (з р.), схв. *лимāн* «лимани; джерело; вир»; – через посередництво тюркських мов (тур. крим.-тат. кипч. *liman* «бухта, порт») запозичене з грецької; ст.гр. *λιμένι(ον)*, *λιμένας* «бухта» (нгр. *λιάνι* «тс.») зводяться до ст.гр. *λιμήν* «тс.», пов'язаного з *λειμών* «вологе, трав'янисте місце; луг», яке не має певної етимології; зіставляється з лат. *līmus* «бруд, мул», укр. *слима'к*, *ли'ти* і лат. *līmus* «косий, кривий», *līmen* «поріг», лтс. *leja* «долина, лощина»; давньоруські форми запозичені безпосередньо з ст.грецької мови (ЕСУМ III 233).

У сучасному вжитку слово *лиман* має подвійне значення: а) затоплене морем гирло ріки або балки. Звідси загальна назва багатьох лиманів. Від них виникли власні назви лиманів узбережжя Чорного і Азовського морів, а також Дніпровський (Дніпро-Бузький), Дністровський та ін.; б) затоплені водами пониження на плоскій низовинній місцевості. До них відносяться озеро *Лиман* у Харківській області (ЯТС 207). Крім того, ця назва позначає ще «велике глибоководне озеро, вільне від очерету». Саме такі озера – **Лиман** і **Сухий Лиман** – дали назви деяким селищам. Цю назву має багато сіл і озер в Україні [70, сс.161-162].

У великолузькому регіоні зафіксовано два гідроніма відапелятивного утворення: **Мо'ре** ← *море* – озеро в Балчанських плавнях на правому березі річки Кінської (ЯЗ I 268); *Свиня'че Мо'ре* – озеро на лівому березі протоки Лапинки (КВЛ 81-82). В даному випадку озеро порівнюється з морем: «широке було це озеро, як море». Отже, назва **Море** має гіперболічне підґрунтя (ВЛЗ 215). Ця назва сягає ст. гр. *μωρέ!* (вигук-звертання), що за походженням є кличною формою слова *μωρός* «дурний»; від ст. гр. *μωρέ* із значенням «вигук-звертання» виникли також болг. і мак. *море*, схв. *М'оре* [132, сс.127-128]. Проте більш імовірним є зв'язок з іншим значенням цього мотивувального слова – «часть океана – большое водное пространство с горько-солёной водой». Початок веде від праслов'янської мови. Первинне значення кореня точно не з'ясовано. Існує думка, що корінь **mer-/*mor-* мав значення «мерцать», «раскачиваясь, двигаться и сверкать при этом» (пор. гр. *marmariō* «сверкаю, блистаю»). У іншому поясненні **море** – першопочатково «большое пространство стоячей воды» (пор. дв.-лит. *moges* «озеро», «болото», «устья ріки»; франц. *mare* «калюжа», *marécage* «болото», *mer* «море») (ЭСРЯ 240); **море** «великий водний простір», [*мору'н*] «тс.; бог води»; – р. *мо'ре* «море; [озеро]», бр. *мо'ре*, др. *море*, п. *morze*, ч. *moře*, слц. *more*, вл. *morjo*, болг. *море'*, м. *море*, схв. *м'оре*, *мо'ре*, слн. *tórnjé*, стсл. *морЕ*; – псл. *morje* «водний простір; море»; – споріднене з лит. *mārios* (*mārė*) «море, затока», лтс. *mare* «затока»,

гот. *marei* «море», двн. *mari*, дангл. *mere*, нвн. *Meer*, дірл. *muir*, лат. *mare* «тс.», з іншим ступенем чергування голосного двн. *tuor* «калюжа, болото», дангл. *mōr* «калюжа», нвн. *Moor* «болото»; іє. **mōri* «море, болото» (ЕСУМ III 513). Н.Шанський вважає, що це загальнослов'янське слово індоєвропейського походження (пор. готс. *marei*, нем. *Meer*, лат. *mare* та ін.) (ЭСРЯ 271).

Назви водойм **Плеса** зафіксовані в Скелянських плавнях, нижче урочища Великих Кучугур, те ж саме, що і **Плесо** – протока в Базавлузі нижче протоки Підпільної (МС 89). *Карна'ухів Плес* – озеро на правому березі протоки Лопушки в Маячанських плавнях (ВЛЗ 103). Друга частина гідроніма – за характером водойми (спокійна, чиста гладінь) (СУМ VI 578).

Слову *песо* властиве такі значення: 1. Відносно широка, з спокійною течією ділянка річки між двома перекатами, закрутами. 2. Вільна від заростей, відносно глибока спокійна ділянка якої-небудь водойми (СУМ VI 578); «озеро за течією ріки, сильно розширене місце ріки, чисте, незаросле, з тихою течією» (СГ III 194); «русло річки», «тиховоддя позаду річки», «місце злиття двох річок в одну» [39, сс.50-51].

Рів – озеро на лівобережжі Дніпра проти гори Лисої, недалеко від озера Клокунки (ЯВ 191; СНР 45). В основі гідроніма загальний іменник «рів» у значенні «довга глибока канава, розмита водою або викопана в землі» (СУМ VIII 547). Також, сюди можна віднести й такі назви, як: **Рівча'к** – 1. Протока між бакаями і лиманом Попиком на Балчанських луках. Улітку пересихала; 2. Протока, що з'єднувала лиман Кузьминський із річкою Кінською (в кінці ділянки Прорізі) (ВЛЗ 205). В основі цих гідроназв лежить загальний іменник «рівчак» із значенням «не дуже глибокий і широкий рів; канава» (СУМ VIII 553). **Рівчачо'к** – протока на Балчанських луках, що з'єднувала лимани Попик і Сухий. Назва являє собою зменшувальну форму від «рівчак» (ВЛЗ 205).

На обстеженій території виявлено п'ять гідрооб'єктів, назви яких походять від апелятива **Річи'ще** ← *річище*: 1. Лівий рукав Дніпра нижче протоки Мірошника в Кушугумських плавнях (ЯВ 186); 2. Лівий рукав Дніпра навпроти села Вищетарасівки (ВЛЗ 205); 3. Правий рукав Дніпра (КВЛ 4 75;

СГУ 565); 4.Лівий рукав Дніпра, що омивав зі сходу та півдня Томаківські (Томакові) острови вище першого впадіння річки Кінської в Дніпро (ЯВ 186; МС 8 459); 5.Озеро в Скелянських плавнях між озерами Орловим і Промеском (КВЛ 70). Словник української мови тлумачить значення відповідного апелятива так: «найнижча ділянка дна річкової долини, по якій тече або текла вода», «заглиблення у ґрунті, де тече водяний потік» (СУМ VIII 578-579).

У товщі Великого Лугу навпроти села Балки, недалеко від озера Квакового, знаходиться озеро **Са'ги** (ЯВ 191). Назва утворилася від загального іменника «*сага*», значення якого лексикографічні праці тлумачать як «річкова затока»; «протока; рукав ріки; стариця»; «улоговина серед піщаних відкладів річки; болото в заплаві річки» (СУМ IX 8), «залив речной» (СГ IV 95). З цим значенням мотивувальна лексема функціонує і в мовленні обстеженого регіону. Множинність назви відповідного гідрооб'єкта пов'язана з тим, що він складався з кількох саг. Разом із тим на різних територіях лексема *сага* має неоднакове значення. Це пов'язано, насамперед, із природним середовищем регіону. Так, наприклад, на Буковині *сага* – «мокра місцевість, сіножать, що заливається водою», на Полтавщині, Черкащині – «озерце біля річки». *Сагою* також називають вигнуті видолинки стариці в Дніпровських пісках, прісне озеро, невелике болото в заплаві Дніпра (НРП 29), а на Поділлі – глибоке місце в річці. П.Деркач вказує, що річки з назвою **Сага** мають повільну течію, в руслі утворюється багато заток, особливо під час повені (ДК 76). Гідронім, імовірно, позначає річку з слабо проточною водою, багату озерцями (див.: ЯТС 308).

Назва **Течія** утворена способом перенесення у сферу гідронімії апелятива «*течія*» і має значення «рух води в річці від верхів'я до гирла; плин», «напрямок потоку води в річці від верхів'я до гирла», «маса води, що рухається в річці, струмкові тощо», «маса води в морях і океанах, що рухається в певному напрямку» (СУМ X 106); «течения», «поток» (СГ IV 259). **Течія'** – струмок у районі міста Василівки. Впадає в річку Карачокрак (ВЛЗ 231). Уся річка загалом називалася **Березуватка**, а та її частина, що проходила по території села, називалася **Течією**.

У'стя – протока між Дніпром і протокою Лапинкою неподалік від міста Нікополя (ВЛЗ 237; СГУ 581). В основі гідроніма – апелятив *у'стя* – «гирло» (СУМ Х 503).

2.1.6. Гідроніми, пов'язані з соціально-побутовою діяльністю людей

У середині XVI століття за історичними даними, у Великому Лузі з'явилися козаки, яких згодом назвали запорозькими козаками або просто запорожцями, які показали себе не тільки першокласними воїнами, а й добрими господарями. Найбільш поширеними промислами у них було рибальство, скотарство (розведення коней, великої рогатої худоби, овець), городництво та бджолярство. Паралельно із громадським господарюванням на Січі велося ще й артільне та індивідуальне господарювання, яке нічим і ніким не обмежувалося й зосереджувалося, як правило, в зимівниках [203, сс.168, 188]. Природно, що соціально-побутова діяльність козаків-січовиків знайшла відображення й у регіональних гідроназвах.

Базухи' – озеро на лівому березі протоки Перева'л у Во'дянських плавнях. За переказами, озеро було дуже зручним місцем для водопою скотини, а його береги – для тирлиць (ВЛЗ 14).

Гатки' – ділянка річки Кінської вище тоні Сомової Ями, навпроти урочища П'яти Верб. У цьому місці жителі села Балки намагалися перегатити річку, щоб можна було переправлятися возами на правий берег. Саме тому цей водооб'єкт й отримав відповідну назву (ВЛЗ 56).

Горі'ле – озеро на лівому березі Дніпра навпроти села Вищитарасівки, недалеко від озера Ковалевого, поряд із грядою Степок. Заростало очеретом, рогозом і осокою, які пізньої осені випалювалися (горіли) (ВЛЗ 60).

Ди'мна – невелика протока між луговими озерами й Дніпром біля міста Кам'янки-Дніпровської. Виникнення відповідної назви зумовив той факт, що по берегах протоки було багато сухої трави, яку восени підпалювали (ВЛЗ 67).

Лямува/те – озеро між протоками Скарбною і Великою Скаженою навпроти села Сулицького (ВЛЗ 142). В основі назви – очевидно, апелятив «ля/ма», що позначає рибальський пристрій, з допомогою якого тягнуть човен або сітку (СГ 2 392).

Мая/к – річка, ліва притока річки Карачекрака (ВЛЗ 151). Мотивувальний апелятив *маяк* спочатку називав знак, віху, щось рухливе. Пізніше це слово набуло значення «высокое сооружение с сигнальными огнями для указания пути судам» (Циг. 212). У російських словниках фіксується з XVIII ст. Утворено за допомогою предметного суф. **-к** (як *знак*) від відомого в діалектному мовленні дієслова *маять* «махать, колыхаться». **Маяк** – першопочатково «то, что маячит» > «условный знак», «веха», «сигнал» (ЭСРЯ 226). Великий тлумачний словник сучасної української мови тлумачить слово так: 1. Висока башта, що має потужне джерело світла, яке вказує шлях суднам. У порівнянні // На березі річки – дерев'яний стовп із ліхтарем, що вказує на напрям фарватеру // перен. Про того (ту, те), що вказує шлях до чогось. 2. Заст. дерев'яна сторожова вежа. 3. Діал. дерево, залишене під час вирубування лісу (ВТС 516). На думку В.Чабаненка, назва походить, від слова «*маяк*», що колись означало «висічене з каменю зображення» (ЧА 43). Таких зображень (кам'яних баб?) біля гирла річки *Маячки* на курганах, у кінці XVI ст., за свідченням Е.Лясоти, стояло більше двадцяти [104, с.184]. Можливо, саме їх мав на увазі польсько-український поет XVI – XVII ст. Мартин Пашковський, коли в одному із своїх історичних творів писав: «Той край Кінські Води зовуть; у давніх літах гуляв на свободі князь Місей, де *маяки*. А ті *маяки* минеш, то будуть в полі козацькі знаки» (СК 42).

Переволо/ка – 1.Протока в Новопавлівських плавнях між рукавом Річищем і містом Новопавлівським, вище гори Лисої (МС 85; СГУ 415; СНР 25); 2.Протока на правому березі річки Кінської між бакаями й озерами поблизу села Благовіщенки (МС 85; СГУ 415; СНР 25); 3.Озеро над протокою Молитвяним проти села Приморського (ЯВ 192); 4.Озеро в Базавлузі на лівому березі Дніпра, біля озера Стрижачки (ЯВ 193). Назва походить від дієслова

«переволікати», тобто «волочачи, переміщати кого-що-небудь з одного місця на інше». Очевидно, ця протока була колись місцем перевезення чогось (СУМ VI 146).

Розко'пане – озеро на лівому березі річки Кінської проти села Златополя, нижче озера Москалевого. Назва пояснюється тим, що береги водойми розкопувалися місцевим населенням під *городами* (ВЛЗ 208).

Свина'рка – лівий рукав Дніпра на відрізку між першим впадінням у нього річки Кінської і виходом із нього (Дніпра) ділянки річки Кінської Перевалу. Назва пов'язана з місцевим *свинарством* (ВЛЗ 214).

Харчове' – 1. Озеро в Базавлузі між протоками Скарбною та Лапинкою, навпроти села Сулицького (ЯВ 193); 2. Озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, вище лиману Великих Вод (ЯВ 193). Гідронім утворено від прикметника-апелятива «*харчовий*» – «пов'язаний з виробництвом і зберіганням продуктів харчування». За припущенням В. Чабаненка, в козацькі часи біля озера заготовлялися рибні та інші продукти для потреб Коша (ВЛЗ 239).

2.1.7. Гідроніми, пов'язані зі сферою релігії

Виникнення окремих гідронімів пов'язане з життям церкви, церковними посадами або з ритуалами, які проводилися на цій території. Поява цих та подібних топонімів пов'язана з тим, що саме у Великому Лузі зародився спротив християнської Європи азійській дикості, що саме Великий Луг із його січами став твердинею в боротьбі православ'я з католицизмом і магометанством. Така історична роль цієї місцевості справила потужний вплив на почуття українців і перетворила її на символ віри, волі й патріотизму. Козаки були побожними людьми. Луговики-запорожці діяли й мораллю сприяли зміцненню православ'я серед усього українського народу [203, сс.355,

357]. Саме цей екстралінгвальний чинник відіграв вирішальну роль, вплинувши на процеси номінації гідрооб'єктів відповідного регіону. До складу розглядової групи деапелятивів увійшли такі назви:

Божо'к – озеро на правому березі Кінської, в яке впадала протока Клокунка (СНР 20). Є припущення, що гідронім утворений від антропоніма *Божо'к* чи *Божко'* (ВЛЗ 29). Проте, на наш погляд, більш ймовірнішим є така версія: *Божок* – зменш. до бог. Скульптурна фігура якого-небудь божества (СУМ I 212). Тобто – це відапелятивне утворення гідроніма.

Моли'твяне – протока, що з'єднувала ряд озер під східним берегом Великого Лугу, тягнучись від селища міського типу Малокатеринівки до села Кам'янського. Названа так через те, що над нею читалися молитви у день святого Водохреща (СНР 64; СГУ 372).

По'пик – лиман між рікою Кінською та її рукавом Сомиком на Балчанських луках. За місцевим переказом, одного разу в день Водохреща тут утопився *пип* (*попик*, бо був маленьким на зріст) (ЧА 57).

Попі'вська Я'ма – озеро на лівобережжі річки Кінської біля села Балок. Назва пов'язана з тим, що біля цього водоймища священики (*попи*) на Водохреще святити воду (СНР 69).

Попо'вщина – протока між озерами в однойменному Базавлузькому урочищі біля села Карайдубини (тепер Бережанки). О.Стрижак припускав, що цей гідрооб'єкт названий за прізвищем царського магната Попова, який мав у цьому районі величезні володіння (СНР 69). Однак, ми не погоджуємося з версією цього дослідника, оскільки за місцевими переказами цей водний об'єкт завдячує виникненню назви священикам (*попам*), які в минулому орендували тутешні угіддя.

Святе' – 1.Озеро на Канкринських луках між протокою Кушугумом і протокою Вербовою, поблизу озера Цареграда (КВЛ 98); 2.Озеро в Базавлузі на правобережжі Дніпра, південніше озера Підстепного. Було відоме і як Свячене. На Водохреще тут *святити* воду (ЯВ 193; КВЛ 98).

Черне́че – озеро на лівому березі Дніпра біля протоки Стару́хи, в Балабинських плавнях. За припущенням, цей об'єкт як рибальське займище належав слугителям (*ченцям*) Петровської церкви (ЯВ 191).

Хресто́ве – озеро в товщі Великого Лугу нижче протоки Змійки. Назва від однойменного урочища, в якому воно знаходилося. За даними В.Чабаненка, тут колись стояв великий дерев'яний *хрест*, що й зумовило вибір назви водоймища (ЧА 356).

2.1.8. Гідроніми, корельовані етнічною ознакою особи

Усупереч існуючій в українській гідронімії досить виразній тенденції до називання водних об'єктів за етнічною ознакою осіб, які мешкали на відповідній території, у номінуванні водних об'єктів колишнього Великого Лугу цей тип мотивації не набув поширення.

Кирги́зка – озеро біля залізничної станції Кушугум. За розповідями, коло цього гідрооб'єкта знаходився колись город якогось *киргиза* (ВЛЗ 105).

Москальча́та – група озер біля річки Кінської на Балканських луках (СНР 88).

Москале́ве – озеро поблизу села Златополя (СНР 88). За місцевим переказом, було рибальським займищем якогось *москаля* (відставного солдата царської армії). Назви сягають апелятива *москаль*. Етимологічний словник української мови подає цю лексему в такому значенні: **моска́ль** (заст.) – «солдат; росіянин», [*мацка́ль*] «тс.», *москале́нко* «син москаля», [*москаленя́*] «дитина москаля», *москалі́ха* «дружина москаля», *москалі́вна* «дочка москаля», [*москальня́*] (зб.) «москалі», [*моска́льство*] «москалі; обрусіння», [*москальча́*] «дитина москаля», [*моска́литися*] «русифікуватися; ставати солдатом», [*намоска́литися*] «набути солдатських звичок»; – р. *моска́ль*,

бр.заст. *маскаль* «солдат», ч. *Moskal* «росіянин», слц. заст. *Moskal'* «тс.»; – запозичення з польської мови; п. *Moskal* «тс.» є похідним від *Moskwa* «Москва» (ЕСУМ III 519). Як зазначає І.Ільченко, прізвисько **Москаль** могло бути первісно найменуванням росіянина, але частіше так називали в народі солдатів, які відслужили в царській армії [51, с.19].

Німецьке – озеро недалеко від Великого городища, між озерами Журавлевим і Вилуватим у Біленьківських плавнях. Було рибальським займищем якогось *німця* з села Біленького (ВЛЗ 165).

2.2. ВІДОНІМНІ НАЗВИ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ

2.2.1. Відантропонімні гідроніми

Одним із принципів називання водних об'єктів є номінація за їхнім зв'язком із людиною. Характерною ознакою відантропнімічних гідронімів є, на думку О.Паламарчука, те, що «вони сприймаються як найбільш ортодоксальні власні імена, оскільки їх зв'язок з апелятивами (які стали основою для імен) затемнений, а іноді зовсім втрачений, таким чином, семантика загальних назв, що послужили основою для оніма, значно редукована» [128, с.530].

Між топонімами та власними назвами людей простежується тісний двосторонній зв'язок. Він виявляється в тому, що, по-перше, величезна кількість гідронімів у всіх областях України утворилася від особових назв людей і, по-друге, значна кількість українських прізвищ вказує на походження з певної місцевості.

Ю.Редько пропонує розглядати цю групу онімів не з точки зору семантики, а з точки зору тих основ, від яких вони утворилися. У цьому плані він робить спробу поділити відантропонімні утворення на чотири основні групи прізвищ, утворених 1) від імен; 2) за походженням або за місцем проживання; 3) за соціальною (класовою) приналежністю або за постійним заняттям (професією); 4) від якоїсь індивідуальної ознаки (найчастіше фізичної чи психічної властивості) їх першого носія [149, с.9].

Існує практика поділу відантропонімних гідронімів залежно від їх співвіднесеності з відповідною особовою назвою на такі групи:

- а) гідроніми, утворені від прізвища або імені першопоселенця;
- б) гідроніми, утворені від прізвища або імені володаря водоймища;
- в) гідроніми, утворені від прізвиська людини (засновника);
- г) гідроніми, утворені від прізвиська місцевих жителів.

Проте у застосуванні до гідронімії конкретного регіону ця класифікація може корегуватися.

2.2.1.2. Назви, мотивовані особовими іменами

Власні імена людей є, як відомо, найдавнішою групою серед антропонімів.

Як відзначає Ю.Редько, «первісно, коли утворювалась особова назва, кожне прізвище (прізвисько) було чимось обумовлене і щось означало. Завжди існувала якась підстава для того, щоб людині дати назву, яка мала б відрізнити її від інших людей» [149, с.8].

Прізвисько або прізвище становить собою індивідуальну назву особи, успадковану нею від предків, для одного з яких вона (назва) була вираженням якоїсь характеристичної ознаки. Проте загальновідомим є той факт, що на початку розвитку суспільства люди не мали прізвищ, але навіть і тоді вони не обходилися без імені. Коли ж виникла потреба в розрізненні людей, які мали однакові імена, а згодом у створенні постійних прізвищ, то першою базою для цього стали саме імена – переважно батька, матері або діда [Там само].

Власні імена осіб склали основу й численних гідронімів регіону колишнього Великого Лугу Запорозького.

Андрі'ївська – криниця на горі Лисій. За легендою названа за іменем апостола *Андрія*, який буцімто тут молився, обідав і відпочивав, подорожуючи до Києва (ЯЗО 222).

Арте'мове Пле'со – озеро в плавнях на правому боці річки Кінської нижче лиману Склеюватого, де колись був стан рибалки *Артема* (ВЛЗ 7).

Ари'на – рукав Кінської біля села Велика Знам'янка. За місцевим переказом, тут утопилася жінка з таким іменем. О.Стрижак зазначав: «Давнішими матеріалами ця назва не фіксується. Очевидно, відантропонімічна назва російського походження (Велика Знам'янка заселена росіянами). Пор. укр. *Орина* (*Оришка*), *Ярина*, рідше *Ірена*» (СНР 74). Варіант *Арина* – це звукова модифікація первісної назви *Ірина* із слідами південноросійської фонетики – «акання» та першим голосним звуком **а-**, який є характерним для

деяких донських говорів [125, с.301]. Слід відзначити також, що це ім'я фіксується в гідроназвах лівобережної України, де у XVI – XVIII ст. відбувалося активне розселення запорозьких козаків.

Християнство, запозичене руськими із Візантії (988 р.), принесло імена, канонізовані православною церквою....; особливо багато серед таких імен давньогрецьких (*Андрій, Василь, Олена, Ірина*)...». Далі О.Стрижак відзначає, що протягом століть повсякденні форми багатьох імен різко відрізнялися від канонічних, які використовувала тільки церква, наприклад (у кожній парі перша форма повсякденна, друга – канонічна): *Арина – Ірина, Осип – Іосип* тощо [157, с.262].

Га'лина Я'ма – рибальська ділянка, тоня на протоці Кушугумі біля урочища Галиного. Місцеві жителі пояснюють назву так: «У цій ямі втопилася якась дівчина на ім'я *Галя*» (ВЛЗ 55).

Га'пчине – озеро в Златопільських плавнях неподалік від озера Артемового Пlesa (МС 84). Ця назва відантропонімічного походження – від жіночого імені *Гапка* [*Агафія, Гапа, Гася*], *Ага'та, ст.Ага'віа* «бл(а)гаа»; – р.*Ага'фія*, бр.*Ага'та*, др. *Ага'віа*, п.ч.слвц.слн. *Agata*, болг. *Ага'те, Агати'* (я) [157, с.264].

Дмитракі'вка – протока в Базавлузі. Виходила із протоки Скарбної і текла на південь кілометрів 6-7, потім зливалася з протокою Нижньою Дмитрівкою й продовжувала спільним руслом текти в тому ж напрямку. Назва відантропонімічного походження – від чоловічого імені *Дмитро* (ЛВ 567).

До'рошеве – озеро по руслу протоки Кушугуму, навпроти села Приморського. Назва від імені рибалки *До'роша* (ВЛЗ 76).

Іські'вка – правий рукав протоки Підпільної між селами Капулівкою і Покровським. Назва відантропонімічного походження: *Ісько', Юсько'* чи *Ясько'*. Відомий також як *Яськівка, Юськівська* та *Ясківська* (СГУ 224; ЛВ 567; ЯВ 181; МС 87).

Йо'сип – озеро між протоками Кушумбетом і Клокункою, вище лиману Скелюватого. Назване за ім'ям рибалки *Йосипа* (ЯВ 191).

Ка'рпине – ділянка протоки Кушугуму між тонею Галиною Ямою і ділянкою Лозуваткою. За переказом, названа так через те, що тут утопився чоловік на ім'я *Карпо* (ВЛЗ 103).

Кася'нове – озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, нижче протоки Скарбної (ЯВ 193). Назва пов'язана з антропонімом *Кася'н* (ВЛЗ 103).

Ко'нонове – 1. Озеро на лівому березі Дніпра в Балабинських плавнях (НП 61); 2. Озеро в Чернишівських плавнях. Назване з ім'ям козака *Конона* (ЯВ 192).

Кузьми'нський – лиман на лівому березі річки Кінської, навпроти гирла балки Кузьминої, між селами Єлизаветівкою та Благовіщенкою. Назва пов'язана з іменем гайдамака *Кузьми*, стан якого був колись у сусідньому лісі (ВЛЗ 124).

Левко'ва – протока між протоками Бандурою і Кушугумом у Бала'бинських плавнях. Теперішні місцеві жителі назву пояснюють тим, що в протоці нібито втопився парубок на ім'я *Левко* (ВЛЗ 134).

Максими'вський – колодязь на березі Великого Лугу (Каховського водоймища) в селі Іллі'нка (куток Слобода). Викопаний у 30-х роках ХХ ст. якимсь чоловіком на ім'я *Максим* (ВЛЗ 143).

Ма'рківка – річка, що, за даними Д.Яворницького, впадала в болота на правому березі Дніпра проти лиману Плетене'цького. Назва пов'язана з іменем козака *Ма'рка* (ВЛЗ 150).

Мару'нине – протока, яка з'єднувала Дніпро з протокою Кушугумом у Кушугумських плавнях. Тут, за переказом, нібито втопилася якась *Маруня* (*Марія*) (ВЛЗ 150). Присвійно-прикметникова форма від *Маруня*, демінутива від *Марія* (СНР 74).

Павли'чка – протока між бакаями й озерами на правому березі річки Кінської, проти села Приморського. Коло неї був колись рибальський стан *Павлика* (ВЛЗ 176).

Павлюк – протока в Базавлузі. Виходила з Дніпра проти острова Сулими і входила в протоку Підпільну. Назва пов'язана з ім'ям кошового отамана *Павлюка* (Бута Павла Михайловича), який потопив у ній татарський загін (ЯВ 180).

Пацове – озеро на правому березі рукава Межової Лопушки в Маячанських плавнях. За переказом, було у володінні орендаря *Паца* (ВЛЗ 180).

Савине – озеро на лівобережжі Дніпра проти села Біленького, нижче лиману Полтавцевого (ЯВ 191; НП 64). Місцеве населення пов'язує назву з іменем *Сави Чалого*: «Тут, кажуть, жив той Сава, що про його пісня єсть: «Ой був в січі старий, сідий на прізвище Чалий; Вигодував сина Саву лишенькам на славу» (НП 64).

Савка – озеро на правому березі Дніпра проти села Новакам'янки, західніше озера Лопухуватого. Назва пов'язана з чоловічим іменем *Савка* (*Савва*) (КВЛ 75).

Самсонів – лиман на лівому березі Дніпра нижче села Іванівни, недалеко від острова Вара'виного. Назва становить собою форму присвійного прикметника від імені *Самсон* (за переказом, ім'я рибалки) (ЯВ 192).

Саньчина – протока, на правому березі річки Кінської проти села Маячки, між протоками Масюко'вою та Криви'й Бака'й. Назва є формою присвійного прикметника від жіночого імені *Санька* (*Олександра*). Переказують, що тут нібито втопилася дівчина з таким іменем (КВЛ 73).

Семєнів – лиман між протокою Змійкою та лиманом Гнилим у Маячанських плавнях. Назва пов'язана із ім'ям запорожця *Семена* (КВЛ 73 74).

Силчине – озеро на лівому березі Оджигільної Плетенихи, вище озера Піщаного. Назва від імені *Силка* (зменшувальна форма від *Сила*, *Силантій*) (ВЛЗ 217).

Тара'с – протока між Дніпром і рукавом Річищем. Виходила з Дніпра в районі села Вищетарасівки, з'єднувалася з рукавом Річище біля села Новакам'янка (Маламина) (ЯВ 133). При виході її з Дніпра було якесь давнє

городище; тут же в часи Запорозжя стояв зимівник козака *Тараса* (МС 84; КВЛ 4 75; ЛВ 564; ЯВ 133).

Тимоше'ва – протока між озерами на правому березі протоки Скарбної в Покровських плавнях (СГУ 563). За усними даними, назва походить від імені *Тиміш*.

Федори'шине – озеро на лівому березі річки Кінської проти села Златополя, між лиманом Чистим та озером Москалевим. Назва мотивується антропонімом *Федори'ха* (ВЛЗ 238).

Фесько'ва Яма – озеро на лівому березі Дніпра в Балабинських плавнях. Біля нього жив запорожець Швець *Фесько* (НП 63).

Харко'ве – озеро на лівому березі Дніпра в Балабинських плавнях, недалеко від озера Харківських Ям (НП 49 63). Назва за ім'ям запорожця *Харка* (НП 63).

Хве'нна – протока в Базавлузі на правому березі Дніпра поряд із протокою Шевчихою (ЛВ 567; СГУ 588; ВЛЗ 240). Назва пов'язана з жіночим власним ім'ям *Феодосія*. Д.Яворницький вище у тій же дніпровській системі (річка, що тече з селом Малої Лепетухи під Гаївку на Херсонщині) фіксує ще як річку Хвенька (ЯВ 182).

Ца'врина – протока в Базавлузі на правому березі Дніпра. З'єднувала протоки Велику Скажену і Бакай. Гідронім відантропонімічного походження (від *Ца'вро*, що є, мабуть, зіпсованим *Са'вро*, тобто *Сава*, *Савелій*) (КВЛ 82; МС 86; СГУ 596).

Явдо'шка – невелика протока між луговими болотами, на лівому березі річки Кінської, навпроти села Приморського. Назва співвідносна з демінутивною формою жіночого імені *Явдо'ха* (*Євдокія*) (ВЛЗ 260).

2.2.1.3. Назви, мотивовані прізвищами або прізвиськами

Значну частину досліджуваних мовних одиниць складають гідроніми, що виявляють словотвірну співвідносність із прізвищами та прізвиськами, переважно чоловічими. Помітно актуалізованими в цьому плані є прізвища/прізвиська запорозьких козаків, що зумовлено відповідними історичними чинниками

Отже, група гідроутворень, мотиваційну базу яких складають прізвища та прізвиська, охоплює такі назви:

Балаба/нове – озеро в Канкринівських плавнях над Битим шляхом. Біля нього в кінці XVIII – на початку XIX століття знаходився зимівник (хутір) козака *Балабана* (НП 49 59).

Балбу/тине – озеро на правому березі *Дніпра* у Клейнівських плавнях, проти села Архангельського. Назване, очевидно, за прізвищем або прізвиськом *Балбу/та* (ВЛЗ 17). Д.Яворницький фіксує його як Балбутино (ЯВ 192).

Банду/ра – протока; починалася з лівого боку *Дніпра* проти села Розумівки. Названа через те, що біля неї в зимівнику (на хуторі) жив запорожець *Бандура* (НП 63; ЯВ 186).

Ба/ндурове – озеро на лівому березі Дніпра за два кілометри на схід від озера Карячкуватого. Назва походить, імовірно, від прізвиська або прізвища *Ба/ндур* (ВЛЗ 19).

Бара/нник – озеро на правому боці річки Кінської в Селянських плавнях. Назване за прізвищем рибалки *Баранника* (ВЛЗ 19).

Барано/ва – річечка (потічок), що тече Барановою балкою і впадає в протоку Кушугум. Назва мотивується прізвищем першого поселенця *Барана* (ВЛЗ 18).

Білоборо/дчина – протока в Базавлузі на правому березі Дніпра; виходила із протоки Скарбної Колотівської та впадала в протоку Темну (КВЛ 97). Названа, мабуть, від прізвища або прізвиська *Білобородько* (ВЛЗ 25).

Бережні/вське – озеро в Балабинських плавнях на правому березі річки Кушугуму. Біля нього жив у своєму зимівнику після зруйнування Січі запорожець *Бережний* (НП 61; КВЛ 62).

Блискаві/вщина – невелика протока між озерами на Царицинку/тських луках. О.Стрижак відзначав, що однойменне урочище у Плавнях, в районі села Царициного Кута, сягає прізвища *Блискавка*, нащадки якого живуть і тепер у селі Приморському чи Царицинкуті (СНР 76).

Богуно/ві – озера поряд із протокою Богушем на захід від села Верхньої Криниці. Назва, напевне, пов'язане із прізвищем *Богун* (ВЛЗ 29).

Богу/ш – протока, що виходила біля Великих Кучугур із протокою Кушугуму і вливалася в річку Кінську недалеко від села Верхньої Криниці (СО І 70; ЯВ 185; ЗООИД ІІІ 494). За переказами, називається за прізвищем запорозького козака. О.Стрижак зазначав, що серед черкаських уходів згадується *Кошоумь*, а серед тих, хто здає ухідникам пусте селище Дердево на Середньонаддніпрянському Правобережжі «на рыбы з третее части на бобры з половины» – *Богушь* Морозовъ (СНР 77).

Бо/ндарів – лиман у Базавлузі на правому березі Дніпра вище лиману Великих Вод (ЯВ 193). Назва пов'язана із прізвищем *Бондар* (ВЛЗ 30).

Бра/жине – озеро на правому березі річки Кінської проти урочища Карандашевої у Балківських плавнях. Було займищем рибалки й пасічника *Браги* (ВЛЗ 31).

Бри/лик – озеро за річкою Кушугумом у Балабинських плавнях. Назване «по запорожцю *Брилю*» (НП 61).

Велича/нська – річечка (струмок), що протікає балкою Величанською через куток села Балок Велички, населений жителями з прізвищем *Величко* (звідси й назва річечки) (ВЛЗ 45). Можна припустити й інший шлях утворення цього гідроніма: антропонім *Величко* → топонім *Велички* → гідронім *Величанська*.

Ве́ршин – лиман у Скелянських плавнях західніше урочища Малих Кучугур. Назва відантропонімічного походження (від прізвиська *Ве́рша*) (ВЛЗ 48).

Вівча́ре/ве – озеро на правому березі річки Кінської навпроти гирла балки Буго/рської посеред Царкутя/нських лук. Назва від прізвища *Вівчар* (ВЛЗ 50).

Во/вкова – протока між протоками Кушугумом і Лозуваткою навпроти селища місьуого типу Кушугуму. Назва від поширеного в цій місцевості прізвища *Вовк* (ВЛЗ 51).

Во/вкове – озеро над Во/вковою грядою в Кушугумських плавнях, біля якого був стан рибалки *Вовка* (прізвище) (ВЛЗ 51).

Гайда/й – озеро на правому березі протоки Павлюка південніше озера Шевського. Назва відантропонімічного походження (імовірно від прізвища запорожця *Гайдая*) (ВЛЗ 54).

Гамани/сте – озеро на лівому березі протоки Змійки за два кілометри південніше городища Великого. Тут рибалив козак на прізвище *Гамане/ць* (ВЛЗ 55).

Германи/ – озеро між Дніпром і протокою Куцою навпроти села Червоногригорівки. Етимологічний словник української мови подає антропонім *Германь* як церковне чоловіче ім'я *Герман* (ЕСУМ I 499-500). Однак, на наш погляд, більш слушним, є припущення В.Чабаненка, який, покликаючись на відомості місцевих жителів, співвідносить його із прізвищем *Герман*, оскільки відповідне водоймище було колись рибальським займищем чоловіка з таким прізвищем та його синів (ВЛЗ 56).

Го/рбова – озеро на правому березі річки Кінської в Златопільських плавнях, недалеко від озера Колодуватого, біля якого була пасіка *Горба* (прізвище) (ВЛЗ 60).

Горобе/ць – озеро на лівому березі протоки Кушугуму в Канкринських плавнях, недалеко від озера Бабиного. Біля нього був стан рибалки *Горобця* (прізвище) (ВЛЗ 60).

Гре́дчине – озеро в Базавлузі між протоками Підпільною та Скарбною, навпроти селом Покровського. Назва пов’язана, можливо, з прізвищем запорожця *Гредченка* (ЯІ Ш 192).

Губине́ – 1. Озеро в Біленьківських плавнях поруч із озером Вовчим Горлом (ЯВ 191); 2. Озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра навпроти села Великої Знам’янки. Назва походить від прізвища *Губа* (ЯВ 193). На думку О.Стрижака, це секундарне утворення від назви з компонентом *Губ(к)*, можливо, через відантропонімічну стадію (пор. *Губський* – сотник свавільник козаків) (СНР 92).

Гудзі́вська (Гудзі́вська Плетени́ха) – протока між річкою Кінською і протокою Крутою в Балчанських плавнях. Отримала відповідну назву тому, що на ній мали займище рибалки з родини *Гудзів* (ВЛЗ 66).

Гу́нський – протока, що з’єднувала озеро Окишине з протокою Кушумбетом. За переказом, назва співвідноситься із прізвищем *Гун* (ВЛЗ 65).

Гра́нт – протока між протоками Змійкою і Наскрізною Плетенихою, по праву руку від Балчанської дороги. За переказами, назва походить від імені чи прізвища лісника-іноземця, що служив колись у тутешнього поміщика (ВЛЗ 66).

Джума́йлове – озеро в Селянських плавнях на південь від урочища Великих Кучугур. Назва від прізвища власника рибальського займища *Джума́йла* (був нібито запорожцем) (ВЛЗ 67).

Дзі́ндзьо́ха – озеро між Дніпром і протокою Жбурівкою за два кілометри вище лиману Полтавського. Називалося ще й *Дзі́ндзьо́шиним* за прізвищем козака *Дзі́ндзьо́хи (Дзендзьо́хи)*, який мав біля нього зимівник (НП 63).

До́вгинське – озеро за протокою Лапинкою навпроти села Сулицького (ЯВ 193). Назва походить, очевидно, від прізвища або прізвиська *До́вгий* (ВЛЗ 75).

Жада́но́ве – озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, вище лиману Великих Вод. Назва від прізвища *Жадан* (ЯВ 193).

Жамріє'ве – озеро на правому березі річки Кінської в Златопільських плавнях. Назва походить від прізвища рибалки *Жамрія'* (ВЛЗ 79).

Закопа'йчиха – протока між протоками Лопушкою і Межовою Лопушкою, на правому березі річки Кінської в Маяча'нських плавнях (СГУ 98; СНР 98; КВЛ 73). За переказом, названа нібито за прізвищем рибалки *Закопа'йка* (ВЛЗ 83).

Капило'ве – озеро на правому березі протоки Змійки, західніше городища Великого. За переказами, було рибальським займищем якогось *Капила* (КВЛ 73).

Карандаше'ва – ділянка річки Кінської між рукавом Сакви'ї урочищем П'ять Верб, навпроти села Єлизаветівки. За переказами, тут утопився чоловік на прізвисько *Каранда'ш* (ВЛЗ 102).

Карна'ухів Плес – озеро на правому березі протоки Лопушки в Маячанських плавнях. Перша частина гідроніма співвідноситься із прізвищем рибалки *Карна'уха* (ВЛЗ 103).

Канци'берівське – озеро на лівому березі Дніпра, нижче протоки Жбу'рівки. Біля нього був колись зимівник козака *Канцибери* (НП 63).

Ква'шин – глибокий рівчак у селищі міського типу Кушугумі. Виходить до протоки Кушугуму зі сходу навпроти залізничної зупинки Платформа 1117-го км. Назва від того, що поряд обійстя місцевого мешканця *Кваши* (ВЛЗ 105).

Кваші'вське – озеро між Дніпром і річкою Кінською навпроти села Великої Знам'янки. Назва походить від прізвища або прізвиська *Кваша* (КВЛ 78; ЯВ 193).

Ки'сла – протока в Базавлузі між протоками Темною і Білобородчихою. За переказом, називається за прізвищем козака *Кислого* (ЯВ 182).

Кислі'вка – протока в Базавлузі між протоками Темною і Білобородчихою (ЛВ 567; СГУ 248; МС 87; ЯВ 182). Мотивація назви така ж сама, що й у попередньому випадку.

Коби/лчине – озеро на правому березі річки Кінської в Балчанських плавнях, недалеко від озера Козіє/вого (ЯЗ 1 268). Назва відантропонімічного походження (від прізвища чи прізвиська *Кобилка*) (ВЛЗ 111).

Ковале/ве – озеро на лівому березі Дніпра в Кушугумських плавнях (ЯВ 191). Біля нього жив колись запорожець *Коваль* (ВЛЗ 111).

Козіє/ве – озеро на правому березі річки Кінської нижче села Іванівки, недалеко від озера Загинайка (ЯВ 192). Назва походить від прізвища або прізвиська *Козій* (ВЛЗ 111).

Коля/дчине – озеро на лівому березі Дніпра в Балабинських плавнях. Назване за прізвищем запорожця *Колядки* (НП 61).

Комизо/ве – озеро між протоками Кушугумом і Клокункою, вище озера Круглого. Назва співвідноситься з прізвищем рибалки *Комини* (ВЛЗ 112).

Коро/вчине – озеро в Базавлузі між протоками Малою скаженою і Бистриком, навпроти села Сулицького (КВЛ 81; ЯВ 193). Назва, очевидно, від прізвища або прізвиська *Коро/вка* (ВЛЗ 113).

Кото/ве – озеро на правому березі річки Кінської, недалеко від того місця, де в неї входила протока Рогова Плетениха. Названа за прізвищем *Kim* (ЯВ 192; КВЛ 74).

Кравчи/ха – правобережна затока річки Кінської при впадінні її в Дніпро біля урочища Кам'янських Кучугур. Назва відантропонімічного походження – від прізвища *Кравець* (ВЛЗ 114).

Крамари/ха – рибальська ділянка, яма на річці Кінській біля села Златополя. Існує декілька варіантів щодо походження цієї лексеми. Так, В.Чабаненко зазначає, що цей гідрооб'єкт названий так через те, що тут утопився якийсь *Крамаренко*; за іншою його версією, тут утопилася дружина якогось *крамаря* (ВЛЗ 114). Не викликає сумнівів те, що в основу гідроніма покладено лексему *крамар*.

Ку/пиха – озеро між гирлом балки Дубової та залізничною платформою Осетрівкою на південній околиці селища міського типу Кушугуму. Утворилося

після затоплення плавнів. Назване за прізвищем *Ку'на* – одного з тутешніх мешканців (ВЛЗ 124).

Кутахо'ве – озеро на правому березі Дніпра у Клейнівських плавнях, напроти села Архангельського, поряд з озером Балбутиним. Назване за прізвищем або прізвиськом *Кутах* (ЯВ 192).

Кущі'вське – озеро на правому березі протоки Клокунки недалеко від городища Великого. Було займищем рибалки на прізвище *Куща'* (ВЛЗ 130).

Кучу'жбине – озеро на правому березі Дніпра в Клейнівських плавнях, навпроти села Архангельського, недалеко від озера Балбутиного (ЯВ 192). В.Чабаненко припускає, що озеро назване, очевидно, за прізвищем або прізвиськом *Кучу'жба* (ВЛЗ 126).

Ла'пине – озеро на лівому березі Дніпра, західніше озера Корчакува'того, що навпроти села Іванівки. Назва походить від прізвища *Ла'на* (ВЛЗ 130).

Лакно'ве – ділянка протоки Кушугуму між ділянками Корчуватим і Ли'зиним, отримала назву за прізвищем рибалки *Лакна'*. В.Чабаненко пише: «улітку, коли Кушугум подекуди пересихав, ділянка протоки перетворювалася на озеро» (ВЛЗ 130). Саме як озеро її й визначає Д.Яворницький (ЯВ 1 268).

Ле'бедеве – озеро в Канкринських плавнях біля Баштових дубів, поруч із озером Балабановим (НП 59). Гідронім співвідноситься із прізвищем запорожця *Лебеда*, який мав тут зимівник (НП 49). У колишньому Великому Лузі зафіксовано три гідрооб'єкта із такою назвою.

Левени'ха – протока в Базавлузі навпроти міста Кам'янки-Дніпровської. З'єднувала плавневі бакаї за річкою Кінською (Знам'янською Кінською) з Дніпром. Назва походить, імовірно, від прізвища *Леве'нко* (ВЛЗ 133).

Ли'зине – озеро, через яке протікала ділянка протоки Кушугуму Паперушка. За переказами, тут було рибальське займище якогось *Ли'зи* (мешканців із прізвищем *Лизя* і тепер багато в селищі міського типу Кушугумі) (ВЛЗ 134).

Литвино'ве – озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, нижче озера Підстепного. Назва відантропонімічного походження (від прізвища *Литви'н*) (КВЛ 98).

Лопа'та – озеро між протоками Кушугумом і Клокункою, недалеко від озера Круглого. Назва походить від прізвища *Лопа'та* (ВЛЗ 140).

Лубенце'ве – озеро на Поповських луках, між річкою Кінською та протокою Богу'шем, недалеко від села Верхньої Криниці. Назване за прізвищем рибалки *Лубенця'* (ВЛЗ 141).

Ма'ндич – озеро на лівому березі Дніпра поряд з озером Ковалевим, на схід від Верхньотарасівського перевозу (ЯВ 192). О.Стрижак зазначав, що це – відантропонімічне утворення, похідне від патронімічного прізвища *Мандич*, в основі якого, можливо, *манда* «*cupnus*» (СНР 80). За усними ж даними, назване за прізвищем одного з жителів села Вищетарасівки.

Масюко'ва – протока між протокою Кушугумом і річкою Кінською в Маячанських і Златопільських плавнях (МС 84; КВЛ 73). За переказом, назва походить від прізвища запорозького рибалки *Масюка'* (СНР 80). В основі прізвище *Масюк* (АЮЗР I IV 96).

Матнині' – група озер у Канкринівських плавнях за протокою Кушугумом. За даними, були рибальським займищем запорожця *Матні* (ВЛЗ 150).

Міро'шник – протока в горішній частині Великого Лугу (ЯВ 186; МС 83; КВЛ 60; СНР 69; СГУ 365). За переказом, назву одержала від прізвища запорожця *Мірошника* (НП 62).

Мухові'й – озеро між протоками Цимбалом та Паламарем у Чернишівських плавнях. Цілком можливо, що назва співвідносна з прізвищем або прізвищем *Муховій* (ВЛЗ 158).

Набо'кова Плетени'ха – протока між протокою Масюковою та озером Кушируватим. Першу частину гідроніма пов'язують із прізвищем рибалки *Набо'ки* (ВЛЗ 159).

Найді'вський – лиман на лівому березі річки Кінської навпроти села Балок. На думку В.Чабаненка, цей водооб'єкт, свого часу був займищем рибалки *Найди* (*Найда* – прізвище) (ВЛЗ 159).

Нерва'ч – протока в Базавлузі; з'єднувала озера нижче протоки Скарбної з протокою Холоднуватою (СГУ 386). Цілком імовірно, що в її основі лежить прізвище *Нервач* (ЯВ 181).

Нетригу'з – протока в Базавлузі, точне місце знаходження якої визначити не вдалося. В основі гідроніма, очевидно, козацьке прізвище або прізвисько (ВЛЗ 161).

Оки'шине – 1. Озеро між протоками Кушугумом і Клокункою, ліворуч Василівської дороги навпроти села Приморського; 2. Болото на правому березі річки Кінської неподалік села Верхньої Криниці. Не виключено, що назва походить від антропоніма *Оки'ша* (прізвище або демінутив імені *Ока'кій*) (ВЛЗ 170).

Пасько'ве – озеро в Біленьківських плавнях поблизу озера Лозуватки. Назва співвідносна із прізвищем запорозького рибалки *Паська'* (ВЛЗ 180).

Петляне' – озеро на правому березі протоки Кушугуму в Балабинських плавнях За переказом, біля нього жив запорожець *Петляний* (НП 61).

Переле'тне – озеро на лівому березі Дніпра в Балабинських плавнях, яке за даними, було займищем запорожця *Перелета* (НП 61).

Полтавці'в (Полтавський) – лиман у Біленьківських плавнях, за два кілометри нижче озера Дзіндзьохи. Біля нього жив лісник на прізвище *Полтавець* (ВЛЗ 193), яке і стало мотиваційною основою гідроніма.

Попо'ва – ліва притока річки Кінської між річками Карачокраком і Бурчаком (СО 71). Очевидно, це був колись струмок у районі міста Василівки, тобто біля маєтку (замок збудований у ХІХ ст. у місті Василівці) поміщика *Попова* (СНР 81).

Потюпа'чині – група озер у Скелянських плавнях біля урочища Великих Кучугур, поряд з озером Великим Піскуватим. Назва утворена від прізвища рибалки *Потюпа'ки* (ВЛЗ 195).

Похилова – протока в Базавлузі (ПВЛ 306; МС 87; КВЛ 98; СГУ 445; ЯВ 182). Не виключено, що гідронім походить від прізвища *Похил* або *Похиллий* (ВЛЗ 196).

Прово́рне – озеро на правому березі протоки Кушугуму навпроти селища міського типу Малокатеринівки, трохи нижче озера Рогуватого. Назва відантропонімічного походження (від прізвиська *Прово́рний*) (ВЛЗ 198).

Пузи́р – озеро на правому березі річки Кінської в Скелянських плавнях, нижче лиману Дурного. За місцевим переказом, названий від прізвища рибалки *Пузиря* (ЯВ 192).

Різни́чка – одна з нижніх ділянок протоки Кушугуму неподалік урочища Великих Кучугур. Назва пов'язана з прізвищем рибалки (за деякими переказами, запорожця) *Різника* (ВЛЗ 205).

Ре́ва – озеро на лівобережжі Дніпра західніше протоки Лопушки, неподалік городища Великого. За переказом, було рибальським займищем запорожця *Реви* (ВЛЗ 203). Також у Базавлузі були зафіксовані похідні від *Рева*, гідроназви, як-от: *Ре́вин* [лиман] та *Ре́вина Плетени́ха* [протока]. Про їх зв'язок з праіндоєвропейською (давньоіндійською) культурою та етногенезом свідчить «Махабгарата» – велетенська епічна поема Давньої Індії, яка має чимало точок дотикання з Україною. Семен Наливайко у книзі «Таємниці розкриває санскрит» пояснює походження цього імені так: «...Кушастхалі – столиця царства Анарти; індійська традиція обожнює це місто із столицею Крішни – Дваракою. Крім того, легендарним засновником Кушастхалі вважається цар Райвата, який правив Азарті і дочка якого – Реваті – стала дружиною Балавіри, брата Крішни. Показово, що дід Реваті звався *Рева* – це цікаво у зв'язку з поширеним серед українців прізвищем *Рева* та похідними від нього (*Ревенко, Ревзенко, Ревеня* тощо) [115, сс.42-43]. Серед козаків прізвище *Рева* також було поширеним. Крім того, Ю.Редько відзначає, що ці й подібні прізвища утворені від назв психічних властивостей людини. Плаксивими й безпорадними були, напевно, ті, що одержали прізвиська *Рева, Ревій, Плаксі́й* тощо [149, с.72].

Ря'жині – група озер на правому березі річки Кінської, кілометрів п'ять на захід від гори Лисої. Назване за прізвищем *Ряжа* (за даними, був колись такий рибалка-запорожець) (ВЛЗ 212).

Са'вченків – лиман на лівому березі протоки Кушугуму проти селища міського типу Малокатеринівки. Назва мотивована прізвищем рибалки *Савченка* (ВЛЗ 212).

Са'лове – озеро на правому березі протоки Кушугуму в Кушугумських плавнях. Походить від прізвища рибалки *Сала* (ВЛЗ 213).

Самси'чине – озеро на правому березі протоки Кушугуму в Балабинських плавнях. За переказом, біля нього жив колись запорожець *Самси'ка*. Люди з таким прізвищем і досі мешкають у навколишніх селищах (Балабине, Кушугум, Малокатеринівка) (НП 61).

Сердюки' – протока між Дніпром і протокою Жбурівкою навпроти гори Лисої. Влітку могла пересихати й перетворюватися на озеро. Біля неї, за усними даними, був рибальський стан *Сердюків* (ВЛЗ 216).

Сердюко'ве – озеро на правому березі річки Кінської в Благовіщенських плавнях. Назва походить від прізвища місцевого рибалки й пасічника (ВЛЗ 216).

Сопі'льникове – озеро на лівому березі Дніпра біля протоки Холуєватої, проти урочища Наливача, біля якого жив колись запорожець *Сопільник* (ВЛЗ 223).

Си'сина – протока в Базавлузі на правобережжі Дніпра. З'єднувала протоки Підпільну з Скарбною проти села Покровського (колись Нової Січі). На нашу думку, гідронім співвідноситься із прізвищем або переяславського полковника й курінного отамана Леська *Сиса* (сподвижника Петрика й Мазепи), або козака Миргородського полку Семена *Сиса*. Обидва були відомими людьми на Запоріжжі (ЯІ ІІІ 91 99 101-103 342).

Со'тникові – група озер (4) у Базавлузі між протокою Скарбною та рукавом Іськівкою в Покровських плавнях. Назва утворена від прізвища *Со'тник* (ВЛЗ 224).

Сошників – лиман у Базавлузі на правому березі Дніпра, нижче протоки Скарбної (ЯВ 193). Назва пов'язана із прізвищем *Сошник* (ВЛЗ 224).

Стогнів – лиман на лівому березі протоки Кушугуму проти селища міського типу Малокатеринівки. Назва утворена від прізвища *Стогній* (за переказом, існував такий запорозький козак-рибалка) (ВЛЗ 226).

Стуканове – озеро на лівому березі річки Кінської проти села Златополя, недалеко від озера Москалевого. Назва співвідноситься із прізвищем *Стукан* (ВЛЗ 227).

Ступачка – озеро між Дніпром і рукавом Річищем навпроти села Доброї Надії. Мотиваційну базу гідроніма утворює прізвище *Ступак* (ВЛЗ 227).

Темрюк – лівий рукав Дніпра, що прилягав до річки Кінської, омиваючи острів Круглик (нижче села Іванівки) (СНР 82; СГУ 557). Назва, очевидно, пов'язана із прізвищем *Темрюк* (ЯВ 186).

Ткачєва – протока в Базавлузі на правому березі Дніпра. Названа за прізвищем *Ткач* (КВЛ 82; МС 86; СГУ 566).

Тригубівське – озеро на лівому березі Дніпра в Балабинських плавнях. Було займищем запорожця *Тригуба* (НП 61; КВЛ 62).

Тюпин – рівчак у балці Малій. Виходив до річки Кінської нижче села Скельок. Назва пов'язана з прізвищем місцевого жителя *Тюпи* (ВЛЗ 237).

Французька – до затоплення плавнів правобережна затока протоки Кушугуму проти залізничної зупинки Платформа 1117-го кілометра, після затоплення ж Великого Лугу злилася з рукавом Гадючим і, перетворившись на протоку (чи рукав), стала омивати з заходу новий острів Рибальський. За усними даними, названа від прізвища *Француз* (ВЛЗ 239).

Хватівщина – луговий рівчак біля селища міського типу Малокатеринівки. Утворений гідронім, очевидно, від прізвища типу *Хватівський* (СНР 83).

Хма'рине – 1. Озеро між річками Кінською і Дніпром в Іванівських плавнях; 2. Озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, вище лиману Великих Вод (ЯВ 193). Назва утворена від прізвища *Хмара* (ВЛЗ 240).

Ца'пові – озера (2) недалеко від протоки Клоку'нки в Маяча'нських плавнях, на північ від річки Кінської. Були рибальським займищем особи на прізвисько *Цап* (ВЛЗ 243).

Царі' – ділянка річки Кінської нижче урочища Малого Затону навпроти села Златополя. Назва походить від родового прізвиська місцевих жителів, які мали тут рибальський стан (ВЛЗ 244).

Ци'мбалове – озеро на лівому березі Дніпра в Балабинських плавнях. Біля нього були зимівник та угіддя запорожця *Цимбала* (НП 61; КВЛ 62).

Чага'рине – озеро на правому березі річки Кінської в Скелянських плавнях, недалеко від лиману Кушугумського. Назва виявляє співвіднесеність із прізвищем *Чага'ря* (ВЛЗ 245).

Чернише'ва – забора на Дніпрі нижче Подівської забори, навпроти села Чернишівки. Назва пов'язана з прізвищем запорожця *Черниша* (ЯВ 52).

Чигрино'ва – річечка (струмок), що витікала з-під гори в городі жителя села Балок *Чигрина* і впадала в лиман Балчанський (ВЛЗ 248).

Чо'рна Я'ма – озеро на лівому березі Дніпра в Кушугумських плавнях, нижче хутора Мусієвої Дачі. Гідронім мотивується прізвищем запорожця *Чорного*, який сидів тут зимівником (НП 63).

Шава'рине – озеро на правому березі протоки Кушугуму в Балабинських плавнях. Було рибальським займищем запорожця *Шавари* (НП 61).

Шаву'лиха – протока, що з'єднувала Дніпро з протокою Розсохою в лівобережних плавнях села Біленького (СГУ 619). Назва походить від досить поширеного на Запоріжжі прізвища *Шавула* (*Шау'ла*) (СНР 83).

Ша'пчине – озеро на правому березі річки Кінської в Златопільських плавнях. На наш погляд, назва озера походить від прізвища *Шапка*.

В.Чабаненко зазначає, що це місце було займищем якогось чоловіка на прізвище *Шапка* (ВЛЗ 253).

Шарша'ва – протока в Базавлузі між протокою Лапинкою та річкою Базавлуком (ЯВ 182; МС 87; КВЛ 94; СГУ 618). Назва співвідноситься, очевидно, із прізвищем *Шаршавий* (ВЛЗ 254).

Шева'те – озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, вище лиману Великих Вод (ЯВ 193). Назва пов'язана, можливо, з прізвищем або прізвиськом *Шеватий* (ВЛЗ 254).

Ше'вське – озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра, між протоками Павлюко'м і Скарбно'ю, за два кілометри на схід від села Капулі'вки (ЯВ 193). Назва пов'язана з прізвищем *Швець* (ВЛЗ 254).

Шевчи'ха – 1. Протока, що з'єднувала річку Кінську з Дніпром. Протікала західніше Половицьких озер (ВЛЗ 255); 2. Протока в Базавлузі поруч із протокою Хвенною, нижче протоки Скоречки. З'єднувала протоку Темну з лиманом Великими Водами. Назва пов'язана з прізвищем *Швець* (ЛВ 567; МС 88; СГУ 620; ЯВ 182).

Шигані'вське – озеро в Базавлузі на правобережжі Дніпра, нижче села Покровського (ЯВ 193). В основі назви – антропонім *Шиган* (ВЛЗ 255).

Ши'йчине – озеро між Дніпром і протокою Кушугумом у Кушугумських плавнях. Утворене від прізвища *Шийка* (СНР 83).

Широшта'нський Усту'н – озеро в Малій Плавні недалеко від міста Кам'янки-Дніпровської. Перша частина назви пов'язана з антропонімом *Широшта'н* (<*Широкошта'н*) (ВЛЗ 256).

Шкварці'вське – озеро між Дніпром і протокою Кушугумом у Балабинських плавнях. Було займищем запорожця *Шкварця* (НП 61).

Шку'рине – 1. Лівий рукав протоки Кушугуму, що протікав попід західним схилом урочища Великих Кучугур навпроти села Плавнів. Посушливого літа пересихав і перетворювався в довге озеро; 2. Болото на правому (західному) березі рукава Шкуринога в районі урочища Великих

Кучугур. Ці гідроніми входять до цілого топонімичного комплексу, який мотивується прізвиськом *Шкура* (АЮЗР III 544 618).

Шмальок – 1. Правий рукав протоки Кушугуму в районі урочища Великих Кучугур (СГУ 626); 2. Озеро на правому березі річки Кінської кілометрів з п'ять на північний захід від міста Василівки, поряд із Рязиними озерами. Назва відантропонімичного походження (від прізвиська *Шмальок* або *Шмалько*) (СНР 83; ЯВ 168).

Шундареве – озеро на лівому березі Дніпра нижче села Біленького, поряд із рукавом Грузькою. Назва походить від прізвиська орендаря *Шундара* (чи *Шундаря*) (ВЛЗ 259).

Щепіє'ва – річечка (струмок), що витікає з-під гори в центрі села Балок і впадає в Каховське водоймище, а до затоплення плавнів упадала в протоку Довгу. Названа за прізвиськом господаря *Щепій*, в городі якого починалася (ВЛЗ 257).

Яковлівські – плавні на правому березі Дніпра проти села Доброї Надії (Яковлівки). Колись ними володів поміщик *Яковлев*. Інколи їх називали й Добронадіївськими (ВЛЗ 261).

Я'рчина Лоци'на – озеро на лівому березі Дніпра нижче села Вищетарасівки, поблизу озера Бистрина. Перша частина назви пов'язана з прізвиськом жителя села Благовіщенки *Я'рки* (ВЛЗ 263).

Я'шник – протока в Біленьківських плавнях, що з'єднувала плавневі озера з протокою Гнилу'шею. Гідронім співвідносний із прізвиськом *Я'шник* (СНР 84; АЮЗР V 526).

2.2.2. Відтопонімні гідроніми

15% досліджуваного фактичного матеріалу складають відтопонімні гідроніми, співвідносні з назвами сіл, міст, хуторів, островів, урочищ, т.зв. «мокрих» балок (по дну яких протікали струмки, річки), а також вторинні гідроніми, утворені від назв інших, переважно суміжних водоймищ.

Розглядані мовні одиниці утворені за принципом топонімічної метонімії, коли гідрооб'єкт отримує назву шляхом перенесення на нього назви вже існуючої суміжної реалії – острова, міста, села, хутора, річки, протоки чи її ділянки, озера, лиману тощо.

2.2.2.1. Вторинні гідроніми, співвідносні з назвами водоймищ

Білозе/рка – ріка, впадала зі сходу в Білозерський лиман, а звідти через Гирли (Гирло) витікала в річку Кінську вище села Великої Знам'янки (ЛВ 564; СГУ 56; СНР 16; КВЛ 58). Течія довжиною близько 60 км (у Д.Яворницького помилково 100 верст) (ЯВ 168). Назву водний об'єкт успадкував від *Білого Озера*, тобто *Білозерського лиману*, яким користувалися татари, чумаки й запорожці. За згадкою хана Крим-Гірея, у кінці 60-х років XVIII століття козаки збудували на Білозерці моста. Пониззя ріки було традиційним місцем різних переговорів між Кошем і татарами (ЧА 46).

Богу/ські – лимани (три) на лівому березі протоки *Богуш* у південно-східному кутку Великого Лугу проти села Приморського. В деяких прибережних населених пунктах відомі як Бугуські (ВЛЗ 29).

Бриста/на – лівий рукав Дніпра нижче річки Бистої Карайтебені поряд із річкою Бабиною. Пізнішими джерелами не фіксується. Д.Яворницький вважав, що назва рукава споріднена зі старогрецькою назвою Дніпра *Бористен* (ЯВ 186).

Дардане'лли – протока; сполучала Дніпро з озером Про'пасть недалеко від Верхньотарасівського перевозу. Названа, очевидно, кимсь із місцевих освічених любителів екзотики за аналогією до відомої протоки Дардане'лли, що сполучає Мармурове та Егейське моря (ВЛЗ 66).

Дніпри'ще – 1. Правий рукав Дніпра (довжиною до трьох кілометрів), що відокремлював незначну, південно-східну, частину Великої Пущі, нижче села Іванівки (КВЛ 76; МС 85); 2. Правий рукав Дніпра довжиною кілометрів два нижче острова Безпутного (МС 87); 3. Лівий рукав Дніпра довжиною кілометрів чотири біля села Бабиного. Назва зумовлена тим, що це було колись *старе русло Дніпра* (МС 88).

Дома'ха – озеро в Балабинських плавнях недалеко від *однойменної протоки* (НП 61). Назва гідрооб'єкта *Домаха* очевидно, походить від слова «домаха», що має такі значення: «житло, будинок, місце знаходження (в рибалок)» і «перший вилов біля рибальського стану». Як зазначав О.Стрижак, назви з основою *Домах-/Домах-* поширені вздовж Дніпра, є в басейнах Дону й Південного Бугу. Як показало картографування, північніше Десни (на Лівобережжі) і Прип'яті (на Правобережжі) наддніпрянський ареал на *Домах-* (*Домах-*, переважно) зі сходу й заходу охоплюється синонімічним йому гідронімічним ареалом на *Изб-*, а на Верхньодніпрянському Лівобережжі – ще й ареалом назв на *Буд-* (пор. *дом – изба – буда*) (СНР 62).

Жбу'рівка – озеро біля *однойменної протоки* навпроти села Приморського (ВЛЗ 79). Цей гідронім має кілька пояснень: 1) за місцевими переказами назва водного об'єкта походить від прізвища запорожця Жбури; 2) від слова *збу'рити* (чи *жбу'рити*) в значенні «руйнувати, повалити» або «хвилювати» (СГ II 127). Другий варіант є більш ймовірним, якщо зважити на поведінку водойми, а вже від неї одержав прізвисько і козак, який сидів тут зимівником.

Закля'тий – лиман у Кушугумівських плавнях, який приймав із Дніпра протоку *Закляту* (звідси й назва) (СГУ 203). Д.Яворницький визначає водоймище то як лиман *Заклятий* (ЯВ 191), то як озеро *Заклятое* (ЯЗ 1 268);

А.Кашенко – як лиман Закутний (КВЛ 60); у пізніших дослідженнях гідронім фіксується як назва озера Закляте (СНР 64).

Зна'м'янська Кі'нська – лівий рукав Дніпра, що виходив навпроти селища міського типу Кам'янки-Дніпровської і входив у районі села Ушкалки. Вважається продовженням річки Кінської. Назва зумовлена тим, що більша частина цього рукава протікала повз село Велику Знам'янку *Знам'янськими плавнями* (СНР 85).

Канкри'нівське – озеро на лівому березі протоки Кушугуму біля урочища Великих Кучугур. Знаходилося в *Канкринських плавнях* (ВЛЗ 99).

Клоку'нка – озеро на лівому березі Дніпра недалеко від озера Во'вчого Го'рла, навпроти села Біленького. У місцевих говірках, зокрема в говірках селища міського типу Кушугум та села Скельок, вимовляють Клоку'нка. Номен виник за суміжністю з назвою сусідньої однойменної протоки (ЯВ 191).

Клоку'ночка – протока між протоками Клокункою і Лопушкою. У говірці села Скельок Клокуночка. Назва співвідноситься з демінутивною формою гідроніма *Клокунка протоки*, з якої бере початок (ВЛЗ 110).

Криве' Дніпри'ще – 1. Протока на правому березі Дніпра між протокою Кумою та річкою Грушівкою, нижче села Доброї Надії. Колись була *руслом Дніпра* (СНР 92); 2. Протока на правому березі Дніпра між протоками Ревуном і Піскуватою, недалеко від міста Нікополя (ВЛЗ 117).

Кушугу'мський – лиман, що знаходився східніше лиману Дурного, вище села Ske'льок. Через нього текла *протока Кушугум*, йдучи на з'єднання з річкою Кінською. Має ще й варіантну назву **Кушугумівський**. Дехто з місцевих жителів вважає його озером (Кушугу'мське) (ЧА 49).

Межова' Лопу'шка – рукав *протоки Лопушки*, що відходив на південний захід у Маячанських плавнях і губився в болотах на правому березі річки Кінської (ВЛЗ 152).

Мельни'ха – озеро між річками Кінською та Дніпром у Знам'янських плавнях, над рукавом Метелихою чи Мельнихою (СНР 98).

Моли'твяне – озеро біля однойменної протоки неподалік від села Кам'янського (СНР 64).

Паламарчу'к – лівий рукав протоки Паламаря між озерами Плоским і Прочним. Назва утворена від гідроніма *Паламар* (згадана протока, від якої цій рукав відходить) (ВЛЗ 177).

Перебо'їнне – озеро на лівому березі Дніпра проти села Іванівки. Повз нього ішла *протока Перебій* або *Перебоїна* (ВЛЗ 181).

Плетени'цький – великий лиман, що розливався по всьому південному закутку Великого Лугу вище першого впадіння річки Кінської в Дніпро, між теперішніми селами Балками та Благовіщенкою (ЯІ ІІІ 442). Гідронім належить до того комплексу, що пов'язаний із великолузькими *протоками Плетени'хами* (старі карти свідчать, що в лиман уливалися з півночі Рогова' Плетени'ха й Оджигі'льна Плетениха) (див. додатки до ЯВ).

Пло'ський Шиш – озеро на лівому березі Дніпра в Кушугумських плавнях, біля озера (ділянки протоки) *Крути'й Ши'ш* (на противагу останньому й назване) (СНР 45).

Ре'вина Плетени'ха – протока між протокою Змі'йкою та озером *Ре'вою*. Перша частина гідроніма пов'язана з назвою цього озера. За переказом, на її березі (в урочищі *Ре'ві*) після зруйнування Січі жило багато козацьких нетяг, бурлак (ВЛЗ 203).

Ревунча' – правий рукав *протоки Ревуна*, що омивав острів Томаківку з півдня і сходу. Як зазначає В. Чабаненко, зменшувальна форма назви вказує на родову підлеглість рукава протоці (ВЛЗ 204).

Рябо'к – протока між Дніпром і протокою Перебоєм. При злитті з останньою та з рукавом Річищем утворювала своєрідне *озеро Рябок*, від якого й одержала назву (МС 85).

Си'лчина Плетени'ха – протока між озером Силчиним і протокою Гудзівською Плетенихою в Балчанських плавнях. Перша частина гідроніма за згаданим озером (ВЛЗ 217).

Тарас – лівий рукав рукава Річи/ща між селами Добра Надія та Іллінка. Довжина близько 5 км. Вважався продовженням *протоки Тарас* (КВЛ 38).

Хмельни/цька – протока в Базавлузі, що з'єднувала плавневі озера з річкою Кінською біля острова Хмельницького. Гідронім співвідносний із назвою плавні, по якій протікала (НП 72).

Чагарни/ха – протока в Скелянських плавнях, що з'єднувала *озеро Чагарник* з річкою Кінською (СНР 55).

Червоня/нська – протока, що з'єднувала лиман Червоня/нський з Дніпром (ВЛЗ 247).

Чортомли/цьке Дніпри/ще – протока, що з'єднувала протоку Павлюк із Дніпром проти гирла річки Чортомлика. Була ділянкою давнього *русла Дніпра*. У кінці XVI – першій половині XVII ст. (а можливо, й пізніше) Чортомлицьким Дніприщем називалися, очевидно, ще й протоки Павлюк та Підпільна, які разом із пізнішою вищепойменованою протокою становили суцільну водну артерію Базавлуку. На цю думку наштовхують мемуари Е.Лясоти (див. ЯІ 67-68) і той факт, що кожен документ, який виходив із Базавлуцької Січі, закінчувався словами «Дано на Базавлуку, при Чортомлицькому рукаві Дніпра». Звичайно, канцелярсько-поштовим орієнтиром міг бути лише значний за розміром (протяжністю) гідрооб'єкт, а не та коротенька протока, що звалася Чортомлицьким Дніприщем у часи Д.Яворницького (ВЛЗ 252).

Чортомли/цький – лиман під правим (північним) берегом Великого Лугу (Базавлугу) біля села Капулівки. У нього впадала *річка Чортомлик* (звідси й назва), а також уливалися з північного сходу протоки Лапинка, Скарбна й Павлюк. На середині знаходився острів Базавлуцький, де свого часу (кінець XVI – початок XVII ст.) перебувала Базавлуцька Січ (ВЛЗ 252).

Шара/й – озеро в Базавлузі на правобережжі Дніпра, поряд із *протокою Стари/м Шара/єм* (*Шара/єм*), від якої, мабуть, дістало й назву (ВЛЗ 254).

Ша/хівське – озеро в Базавлузі на правому березі Дніпра біля *протоки Шахової* (ЯВ 193).

2.2.2.2. Відойконімічні гідроніми

Усі відойконімічні гідроніми позначають водні об'єкти, що мають просторову прив'язку до певного населеного пункту. Серед них окреме місце посідають номени, семантика яких пов'язана з назвами окремих частин (кутків) населених пунктів, а також з назвами сучасних або колишніх поселень. Гідроніми, вторинні щодо назв населених пунктів, як правило, позначають невеликі за розмірами водні об'єкти [96, с.33].

Ге'ррос – ріка, згадувана в Геродотовій «Скіфії»: «Сьома ріка – Геррос. Вона відділилася від Бористена в тому місці, доки течія його нам відома. Від того місця пливе осібно. Називається, як і той *край*, *Геррос*. Тече в напрямку моря і відмежовує країну кочівників від царських скіфів. Впадає до Гіпакаріса» (ГС 4).

Гру'шівське – озеро на правому березі річки Базавлука північніше *села Грушівки*, від назви якого й утворений відповідний гідронім (ЯВ 193).

Ка'м'янчине – озеро на правому березі Дніпра навпроти колишнього села Архангельського, поряд із озером Грущатим. Отримало відповідну назву через те, що біля нього були угіддя громади *села Новокам'янки* (ЯВ 192).

Матяші'вська – струмок, що витікає з-під гори в кутку села Балок *Матяшівці*. Колись впадав у лиман Балчанський, а тепер – у Каховське водоймище (з півдня) (ВЛЗ 151).

Ни'жнє – озеро на правому березі Дніпра у Кле'йнівських плавнях, проти села *Нижнього*, поряд із озером Балбутиним (ЯВ 192).

Новопа'влівська – штучна затока (бухта) в північно-східному кінці міста Нікополя, у районі колишнього *села Новопавлівки* (ВЛЗ 168).

Новопа'влівський – лиман на правому березі Дніпра біля колишнього *села Новопавлівки*. Сполучався кількома протоками з Річищем (КВЛ 46). Під час повені заливався, а коли вода спадала, перетворювався на широкий луг (ЯВ 178).

Олексі'ївська – затока на лівому березі Каховського водоймища між селом Великою Знам'янкою (його кутком *Олексіївкою*) та горою Мамайсуркою. Утворилася після затоплення Базавлугу (ВЛЗ 170).

Попі'вський – лиман під північним берегом Великого Лугу біля села Іллінки, проти колишнього його кутка *Попі'вки* (ВЛЗ 194).

Скалозу'бове – правий рукав Дніпра, що омивав *острів Скалозубів* (ЛВ 567; СГУ 505).

Стару'ха – протока між Дніпром і протокою Кушугумом проти *острова Старика'* (ЯВ 191).

Царгра'д – озеро між протоками Кушугумом і Вербовою навпроти села Приморського. Назва, без сумніву, дана запорожцями і якимось чином пов'язана з історизмом *Царгород*, або *Царград* – сучасне турецьке місто Стамбул (ЯВ 191; КВЛ 70; СНР 70).

Червоногриго'рівський – лиман під правим (північним) берегом Великого Лугу біля села Червоногригорівки. Із заходу омивав *острів Томаківку*. Один із найбільших лиманів у Томаківських плавнях (КВЛ 41; ЯІ І 74).

Широча'нська – річка (струмок), що витікає з-під кручі в Широчанському яру і впадає в Каховське водоймище, а до затоплення плавнів упадала в протоку Довгу. Походить від назви від кутка села Балок *Широкої*, де вона бере початок (ВЛЗ 256).

2.2.2.3. Гідроніми, мотивовані власними назвами інших географічних об'єктів (мисів, гір, урочищ)

Ба'ба – частина рукава Сомика від острова Городка до річки Кінської. Тут на правобережній гряді було *урочище Баба'* (ВЛЗ 10).

Ба'бина' – річка, ліва притока Дніпра між річками Бистрою Карайтебенню й Татарською Підпільною. Текла однойменною балкою зі східного степу. Згадується в джерелах XVIII-XIX століть (ЯВ 186).

Барано'ва – річка (потічок), що тече *Барано'вою балкою* (південна околиця селища міського типу Балабиного) і впадає в протоку Кушугум (ВЛЗ 19).

Березува'тка – річка, що текла *балкою Березува'ткою* (ВЛЗ 22).

Біле'нька – затока Каховського водоймища на південний схід від пристані Біленьке. Утворилася після затоплення Великого Лугу в гирлі балки *Біленької* (річки *Білинки*) (ВЛЗ 23).

Бі'линка – річка; текла з північного степу балкою Біленькою і впадала в Дніпро біля села Біле'нького (ЧА 35). Течія близько двох кілометрів. Гідронім співвідноситься, напевне, з назвою сусідньої *гори Бі'лої (Лисої)*, що виділялася на зеленому тлі Великого Лугу своєю білою піщаною вершиною. По обох берегах річки до зруйнування Січі були козацькі зимівники. В останні десятиліття висохла (ЛВ 564; МС 83; ЯВ 132-133).

Городи'ще – правий рукав протоки Ревуна між селами Червоногригорівкою та Городищем. З півночі омивав невеликий лісистий острів, що знаходився поруч із *островом Городищем* (Томаківкою), який і дав назву водному об'єкту (СНР 62).

Ка'м'янка – річка, що текла однойменною кам'янистою балкою (чи *Малою Кам'янкою*) з північного степу і впадала в лиман Чернишівський. Довжина близько 10 км. Зараз майже пересохла (ЛВ 564; МС 85; ЯВ 133).

Кара'йдубина – затон (затока) річки Кінської (Знам'янської Кінської). Назва пов'язана з однойменним урочищем, яке знаходиться поруч (МП 102).

Криве' Діжу'рне – озеро в урочищі Діжурній, між Василівською і Скелянською дорогами, чотири кілометри на південь від Дніпра. Друга частина гідроніма пов'язана з назвою відповідного урочища (ВЛЗ 117).

Мамайсу'рка – річка, що тече балкою Мамайкою зі східного степу. Впадала в річку Кінську (Знам'янську Кінську) нижче річки Білозерки, а тепер

впадає в Каховське водоймище (СГУ 350). Назву отримала від однойменної гори на правому березі (ЛВ 569; МС 86; СНР 42).

Мики́тин Ріг – річка, яка, за наведеними С.Величком даними 1697 року, була правою притокою Дніпра вище річки Чортомлика (ЛВ 565). П.Маштаков же, під назвою Микитинь Ругъ визначає її як ліву притоку Дніпра, що знаходиться вище річки Білозерки (МС 85). Тепер вона не існує. Цілком можливо, що саме в районі цього мису річка колись і протікала, тобто була все-таки правою притокою Дніпра (ВЛЗ 154). Не має жодних сумнівів у тому, що за своїм походженням гідронім, безперечно, пов'язаний із назвою однойменного мису, оскільки знаходився поряд.

Паперу́шка – ділянка протоки Кушугуму на озері Лизинім. Гідронім співвідноситься з назвою однойменного урочища, що було поряд (ВЛЗ 179).

Пере́рва – струмок, ліва притока річки Кінської при виході останньої у Великий Луг (тепер у Каховське водоймище) (СНР 26). Твірною для гідроніма є назва однойменної балки, по дну якої протікає струмок (ЯВ 167; СГУ 416).

Попо́вщина – 1. Протока між озерами в однойменному Базавлузькому урочищі біля села Карайдубини (тепер Бережа́нки); 2. Група озер в однойменному Базавлузькому урочищі біля села Карайдубини, що з'єднувалися між собою однойменною протокою (ВЛЗ 195).

Рогова́ Плетени́ха – протока, що виходила з озера Пе́кла в лівобережних Вищетарасівських плавнях і, перетнувши весь Великий Луг упоперек (у тому числі й кілька озер), – впадала в річку Кінську проти урочища *Розу* (*Плетеницького Розу*) (ВЛЗ 206).

Свята́ – протока, що виходила з рукава Кінської навпроти урочища *Святого* і рукава Старий Дніпро проти острова Орлової (СНР 64-65). Уздовж неї за козацьких часів із правого берега Великого Лугу на лівий пролягав Кримський шлях (ЗООИД III 494; МС 85; ЯІ I 36; СГУ 492).

Харкі́вські Я́ми – група озер (3) між Дніпром і протокою Кушугумом у Балабинських плавнях, в урочищі *Харковому* (ВЛЗ 239).

Хресто́ве – озеро в товщі Великого Лугу нижче протоки Змійки. Гідронім мотивований назвою однойменного урочища, в якому озеро знаходилося (ВЛЗ 242).

Черво́на – річка, що текла колись по дну однойменної балки довжиною 7км з півночі й упадала в болота, на правому березі Дніпра вище урочища Зало́нів. Висохла в кінці XIX ст. (МС 86; ЯВ 32).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Аналіз кількісного складу та генетично-мотиваційної бази великолузьких гідронімів, абсолютна більшість яких є питомими назвами, дозволяє стверджувати, що серед них переважають відапелятивні утворення, які становлять близько 66% досліджуваних номенів. У їх межах домінують назви, основи яких характеризують особливості водного об'єкта за різними параметрами, насамперед за формою та характером водоймища або його русла; протяжністю, довжиною; місцем розташування водного об'єкта; станом води; за конфігурацією, обрисами та особливостями дна (берегів) водоймища тощо. У кількісному плані виділяються й деапелятиви, пов'язані з регіональною фауною та флорою, та гідроніми, корельовані гідрографічними номенклатурними назвами. Помітно виокремлюється і група гідронімів, виникнення яких пов'язане з соціально-побутовою діяльністю людей.

Відонімні назви водних об'єктів, що складають до 34% досліджуваних мовних одиниць, охоплюють відантропонімні та відтопонімні утворення (відповідно близько 70% та 30% від загальної кількості розгляданих деонімів).

Відантропонімні утворення мотивуються головним чином прізвищами/прізвиськами, рідше – іменами осіб. У гідроніміконі Великого Лугу законсервовано імена перших поселенців, місцевих мешканців, рибалок та власників рибальських займищ, станів, копачів колодців, але найширше в ньому зафіксовано іменни/к запорозького козацтва.

Відтопонімний гідронімікон Великого Лугу репрезентований трьома моделями: ойконім → гідронім, гідронім → гідронім, назва ін. географічного об'єкта (мису, гори, урочища) → гідронім. Найбільш продуктивною в досліджуваній мікросистемі виявилася перша модель.

РОЗДІЛ 3

**ГРАМАТИЧНІ ПАРАМЕТРИ
ТА ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
ВЕЛИКОЛУЗЬКИХ ГІДРОНІМІВ**

3.1. Словотвірна структура гідронімів

У межах зазначених номенів виразно виокремлюються похідні субстантивного та ад'єктивного типу, що характеризуються певною специфікою будови і способами творення. Серед гідронімів іменникового типу домінують суфіксальні деривати. Найбільш продуктивним у творенні досліджуваних похідних є формант **-к(а)** та його варіанти. У своєму головному вияві цей суфікс бере участь у продукуванні гідронімів-субстантивів: **Кінка** (НП 60), **Паперушка** (ВЛЗ 179) (від *паперушина* – папоротник) (див. СГ III 95), деад'єктивів (переважно від прикметників із суфіксом **-уват-**): **Березуватка** (ВЛЗ 22), **Борознуватка** (ВЛЗ 31), **Кам'янка** (ЯВ 32), **Лозуватка** (ВЛЗ 140), в окремих випадках – девербативів: **Ревка** (СНР 20; СГУ 458).

Не менш активним у творенні гідронімів субстантивного типу є аломорф відповідного суфікса – **-івк(а)**, порівн.: **Вербівка** (МС 83), **Грушівка** (ЛВ 564; КРУ 125), **Жбурівка** (← *Жбури*) (НП 62), **Здумівка** (МС 83; КВЛ 66; ЯВ 186) (від тюрк. «джурман» – ховрашок або «урман» – ліс, див. ЯВ 186), **Оріхівка** (ЯВ 193), **Осетрівка** (АП 163; СГУ 403), **Осокорівка** (МС 88; ЯВ 134), **Раківка** (СНР 59; СГУ 456), **Тернівка** (МС 87; КРУ 126).

Спорадично в систему гідронімного творення включаються інші варіанти суфікса **-к(а)** – **-инк(а)**: **Білінка** (ЛВ 564; МС 83; ЯВ 132-133) (← *Біла*), **Чаплинка** (ЛВ 567; ЯВ 182; МС 88; СГУ 601); **Скарбинка** (← *Скарбна*) (КВЛ 82; ПВЛ 312; ЯВ 180);

-янк(а): Мокрянка (ВЛЗ 157), **Пинянка** (ЯВ 180) (від діал. *пинявий* – повільний, неквапний; див. СУМ VI 356).

Суфікс **-их(а)** бере участь переважно в десубстантивованому творенні розгляданих гідронімів: **Козулиха** (СГУ 262), **Лободиха** (ЛВ 565; ЯВ 186; МС 86), **Омельниха** (СГУ 98; ЯВ 181), **Чагарниха** (ВЛЗ 245). В окремих випадках цей формант фіксується в похідних, мотивованих дієприкметником, як-от: **Плетениха** (ЯВ 191). Непродуктивними в системі суфіксального творення аналізованих гідронімів є інші суфікси, зокрема **-О: Нажера** (КВЛ 38; ЯВ 178; СГУ 385), **Обітік** (ВЛЗ 169) (← обтікати), **Переволока** (МС 85; СГУ 415; СНР 25); **-н(я): Птичня** (СНР 59), **Рашня** (СГУ 458); **-иц(я): Плетениця** (АЮЗР 7 II 84); **-ищ(е): Дніприще** (КВЛ 76; МС 85); **-об(а): Ковтьоба** (ВЛЗ 111); **-ок: Рябок** (МС 85); **-як(а): Крутяка** (ВЛЗ 123).

Нечисленні складні (двоосновні) похідні, як свідчить дослідження, не є результатом композиції чи юстапозиції, що відбуваються на ґрунті власної дериваційної системи, а виникли внаслідок запозичення й переосмислення. Так, назва затону **Карайдубина** (МП 102) (за історичними джерелами – **Карайтебен, Каратебен**), на думку вчених, сягає тюрк. *кир, кира* (гора, сопка) і *табан* (підшва, нижня частина чого-небудь, заливне місце) (див. СНР 42). Сучасний же варіант цієї назви є наслідком фонетичного трансформування запозичення та народної етимологізації.

Інший композитний гідронім **Чортомлик** також не є автохтонним і походить із тюркського **Чортанлик**, що означає «*щуча*» (річка, де водяться щуки) (див. ГУ 173). Згадана назва, зазнавши певних змін та переосмислення, стала співвідноситися зі словами *чорт* і *мликнути*: за легендою, кошовий І.Сірко на цій річці вбив чорта, який «мликнув догори ногами» [див. СМ 176].

Значна частина великолузьких гідронімів субстантивного типу виникла шляхом неморфологічного творення. Панівним у цьому плані є семантичний спосіб деривації, який у досліджуваній мікросистемі знайшов вияв у двох процесах – онімізації та трансонімізації.

Регулярними є гідроніми, що утворилися внаслідок онімізації апелятивів: **Баба** (ВЛЗ 10), **Балка** (СО 71), **Бандура** (СНР 61), **Вишня** (ВЛЗ 49), **Домаха** (ЯВ 186; МС 83; КВЛ 60) – від *домаха* – «житло, будинок, місце знаходження (у рибалок)» або «перший вилов біля рибальського стану» (див. СГ I 418), **Дурак** (ВЛЗ 77), **Кваша** (КВЛ 78; ЯВ 193) (від переп. *кваша* – грязюка, багно), **Квашня** (ЯВ 178; МС 85; СГУ 244), **Клокунка** (ЯВ 186; МС 84; СНР 20; СГУ 254) (від *клокунка* – дощечка у вигляді ложки), **Косар** (СНР 68; СГУ 274), **Орел** (МС 85; ПВЛ 301; КВЛ 47), **Паламар** (ВЛЗ 177), **Паламарчук** (ВЛЗ 177), **Перевал** (СГУ 415), **Пришиб** (ВЛЗ 197) (від *пришиб* – причал), **Прірва** (СНР 27), **Поповщина** (ВЛЗ 195), **Ряска** (ВЛЗ 212), **Свинарка** (ВЛЗ 214), **Свирка** (ЯВ 180) (*свирка* – назва рослини), **Сиваш** (ЯВ 192) (від *сиваш* – кінь сивої масті), **Скарбниця** (СП 40), **Старуха** (ЯВ 191), **Стрижачка** (від *стрижа'чка* – кобила на другому році) (ЯВ 193), **Чайка** (ЯВ 186; МС 86; КВЛ 77; СНР 99; СГУ 600).

Онімізацією в системі гідронімної деривації можуть охоплюватися й апелятиви у формі множини, наприклад: **Баби** (ВЛЗ 10), **Близнюки** (КВЛ 73), **Галянки** (ВЛЗ 55) (від діал. *галянки* – галявини), **Лепехи** (ВЛЗ 134), **Перевали** (ВЛЗ 181), **Чопи** (ВЛЗ 249) (від *чип* – риба родини окуневих), **Ями** (СНР 45), а також демінутивні форми іменників як в однині, так і в множині: **Грушка** (ВЛЗ 64), **Кабанець** (ВЛЗ 90), **Квачок** (ВЛЗ 105), **Дідок** (ЗООИД Ш 494), **Лойок** (СГУ 324), **Пальчик** (МІ 62), **Пеньок** (ЯВ 191), **Рогачик** (ВЛЗ 206); **Вовчки** (ВЛЗ 52), **Острівки** (ЯВ 192; СНР 72).

Принцип вторинної номінації покладено і в основу творення субстантивних назв об'єктів шляхом трансонімізації, яка репрезентована двома типами. Перший маніфестує внутрішньотопонімну транспозицію й охоплює такі моделі:

ойконім → гідронім: **Грушівське** (ЯВ 193), **Новоронцовка** (ВЛЗ 167), **Розумівський** (КВЛ 32), **Цареград, Царград** (ЯВ 192; КВЛ 74);

оронім → гідронім: **Мамайка** (СП 68), **Бабина** (ЯВ 186), **Білінка** (МС 83; ЯВ 132-133);

макрогідронім → мікрогідронім: **Аталикова** (ЗООИД III 580; МІ 62), **Бакай** (МС 86; ЯВ 180; КВЛ 81; СГУ 30), **Бистрик** (МС 86), **Дарданелли** (ВЛЗ 66), **Кінська** (ЛВ 564; КВЛ 4 55; СГУ 251; КРУ 124; СНР 56-57).

Назви гідрооб'єктів другого типу репрезентують перехід власної назви з одного ономастичного поля до іншого (міжонімну транспозицію) й утворюються за моделлю антропонім → гідронім. У такий спосіб виникли посесивні назви **Тарас** (МС 84; КВЛ 4 75; ЛВ 564; ЯВ 133), **Явдошка** (ВЛЗ 260) та ін.

Серед ад'єктонімів, як і серед гідронімів субстантивного типу, превалюють суфіксальні утворення, а в їх межах – група похідних з формантом **-ськ/-цьк**. В абсолютній більшості такі похідні є відіменниковими. Обстежений матеріал дає підстави відзначити, що лише незначна частина аналізованих гідронімів утворена від апелятивів, наприклад: **Городицький** (лиман) (ВЛЗ 60), **Дібровські** (болота) (ВЛЗ 67), **Кам'янський** (лиман) (ЯВ 193), **Кінська** (річка) (ЛВ 564; КВЛ 4 55; СГУ 251; КРУ 124; СНР 56-57) тощо. Основний же масив досліджуваних номенів складають деривати, мотивовані власними назвами, а серед них – релятивні гідроніми, які вказують на відношення останніх до відповідних топооб'єктів, наприклад: **Бабське** (озеро) (НП 66) (← гора **Баба**), **Златопільські** (плавні) (ВЛЗ 87) (← село **Златопіль**), **Знам'янські** (плавні) (ВЛЗ 87) (← село **Знам'янка**), **Канкринське** (озеро) (ВЛЗ 99) (← **Канкринські** плавні), **Кушугумський** (лиман) (ВЛЗ 129) (← протока **Кушугум**), **Нікопольські** (плавні) (← місто **Нікополь**) (ВЛЗ 164), **Томаківські** (плавні) (ВЛЗ 236) (← річка **Томаківка**) тощо.

Винятково продуктивним у творенні розгляданих гідронімів є ускладнений варіант суфікса **-ськ-** – **-івськ-(-овськ-)**, який збігається з інваріантом за значенням, але різниться структурою, функціональними особливостями, морфологічними зв'язками [див. Ковалик, 1961: 38]. За участі цього форманта також утворюються переважно релятивні ад'єктоніми, як-от: **Балківські** (плавні) (ВЛЗ 18), **Бузівська** (протока) (ВЛЗ 34), **Журавлівський** (лиман) (ВЛЗ 80), **Капулівські** (плавні) (ВЛЗ 100), **Лебедівські** (озера) (ВЛЗ

133), **Несватівський** (колодязь) (ВЛЗ 161), **Пеньківська** (забора) (ЯВ 52), **Покровські** (плавні) (ВЛЗ 192) та ін. Разом із тим суфікс **-івськ-(-овськ-)** здатен продукувати й посесивні ад'єктивні гідроніми типу **Іванівські** (плавні) (ВЛЗ 87), **Строганівські** (плавні) (ВЛЗ 226) і т.ін.

Помітно нижчою в гідронімному творенні є продуктивність інших ускладнених варіантів згадуваного форманта – **-анськ-** та **-инськ-(-інськ-)**: **Балчанській** (бхід) (ВЛЗ 18), **Величанська** (балка) (ВЛЗ 46), **Маячанський** (бхід) (ВЛЗ 151), **Мокрянський** (бхід) (ВЛЗ 137), **Скелянські** (плавні) (ВЛЗ 220), **Червонянська** (протока) (ВЛЗ 247); **Бабинські** (плавні) (ВЛЗ 11), **Іллінські** (плавні) (ВЛЗ 89).

Досить поширеними в досліджуваній мікросистемі є ад'єктивні з суфіксом **-уват-**, що мотивуються іменниками-апелятивами. Твірні слова в цьому разі, як правило, прямо чи метафорично вказують на фізико-географічні особливості гідрооб'єкта – **Кам'янувате** (озеро) (ВЛЗ 97), **Корчакувате** (озеро) (ВЛЗ 113), **Кочкувате** (озеро) (КВЛ 81), **Криничувата** (річка) (ЗООИД Ш 494), **Скелюватий** (лиман) (ЯВ 192; КВЛ 70), **Холуювата** (протока) (НП 50), **Хрящувате** (озеро) (КВЛ 78), **Ямуваті** (бакаї) (ВЛЗ 262) – або ж є назвами представників флори чи фауни, так чи інакше пов'язаних із відповідним водним об'єктом: **Дубкувате** (озеро) (ВЛЗ 76), **Лепехувате** (озеро) (ВЛЗ 134), **Лозуватий** (лиман) (ЯВ 193), **Лопухувате** (озеро) (ЯВ 192; КВЛ 75), **Молохувате** (озеро) (ЯВ 193), **Оріхувате** (озеро) (ЯВ 191), **Оситнягувате** (озеро) (ВЛЗ 174), **Осокувате** (озеро) (ВЛЗ 175), **Очеретувате** (озеро) (ВЛЗ 176), **Різакувате** (озеро) (ЯВ 191), **Рогозувате** (озеро) (КВЛ 75); **Карасювате** (озеро) (ЯВ 191; КВЛ 73), **Мухувате** (озеро) (ЯВ 193), **Черепухувате** (озеро) (ЯВ 193).

Непоодинокими в гідронімній системі Великого Лугу є й десубстантивні похідні з суфіксом **-ов-(-ев-)**. Окремі з них, що мотивуються назвами топооб'єктів, є релятивними, як-от: **Аталикова** (річка) (ЗООИД Ш 580; МІ 62) (← *Аталик*), **Білякова** (забора) (ВЛЗ 27) (← *Білий, Білій*), **Рябкова** (забора) (ВЛЗ 211) (← *Рябок*). Проте мотиваційну базу більшості

гідронімів відповідної дериваційної структури складають іменники-апелятиви: **Бакланове** (озеро) (КВЛ 98), **Вербове** (озеро) (46), **Вовчків** (бхід) (ВЛЗ 52), **Волове** (озеро) (ВЛЗ 53), **Кабанове** (озеро) (ЯВ 192), **Лебедеве** (озеро) (НП 59), **Оріхове** (озеро) (КВЛ 61-62; НП 61), **Орловий** (бхід) (ВЛЗ 174), **Ракове** (озеро) (ВЛЗ 202), **Сомова** (ділянка річки) (ВЛЗ 223), **Судакове** (озеро) (ЯВ 193), **Хрестове** (озеро) (ВЛЗ 242).

Помірною продуктивністю у творенні розгляданих ад'єктонімів відзначається суфікс **-н-**. Гідроніми з цим формантом мотивуються головним чином іменниками: **Димна** (протока) (ВЛЗ 67), **Кринична** (балка) (ЗООИД Ш 494), **Кропивна** (протока) (ЗООИД Ш 494), **Перебойна** (протока) (СНР 14) (← *Перебій*), **Половинне** (озеро) (ЯВ 192), **Птичне** (озеро) (ВЛЗ 200), **Пушинна** (невеличка річка) (СГУ 454), **Рачне** (озеро) (ЯВ 193; КВЛ 82), **Скарбна** (протока) (КВЛ 82), **Хмільне** (озеро) (ВЛЗ 241) (← *хміль*, назва рослини).

Не набули помітної продуктивності у суфіксальному творенні гідронімів ад'єктивного типу такі форманти, як **-ач-(-яч-)**: **Гусяче** (озеро) (ЯВ 193), **Свинячі** (озера) (ВЛЗ 215), **Черепашаче** (озеро) (ВЛЗ 248); **-ин-**: **Гусине** (озеро) (ЯВ, 193), **Козулина** (протока) (СГУ 262), **Лебедине** (озеро) (КВЛ 98), **Микитин** (перевіз) (НП 60 35; КВЛ 66); **-ян-**: **Молитвяне** (озеро) (ВЛЗ 157), **Рогозяне** (озеро) (ВЛЗ 207).

Частина розгляданих номенів є результатом онімізації, порівн.: **Горіле** (озеро) (ВЛЗ 60), **Густий** (лиман) (ВЛЗ 65), **Дурний** (лиман) (КВЛ 70), **Заклятий** (лиман) (ЯВ 191), **Кисле** (тирло) (ВЛЗ 105), **Кучеряве** (озеро) (ЯВ 192), **Свята** (протока) (ЗООИД Ш 494; МС 85), **Солона** (балка) (ВЛЗ 223), **Сухий** (бхід) (ВЛЗ 228), **Червона** (річка) (МС 86; ЯВ 32), **Чернече** (озеро) (ЯВ 191).

Окремі похідні сформувалися у процесі трансонімізації, як-от: **Баранова** (річка) (19) (від назви балки *Баранова*), **Бурчак** (мокра балка) (СО 71) (від назви однойменної річки *Бурчак*), **Геррос** (ріка) (БЧ 47-48; ГУ 12; СВ 111) (від назви міста *Геррос*), **Жбурівка** (озеро) (НП 62) (від назви

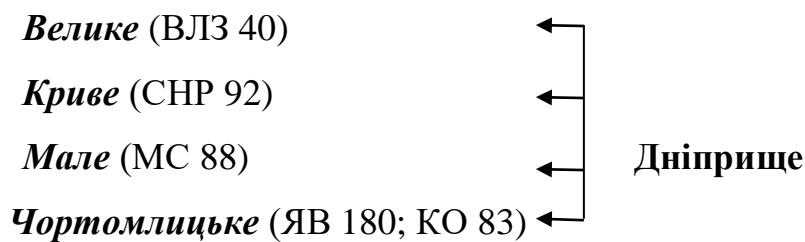
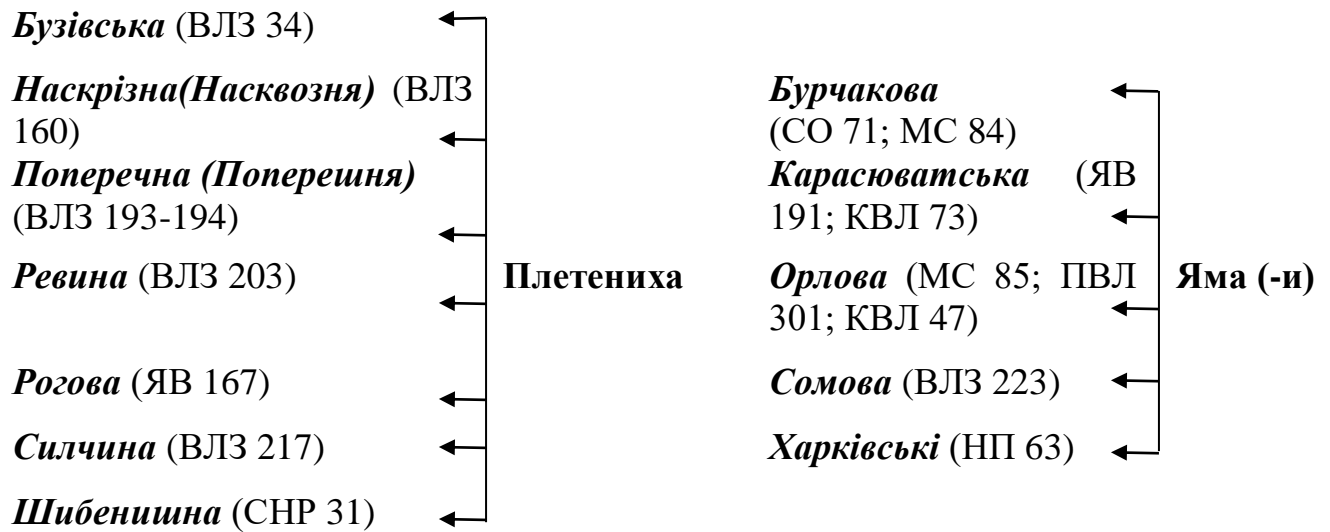
однойменної протоки **Жбурівка**), **Молитвяне** (озеро) (СНР 65; СГУ 372) (назва від протоки **Молитвяне**), **Паламар** (тоня) (ВЛЗ 177) (від назви протоки **Паламар**).

За нашими спостереженнями, гідроніми ад'єктивного типу в мовній практиці можуть зазнавати субстантивації. М.Плющ цілком слушно відзначає: «Субстантивація прикметників на певному етапі розвитку може бути завершеною і незавершеною. Це особливо помітно на прикладах прикметникових назв річок, озер, селищ, хуторів, сіл, станиць і т. ін., при яких (назвах) іменник не називається, але ще підсвідомо розуміється, наприклад: **Глибока** (річка), **Червоне** (село) тощо» [145, с.18]. Субстантивацією охоплюються як прості (однокомпонентні) гідронімічні назви, так і універби – складені двоконпонентні аналітичні назви типу прикметник + іменник, у яких субстантив елізується, а іменникових ознак набуває прикметниковий компонент, наприклад: **Бузівська Плетениха** (протока) (ВЛЗ 34) → **Бузівська** (ВЛЗ 34), **Рогова Плетениха** (протока) (ВЛЗ 206) → **Рогова** (ВЛЗ 206).

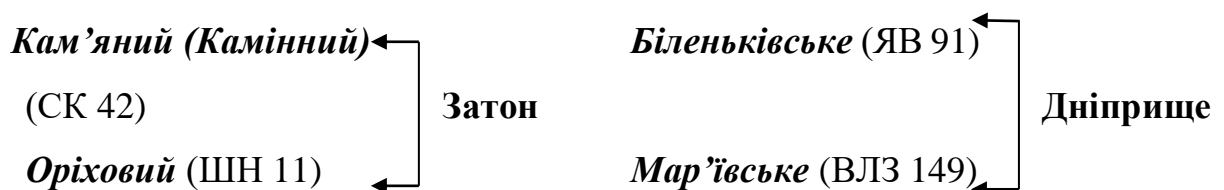
Загалом же складені (насамперед двоконпонентні) назви є типовими для гідронімії Великого Лугу. Пріоритетною моделлю аналітичних назв є ад'єктив + субстантив. Опорний іменник у таких складених гідронімах може означуватися прикметником будь-якого семантичного розряду – якісним: **Крутий Перевал** (СНР 43), **Новий Шарай** (СГУ 391), **Плоский Шиш** (ВЛЗ 190), **Руді Полої** (ВЛЗ 211) (*полой* – дно висохлого озера), **Стара Лапинка** (ВЛЗ 224); відносним: **Межова Лопушка** (ВЛЗ 152), **Піщаний Перевал** (ВЛЗ 186), **Польова Грушівка** (ЛВ 567; СГУ 437); присвійним або присвійно-відносним: **Артемове Плесо** (ВЛЗ 7), **Галина Яма** (НП 50; ВЛЗ 55), **Карнаухів Плес** (ВЛЗ 103), **Микитин Ріг** (ЛВ 565; МС,85), **Шваччине Гирло** (ВЛЗ 254), **Ярчина Лощина** (ВЛЗ 263), **Бугаїв Полой** (ВЛЗ 33), **Вовче Горло** (ЯВ 181; СНР 22), **Кінська Вода** (СК 43), **Свиняче Море** (КВЛ 81-82), **Собачий Уступ** (ЯВ 193) та ін.

Специфічною рисою розгляданих гідронімів є досить висока регулярність їх окремих компонентів – як субстантивного, так і ад'єктивного.

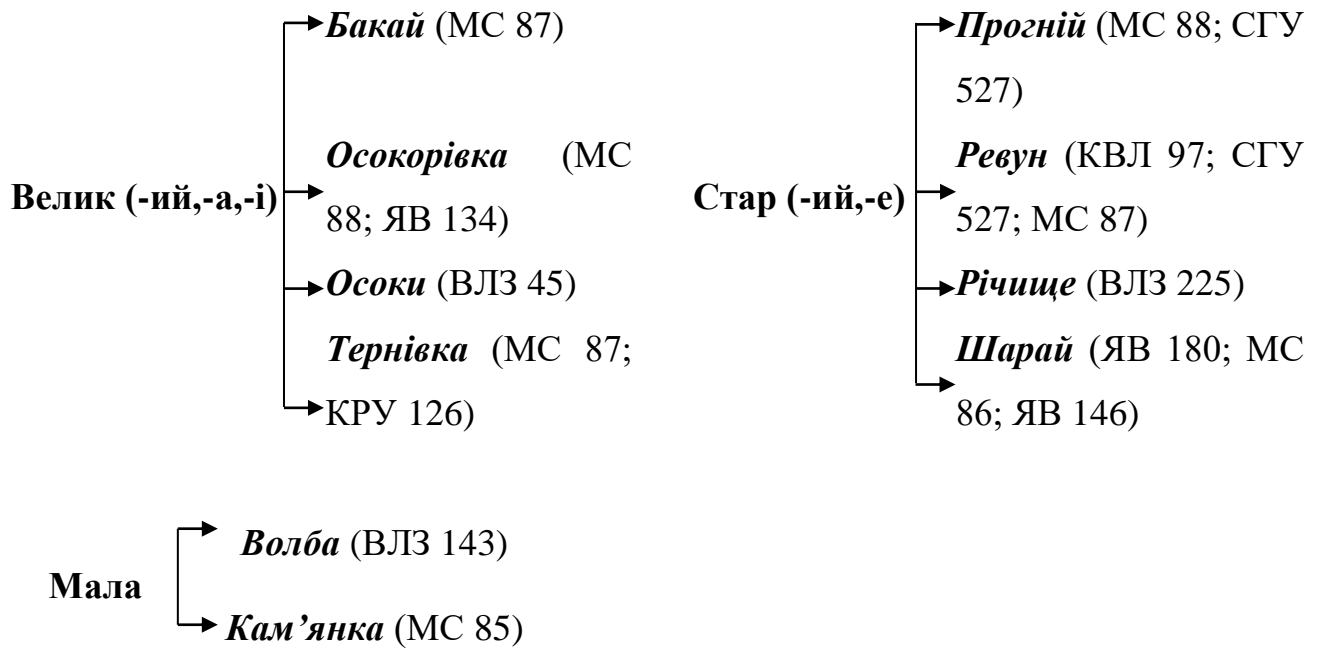
Так, серед перших вирізняються в цьому плані іменники **Плетениха, Яма, Дніприще**, порівн.:

Дещо нижчою є регулярність інших іменників – складників розгляданих гідронімів, як-от:

Помірніше виявляється регулярність окремих ад'єктивних компонентів складених назв, порівн.:

Прикметниковий компонент у розгляданих гідронімах в абсолютній більшості випадків займає передіменникову позицію і лише зрідка перебуває в постпозиції до субстантива, наприклад: **Вода Кінська** (СК 43), **Карайтебень Бистра** (ГУ 167; СНР 42).

Іменники виступають у складі й іншої, непродуктивної, моделі аналітичних гідронімів – нумератив + субстантив: **Сім Криниць** (ВЛЗ 217), **Три Братки** (СНР 37; СГУ 571), **Три Брідки** (СНР 37; СГУ 571; ВЛЗ 236).

Досить поширеною у гідронімії Великолужжя є модель ад'єктив + ад'єктив (часто субстантивований): **Вузьке Святе** (ВЛЗ 54), **Довгенькі Малі** (ВЛЗ 74), **Канкринівське Піщане** (ВЛЗ 98), **Криве Діжурне** (ВЛЗ 117), **Мокра Шабельна** (МС 88; СГУ 371), **Скарбна Колотівська** (ЯВ 182; МС 87; КВЛ 95), **Стара Сисина** (ЯВ 181), **Чортомлицька Дніпра** (КО 83). Окремим складовим таких утворень також може бути властива висока регулярність. Насамперед це стосується прикметника *великий*, поширеного в назвах озер:

Помірною регулярністю відзначається й субстантивований прикметник **Кінська**, який частіше перебуває в постпозиції, зрідка – у постпозиції до ад’єктивного компонента сполуки:

Отже, дослідження словотвірної будови гідронімів Великолужжя дає підстави для таких висновків. Розглядану мікросистему назв водних об’єктів складають переважно суфіксальні похідні. У творенні гідронімів субстантивного типу беруть участь форманти –**к(а)** / **-івк(а)**, **-инк(а)**/**-янк(а)**, **-их(а)**, **-н(я)**, **-иц(е)**, **-об(а)**, **-ок**, **-як(а)**, **Ø**, у творенні ад’єктонімів – **-ськ-** (**-цьк-**) / **-івськ-** (**-овськ-**) / **-анськ-** / **-инськ-** (**-інськ-**), **-уват-**, **-ов-** (**-ев-**), **-н-**, **-ач-**. Композитні утворення для гідронімії Великого Лугу є нетиповими. Частина розгляданих номенів є результатом семантичної деривації, що реалізується у двох виявах – онімізації та трансонімізації. У мовній практиці гідроніми ад’єктивного типу можуть зазнавати субстантивації.

Основний масив досліджуваних онімів складають прості за будовою (однокомпонентні) назви. Непоодинокі двокомпонентні гідроніми утворюються за трьома основними моделями: прикметник + іменник, прикметник + прикметник (субстантивований), числівник + іменник.

Пріоритетною є перша з названих моделей. Спорадичними в гідронімній системі Великолужжя є трикомпонентні назви. Специфічною рисою розгляданих аналітичних гідронімів є досить висока регулярність їх окремих компонентів – як субстантивних, так і ад’єктивних.

3.2. Граматичні особливості гідронімів

Виокремлення гідронімів іменникового та прикметникового типів має значення і для з’ясування властивості для кожного з них граматичної специфіки. Незважаючи на формальні відмінності, пов’язані з категоріальною співвіднесеністю гідронімічних назв, вони мають повний набір граматичних ознак, що ними характеризуються іменні частини мови.

Категорія роду досліджуваних гідронімів, як і топонімів у цілому, мотивується зовнішньою формою слова і в морфологічному відношенні сягає своїм корінням ще «індоєвропейського, а пізніше праслов’янського субстрату і проходить у функції першоелемента через усі етапи розвитку у всіх східнослов’янських мовах» [193, с.166]. Дослідники відзначають, що в топонімії і гідронімії зокрема, на синхронному зрізі категорія роду є усталеною, незмінною і «може виділятися подібно як і в іменниках в цілому, на основі трьох принципів: семантичного, морфологічного, синтаксичного. Перший має підґрунтям походження онімів чи, інакше, певну дономастичну родову основу, другий – ономастичну систему морфологічних формантів, третій – здатність узгоджуватися своїми граматичними формами іменникової назви з прикметником чи прикметникової з гідротерміном. Наявністю цих основ та формантів, здатністю узгоджуватися з гідротерміном вимірюється родова специфіка гідролексеми [Там само, с.116].

Як свідчить обстежений матеріал, серед гідронімів іменникового типу форму чоловічого роду мають переважно назви проток, рукавів річок, лиманів,

рідше – бакаїв, бродів, озер. Чоловічий рід властивий головним чином двом категоріям розгляданих номенів: 1) назвам гідрооб'єктів іншомовного походження, які за своєю граматичною структурою виявляють аналогію до власне українських іменників чоловічого роду: **Архар** (ВЛЗ 8), **Аталик** (ЯСМ 24), **Баржак** (ВЛЗ 19), **Бунчукрак** (ГК), **Базавлук** (КВЛ 94; ЯТС 18; СГУ 29), **Бейкуш** (СГУ 38), **Герр** (ГУ 12), **Гіпакір** (ФН 48), **Джуган** (ЯВ 178; СГУ 565), **Оджигіль** (ГУ 166 171), **Пантікап** (ГУ 12); 2) гідронімам із суфіксами, що є показниками чоловічого роду: **Бурчак** (СО 71; МС 84), **Кабанець** (ВЛЗ 90), **Квачок** (ЯВ 191), **Косар** (СНР 68; СГУ 274), **Паламарчук** (ВЛЗ 177), **Пальчик** (МІ 62) тощо. В окремих випадках індикатором роду є кореневе слово, в основі якого закладено поняття статі. Це стосується насамперед назви **Дніпро** (ЯВ 28; ШСД 545), категорія роду якої визначається чоловічородовим (категоріально чи формально) апелятивом **-іпр** і підтримується аналогами в індоєвропейських та близькоспоріднених мовах [див.: Франко: 167-168].

Гідроніми іменникового типу, що мають форму жіночого роду, домінують в обстеженій мікросистемі. Вони є переважно назвами річок та проток, рідко – озер, гаток, забор, криниць, бродів, струмків. Граматичним показником роду в таких номенах виступає флексія **-а**: **Борознуватка** (ВЛЗ 31), **Волба** (ВЛЗ 53), **Грушівка** (ЛВ 564; КРУ 125; ЯВ 133), **Здумівка** (МС 83; КВЛ 66; ЯВ 186), **Кам'янка** (ЛВ 564), **Кінка** (СГУ 251; НІ 45 60), **Клокунка** (ЯВ 186; МС 84; СНР 20; СГУ 254), **Лебедишка** (СНР 58), **Мамайка** (СП 68), **Мокрянка** (ВЛЗ 157), **Омельничка** (ЯВ 181; СГУ 98), **Паперушка** (**Папарушка**) (ВЛЗ 179), **Перебоїна** (ЯВ 178), **Птичня** (СНР 59), **Раківка** (СНР 59; СГУ 456), **Свирка** (ЯВ 180), **Скарбинка** (ЯВ 180), **Стрижачка** (ЯВ 193), **Тернівка** (МС 87; КРУ 126), **Ушкалка** (ЗООИД ІІІ 494) та ін.

Жіночий рід у більшості лексем, як відзначають дослідники, йде насамперед від структури індоєвропейського гідроніма на **-а**, «співвідносного з (імовірною) балтослов'янською і достовірно реконструйованою праслов'янською і протоукраїнською жіночою формою» [193, с.168]. Жіночий рід гідроназви може підтримуватися також відповідною родовою формою

апелятива, на базі якого утворюється онім: **Баба** (ЛВ 569; ЯВ 168), **Бандура** (СНР 61), **Прірва** (СНР 27), **Ряска** (ВЛЗ 212), **Чайка** (ЯВ 186; МС 86; КВЛ 77; СНР 99; СГУ 600; ВЛЗ 245) тощо. Потенційно співвідносні з апелятивами спільного роду номени **Крутяка** (ВЛЗ 123) і **Нажора (Нажера)** (КВЛ 38; ЯВ 178) закріпилися в досліджуваній підсистемі гідронімів як репрезентанти монородових форм – чоловічого (**Крутяка**) та жіночого (**Нажора, Нажера**).

В окремих випадках назва у формі жіночого роду з флексією **-а** може бути номеном сукупності гідрооб'єктів, як-от **Попівщина** (ВЛЗ 195) – група озер.

Нетиповою для великолузьких гідронімів є форма жіночого роду з нульовою флексією: **Атель** (ІР 137), **Прорізь** (ВЛЗ 199) та ін.

Форма нечисленних гідронімів середнього роду зумовлена, як правило, родовою формою мотивувального апелятива: **Вічище** (ВЛЗ 50), **Городище** (ВЛЗ 61), **Калило** (ВЛЗ 91) (від діал. *калило* «грязюка» – СЧ II 141), **Ревунча** (ЯВ 181) тощо. Лише в окремих випадках родова форма є наслідком координації зі словотворчим афіксом відповідної флексії – граматичного показника середнього роду: **Білогір'я** (ЯВ 124).

Типовою формою числа досліджуваних субстантивних гідронімів, як і онімів загалом, є однина (про що свідчать і наведені вище приклади), що логічно впливає з їх індивідуалізуючої функції. Проте для номінації гідрооб'єктів залучаються й іменники, що мають граматичний показник множини – флексію **-и**. Переважно це назви, що є наслідком онімізації апелятивів у відповідній корелятивній формі числа: **Баби** (ВЛЗ 10), **Близнюки** (КВЛ 73), **Братки** (ВЛЗ 31), **Вовчки** (ВЛЗ 52), **Галянки** (ВЛЗ 55), **Островки** (ЯВ 192; СНР 72), **Перевали** (ВЛЗ 181), **Чопи** (ВЛЗ 249), **Ями** (СНР 45).

Структурно підведеними під форму множини можуть бути й гідроніми іншомовного походження на зразок **Базухи** (ВЛЗ 15). В окремих випадках плюральна форма гідроніма може розвиватися як вторинна щодо інваріантних форм однини, порівн.: **Прірва – Прірви** (СНР 27).

У гідронімах ад'єктивного типу граматичний рід послідовно орієнтований на рід номенклатурного слова (географічного терміна). Так, форму чоловічого роду мають назви *ліманів*: **Бирючий** (ВЛЗ 22), **Городицький** (ВЛЗ 60), **Журавлівський** (ВЛЗ,80), **Заклятий** (ЯВ 191; ЯЗ 1 268; СНР 64; СГУ 203), **Закутний** (КВЛ,60), **Плетеницький** (див. додатки до ЯВ; ЯІ ІІІ 442), **Попівський** (ВЛЗ 194), **Червонянський** (ВЛЗ 247); *бродів*: **Маячанський** (ВЛЗ 151), **Мокрянський** (ВЛЗ 157), **Павлівський** (ВЛЗ 177), **Понурський** (ВЛЗ 193), **Скелянський** (ЯВ 192; КВЛ 70), **Сухий** (ВЛЗ 228); *перевозів*: **Микитин** (СІНС 169; КВЛ 66; НІ 60 35), **Червівський** (ВЛЗ 249); *колодязів*: **Несватівський** (ВЛЗ 161).

Форми жіночого роду набувають головним чином ад'єктивні назви *невеликих річок*: **Аталикова** (ЗООІД ІІІ 580; МІ 62), **Баранова** (ВЛЗ 19), **Криничувата** (ЗООІД ІІІ 494), **Пушинна** (ЯВ 207), **Сомова** (ВЛЗ 223), **Червона** (МС 86; ЯВ 32); *проток*: **Бузівська** (ВЛЗ 34), **Димна** (ВЛЗ 67), **Козулина** (ЛВ 567; СГУ 262), **Кропивна** (ЗООІД ІІІ 494), **Перебойна** (СНР 14), **Рогова** (ВЛЗ 206), **Скабна (Скарбна)** (ПВЛ 312; ЯВ 180; КВЛ 82; МС 86; СГУ 505), **Хмельницька** (НІ,72); *заток*: **Біленька** (ВЛЗ 23), **Новопавлівська** (КВЛ 46), **Олексіївська** (ВЛЗ 170); *забор*: **Білякова** (СВ 124), **Осетрівська** (ЯВ 52), **Пеньківська** (ЯВ 54), **Подівська** (ЯВ 52), **Рябкова** (ВЛЗ 211); *балок*: **Величанська** (ВЛЗ 46), **Грузька** (ВЛЗ 62), **Кринична** (ЗООІД ІІІ 494), **Пушинна** (ЯВ 207), **Солона** (ВЛЗ 223).

Форма середнього роду для ад'єктивних назв водних об'єктів, на противагу субстантивним, є типовою. Вона домінує насамперед у номінації *озер*: **Вербове** (ВЛЗ 46), **Горіле** (ВЛЗ 60), **Гусяче** (ЯВ 193), **Кочкувате** (КВЛ 81), **Лебедове** (КВЛ 78), **Мухувате** (ЯВ 193), **Нижнє** (ЯВ 192), **Половинне** (ЯВ 192), **Рачне** (ЯВ 193; КВЛ 82), **Рогозувате** (КВЛ 75), **Судакове** (ЯВ 193), **Трібне** (КВЛ 98), **Хрестове** (ВЛЗ 242), а також *урочищ*: **Базагиликє** (ЯВ ІІІ 385), **Біленьке** (ЯВ 124), **Хмільне** (ВЛЗ 241); *тирл*: **Кисле** (ВЛЗ 105), **Корчувате** (ВЛЗ 114); *водосховищ*: **Каховське** (ВЛЗ 104); *річищ*: **Кам'яне** (ВЛЗ 92).

Незважаючи на існуючу тенденцію до родового узгодження ад'єктивних гідронімів з географічним терміном, ряд розглянутих номенів дисонує з родом номенклатурного слова, наприклад: **Вищетарасівська** (ВЛЗ 49) – перевіз, **Лахнове** (ВЛЗ 131) – брід, **Лебедева** (СНР 58) – урочище, **Скалозубове** (ЛВ 567; СГУ 505) – рукав Дніпра. Така родова асиметрія може мати кілька пояснень. По-перше, гідронім здатен асоціативно набирати родової форми омонімного топоніма (ойконіма, омоніма тощо) на позначення територіально близького або пов'язаного з водним географічного об'єкта. Так, наприклад, назви пристаней **Бабине** (ВЛЗ 11), **Біленьке** (ВЛЗ 23) зазнали родової деформації під впливом граматичної форми ойконімів **Бабине, Біленьке** – назв сіл, у яких розташовані ці пристані. Родова форма гідроніма **Корчувате** (ВЛЗ 114) – найменування протоки – утвердилася, слід думати, під можливим впливом омонімічних назв інших суміжних топооб'єктів – озера, урочища чи тирла **Корчувате** (див. Чабаненко: 113, 114) і т.д. По-друге, відхилення в роді порівняно з номенклатурним словом може бути пов'язане з різним визначенням або зміною статусу того чи іншого водного об'єкта. Так, протока **Холуювате** (НП 50), лимани **Городницьке** (ВЛЗ 60), **Кушугумське** (ВЛЗ 129) вважаються деякими з місцевих жителів за озеро, відтак ця номенклатурна назва спричиняє й відхилення у родовій формі відповідних гідронімів. Струмок **Павлівська** (ВЛЗ 177) є залишком колишньої ріки **Аталикової**, проте зміна статусу водного об'єкта (а отже, і відповідної номенклатурної назви) не позначилася на родовій формі гідроніма.

Тенденція до родової аналогії спостерігається і в узгодженні ад'єктивного гідроніма з номенклатурною назвою за граматичною ознакою числа. Якщо більшість розглянутих онімів набирає разом із родовою формою відповідної форми числа – однини, типової для всіх власних назв, то номенклатурний термін – іменник *pluralia tantum* також вимагає аналогічної форми залежного гідроніма прикметникового типу. Плюральність властива головним чином назвам плавнів: **Балабинські** (ВЛЗ 17), **Балчанські** (**Балківські**) (ВЛЗ 18), **Златопільські** (ВЛЗ 86), **Канкринівські** (ВЛЗ 99),

Кушугумівські (ВЛЗ 129), **Нікопольські** (ВЛЗ 164), **Покровські** (ВЛЗ 192), **Скелянські** (ВЛЗ 220), **Томаківські** (ВЛЗ 236), **Ушкальські** (КВЛ 80), **Чернишівські** (КВЛ 41; КГН 154; ЯІ І 74). Крім того, множинної форми набувають ад'єктивними на позначення групи однотипних гідрооб'єктів – *озер*: **Вовчі** (ВЛЗ 52), **Гадючі** (ВЛЗ 54), **Карасюваті** (ВЛЗ 102), **Лебедові** (НП 62; КВЛ 62-63), **Ракові** (ВЛЗ 202), **Свинячі** (ВЛЗ 215); *боліт*: **Дібровські** (ВЛЗ 67); *бакаїв*: **Ямуваті** (ВЛЗ 262).

Складені гідроніми за своєю граматичною будовою співвідносяться з підрядними словосполученнями і репрезентуються такими основними моделями:

а) іменник у ролі головного слова + залежний прикметник (загальні прикметники): **Великий Бакай** (МС 87), **Вовче Горло** (ЯВ 181; СНР 22), **Глухий Бакай** (ВЛЗ 58), **Кам'яний Затон** (СК 42; ВЛЗ 92), **Свиняче Море** (КВЛ 81-82), **Собачий Уступ** (ЯВ 193), **Бездонна Ямка** (ВЛЗ 20), **Лиса Гірка** (СГУ 316), **Старий Ревун** (КВЛ 97; СГУ 527; МС 87), **Великий Мар'ївський Прогній** (ВЛЗ 43) тощо.

б) словосполучення з іменником у ролі головного слова, залежні компоненти якого виражені іменником та прикметником: **Залива Кінських Вод** (КРИ 3 40).

в) словосполучення з прикметником у ролі головного слова, що, як правило, включає залежний компонент, також виражений прикметником (субстантивованим): **Велике Дубкувате** (ВЛЗ 40), **Вузьке Святе** (ВЛЗ 54), **Велике Ямкувате** (ВЛЗ 41).

Таким чином, граматичні параметри досліджуваних гідронімів зумовлені, як правило, їх зовнішньою формою або формою відповідних номенклатурних слів-термінів, із якими співвідносяться назви водних об'єктів (що є актуальним насамперед і головним чином для гідронімів ад'єктивного типу).

3.3. Гідроніми-паралелі

Крім варіантності, великолузька гідронімія характеризується й розвиненим паралелізмом, який є виявом синонімічних зв'язків у досліджуваній підсистемі онімів. «Паралельні назви, – відзначають дослідники, – на відміну від варіантних, утворюються на певних етапах функціонування першоназви, що співвідносяться з самоназвою. Отже, вони виникають здебільшого неодноразово й різними шляхами» [88, с.11].

На лексичному рівні паралелізм зумовлений співіснуванням онімів з різними лексичними основами на позначення одного об'єкта. Це виникає внаслідок кількох причин:

1) формування назв гідрооб'єкта на різному мовному ґрунті: **Дніпро** (ВЛЗ 69) – **Атель** (ИР 137) – **Борисфен (Бористен)** (ГС 23-28), **Озі (Озі-су, Озу, Озю, Узу-су, Узі, Узу, Іюза, Юзен)** (ЯВ 30; ГУ 167; СГУ 273), **Елісс** (БКР 165), **Елексе (Ляллексе, Еліче, Ексі, Ерессе, Лерессе, Ерексе), Люксом (Люксоні, Люссоні, Луосен, Лозо)** (ЯВ 29; СГУ 173); **Кінська** (ВЛЗ 106-109) – **Ілкісу (Ілкісуй, Їлка, Йолки-Су)** (ЯВ 176; ЯТС 80);

2) називання об'єкта за різними ознаками:

Бистрик (СНР 13) – **Ревунець** (КВЛ 43), **Великий Затін** (ВЛЗ 42) – **Нижній Затін** (ВЛЗ 161); **Глибкувате** (ВЛЗ 57) – **Виямка** (ВЛЗ 50), **Ямкувате** (ВЛЗ 261); **Мала Кам'янка** (МС 85) – **Червона Кам'янка** (ЯВ 133);

3) функціонування офіційної (більш поширеної) та локальної, місцевої назви гідрооб'єкта: **Велике** (озеро) (ВЛЗ 39) – **Великий Боклаг** (ВЛЗ 42) (територіально обмежена назва, вживається мешканцями села Єлизаветівки); **Орлова** (МС 85; ВЛЗ 173; ПВЛ 301; КВЛ 47) – **Орел** (ВЛЗ 171) (місцева назва правого рукава Дніпра) – **Підпільна** (ЯІ I 77-78); **Сопільникове** (ВЛЗ 223) – **Соплякове** (ВЛЗ 223) (назва, поширена у вжитку мешканців села Біленького);

4) вживання різних за поняттєвим обсягом гідронімічних назв об'єкта: **Річище** (правий рукав Дніпра) (КВЛ 4 75; СГУ 565) – **Бугай** (СНР 19), **Джуган**

(ВЛЗ 66), **Ониськів** (ВЛЗ 171) (назви ділянок рукава); **Підпільна** (протока) (ВЛЗ 183) – **Піскувата** (ділянка протоки) (ВЛЗ 185);

5) вторинного паралелізму, оскільки паралельними є мотивувальні назви: **Іванівські** (плавні) (ВЛЗ 88) – **Синільниківські** (ВЛЗ 88) (гідроніми утворені відповідно від сучасної та давньої назв села – **Іванівка** і **Синільникове**); **Нововоронцовські** (плавні) (ВЛЗ 168) – **Миколаївські** (ВЛЗ 155) (мотивувальними для гідронімів є сучасна й давня назви селища – **Нововоронцовка** та **Миколаївка**).

На морфологічному рівні паралельні гідронімічні назви можуть мати як однакові, так і відмінні характеристики. Абсолютна більшість досліджуваних номенів є морфологічно тотожними, наприклад: **Березуватка** (ВЛЗ 22) – **Борознуватка** (ВЛЗ 31), **Новопавлівський** (лиман) (КВЛ 166) – **Червоний** (ЯВ 192), **Лисогірський** (ЯВ 178), **Червоногригорівські** (плавні) (ВЛЗ 247) – **Красногригорівські** (ВЛЗ 115), **Чернишевські** (ВЛЗ 248). Окремі ж паралельні гідронімічні назви можуть корелювати за морфологічним типом – іменниковий/прикметниковий, як-от: **Глибкувате** (ВЛЗ 57) – **Виямка** (ВЛЗ 50), **Ямувате** (ВЛЗ 261); **Скарбинка** (АРД) – **Сковська** (ЯВ 180) тощо.

Однотипними й різнотипними можуть бути розглядані паралельні назви і в структурно-дериваційному плані. У межах структурно однотипних домінують прості (одноосновні) гідроніми. З точки зору похідності серед них вирізняються:

1) паралельні назви, утворені від різних апелятивів: **Залята** (ЯЗ I 268) – **Закутна** (КВЛ 59); **Метелиха** (ВЛЗ 153) – **Мельниха** (**Мельничиха**) (ЗООИД III 494; КВЛ 93 96); **Підпільна** (ВЛЗ 183) – **Піскувата** (СНР 48); **Плоске** (СНР 44) – **Солдатське** (СНР 67);

2) паралельні назви, утворені від різних топонімів: **Балчанський** (ВЛЗ 18) (<Балки) – **Полковський** (ВЛЗ 192) (<Полковські кручі); **Балабинські** (ВЛЗ 17) (<Балабине) – **Строганівські** (ВЛЗ 17) (<Строганове);

3) паралельні назви, утворені від апелятива й топоніма: **Бистрик** (ВЛЗ 22) – **Ревунець** (КВЛ 43) (<**Ревун**); **Бакай** (СНР 41) (<тюрк. «бок» – див.: ЕСУМ I 119) – **Затінець** (ВЛЗ 85) (<**Затон**);

4) паралельні назви, утворені від антропоніма й апелятива (або навпаки): **Микільська (Миколина)** (ВЛЗ 155; КВЛ 96) – **Перевал** (ЛВ 567); **Річище** (ВЛЗ 206; КВЛ 4 75; СГУ 565) – **Бугай** (ЯВ 178) – **Джуган** (< *джуган* – «кирка, мотика», див. ЕСУМ II 47) – **Ониськів** (ВЛЗ 171).

Структурну однотипність можуть виявляти і складені двокомпонентні паралельні назви гідрооб'єктів, як-от: **Нижня Дмитрівка** (ВЛЗ 161) – **Друга Дмитрівка** (ЯВ 267), **Три Брідки** (СНР 37; СГУ 571; ВЛЗ 236) – **Три Братки** (ВЛЗ 236).

Разом із тим значна частина паралельних гідронімічних назв є структурно різноплановою: **Велике** (ВЛЗ 39) – **Великий Боклаг** (ВЛЗ 42), **Великі Води** (ВЛЗ 43) – **Базавлуцький** (лиман) (КО 57); **Карасювате** (ВЛЗ 102) – **Карасюватська Лощина** (ВЛЗ 102); **Ревина Плетениха** (ВЛЗ 209) – **Бурлачка** (ВЛЗ 34), **Свята** (СГУ 492; СНР 64-65) – **Свята Гірка Вода** (Я I 36). Такий паралелізм може бути як наслідком співіснування двох генетично неоднотипних номенів, так і результатом модифікації структури однієї з паралельних назв, що виявляється у її скороченні або розширенні. Значно частіше паралельна назва виникає внаслідок скорочення структури гідроніма. Це відбувається за рахунок елізії одного з компонентів (основ) складної назви – **Вищетарасівські** (ВЛЗ 49) – **Тарасівські** (ВЛЗ 230), що може додатково супроводжуватися суфіксацією, порівн.: **Червонодніпровський** (ВЛЗ 247) – **Червонянський** (ВЛЗ 247). Аналогічний процес може відбуватися і в складених гідронімічних назвах, де внаслідок універбації скорочується один зі слівних компонентів (переважно той, що є синтаксично залежним): **Мала Волба** (ВЛЗ 143) – **Волба** (ВЛЗ 53), **Старий Шарай** (ВЛЗ 225) – **Шарай** (МС 86). Як і в попередньому випадку, згортання структури гідроніма може ускладнюватися певними супровідними явищами, зокрема зміною морфологічної сутності опорного компонента внаслідок його суфіксації –

Мала Скажена (ВЛЗ 144) – **Скажена** (ЗООИД III 494; ВЛЗ 218) – або ж субстантивацією залежного компонента гідроніма: **Шваччине Гирло** (ВЛЗ 254) – **Шваччине (Швайчине)** (ВЛЗ 254).

В окремих випадках паралелізм виникає і за рахунок розширення структури назви гідрооб'єкта. Так, простий за будовою, одночленний гідронім може зазнавати ускладнення своєї структури ад'єктивним компонентом, наприклад: **Прогній** (ВЛЗ 198; СГУ 448) – **Новий Прогній** (ВЛЗ 167).

У багаточленних рядах паралельних утворень співвідноситися можуть як однотипні, так і різнотипні за будовою гідроназви: **Кам'янка** (СНР 47) – **Мала Кам'янка** (МС 85), **Червона Кам'янка** (ЯВ 133), **Червона** (ВЛЗ 93); **Кінська** (СНР 56) – **Конка (Кінка)** (АП 163; ЯВ 163; КРУ 124; ЯТС 80; СГУ 251) – **Кінська Вода, Вода Кінська** (СК 43), **Кінські Води** (КВЛ 56), **Ілкису (Ілкисуй, Їлка, Йолки-Су)** (ЯВ 176; ЯСМ 28; ЯТС 80), **Кам'янська Кінська** (ВЛЗ 94), **Знам'янська Кінська** (ВЛЗ 87), **Перевал** (МС 90 89 35), **Піщаний Перевал** (ВЛЗ 181).

Незважаючи на те, що гідроніми, як і топоніми загалом, є стилістично нейтральними одиницями, окремі з досліджуваних паралельних назв виступають стилістичними / стильовими еквівалентами номенклатурних номенів. Показовими в цьому плані є паралельні назви **Дніпра Славута (Славут, Славутець, Славутиця, Славута)** (ВЛЗ 69), що є елементом високостильового мовлення, та фольклорні **Ріка-Славута, Змія-Дівиця, Змій-Горинич** (ЯВ 29), які мають функціональні обмеження.

На противагу основному масиву досліджуваних номенів, окремі з них позначені інгерентною експресивністю: **Заклята** (ЯЗ I 268; МС 83) – паралельна назва протоки **Закутної** (КВЛ 59), **Мала Скажена** (ВЛЗ 144) – **Скаженка** (ЗООИД III 494).

Загалом же, незважаючи на те, що існування паралельних назв для офіційної топонімії є явищем небажаним, важко не погодитися з думкою вчених, які відзначають: «Постає необхідність збирання і всебічного вивчення всіх паралельних і варіантних назв, оскільки нерідко тільки ці найменування

дозволяють визначити першоназву... і всі перехідні етапи в процесі встановлення сучасної назви. Крім того, знання всіх паралельних назв є ключем для читання давніх карт і розуміння стародруків» [88, с.13].

3.4. Гідроніми-варіанти

Як свідчать історичні джерела й дані сучасних досліджень, органічною рисою системи гідронімів колишнього Великого Лугу була й залишається варіантність. Так, наприклад, відомий гідронім *Дніпро* має найдавніші варіантні форми *Данапр* (АОЯФ 153), *Дунапер*, *Данапер*, *Данабер* (ЯВ 28), *Данпаріс*, *Данперес*, *Донпаріс*, *Донперес* (ШСД 542), *Дунаборіс*, *Дунапоріс*, *Дунапріс* (ЗООИД I 32), *Данапрісно* (БФУ 16), *Дуніпр*, *Дунібр* (ТНР 216-218); ранньоукраїнські писемні джерела фіксують варіантні назви *ДьнѢпръ*, *Дьнепръ*, *Днепръ*, *Дънепръ*, *Днепъръ*, *Непръ* (див. СГУ 173), сучасні лексикографічні праці – *Дніпро'* (ВЛЗ 69), *Дніпр* (ВЛЗ 68), *Дні'пер* (ВЛЗ 68), *Дніп* (ВЛЗ 68), *Ніпр* (ВЛЗ 165), *Ніпро'* (ВЛЗ 165). Численні варіанти мають назви й інших великолузьких гідрооб'єктів, як-от: *Базавлук* (КВЛ 94; ЯТС 18; СГУ 29; ВЛЗ 12), *Базавлукъ* (ЗООИД III 585; СП 39; СХ 24; СІ 146; ЯВ 134; МС 88), *Базувлук* (НП,33), *Базулукъ*, *Базовлукъ* (ЯВ 134), *Базолукъ* (МР 63), *Бузлукъ* (ЯВ 134), *Бузулук* (СО I 67; ЯЗ I 255; МС 88), *Бузовлук* (ШН 11), *Безовлукъ* (АЮЗР VI 14), *Бузувлук* (КЗ), *Базавлук* (СГУ 29); *Кушугум* (СГУ 4 51; ФН 51; СНР 36; ЯТС 88; ТНР 256; СГУ 307; ГУ 167; ВЛЗ 127), *Кушугумъ* (СО 70; СІ I 197; ЯВ 185; ЯЗ I 267; НП 44; МС 83), *Кошугумъ* (ЗООИД III 494; МС,83), *Кошоумъ* (МС 83), *Кошоумъ* (АЮЗР 7 II 84), *Кучугумъ* (СІ III 131; ЯВ 185; МС 83), *Кучукумъ* (БЧ II 64), *Кушугуръ* (ІК), *Кучумъ* (КЗ), *Кутучума* (ВЕГ 40 76), *Кучугумка*, *Кучугумовка* (НІА 36) та ін.

Такі модифікації гідронімічних назв є виявом формальної варіантності, що становить собою продукт еволюції мови, «з'єднувальну ланку між синхронією та діахронією» [92, с.8].

«Одним із проявів динамічності мови в синхронії, – відзначає В.Семиряк, – є варіювання структурних елементів мовної системи, яке знаходить вираження в існуванні однієї й тієї ж лексеми у двох і більше формальних модифікаціях» [154, с.3].

Залежно від того, на якому з рівнів мови реалізується варіативний потенціал слова, розрізняють варіантність фонетичну (фонологічну), морфологічну та словотвірну (дериваційну). Обстежений матеріал дає підстави засвідчити факти формального варіювання розгляданих мовних одиниць на кожному з відповідних мовних ярусів, хоча і з різною регулярністю.

Так, найбільш репрезентативними є **фонетичні варіанти (ФВ)** гідронімів колишнього Великого Лугу Запорозького. Ці варіанти становлять собою модифікації звукової оболонки слова при збереженні його тотожності [див. Критенко, 1967: 69]. Досліджувані ФВ утворюють понад 40 варіантних пар і рядів та умовно поділяються на три групи:

- 1) ФВ, що мають відмінності в кількісному складі фонем;
- 2) ФВ, що мають відмінності в якісному складі фонем;
- 3) ФВ, що мають відмінності як у кількісному, так і в якісному складі фонем.

Кількісні звукові зміни у фонетичних варіантах *першої* групи зумовлені в основному трьома чинниками:

- 1) появою / втратою початкового звука (приголосного чи голосного):
У'стя (СГУ 581) – **Ву'стя** (СГУ 581), **Шевчи'ха** (ЛВ 567; МС 88; СГУ 620) – **Ішевчи'ха** (ЛВ 567), **Осокорі'вочка** (ВЛЗ 175) – **Сокорі'вочка** (ЛВ 568);
- 2) вставленням звуків: **Зду'мівка** (КВЛ 66) – **Зду'рмівка** (КВЛ 66);
- 3) адаптацією запозиченого звука [ф] разом з адаптацією оніма іншомовного походження: **Фе'дорове** (ЯВ 193) – **Хве'дорове** [озеро] (ВЛЗ 239).

Фонетична варіантність *другого типу* спричинена головним чином такими змінами у звуковому складі гідронімів:

1) консонантною опозицією, що виявляється у протиставленні двох приголосних: **Пампу'рине** (СМ 202-203) – **Панпу'рине** [озеро] (ВЛЗ 178); **Рі'вне** (ВЛЗ 205) – **Рі'мне** (ВЛЗ 205); одного й того ж приголосного за характеристикою твердість / м'якість: **Годува'те** (ВЛЗ 60) – **Годюва'те** [озеро] (ВЛЗ 60), **Пло'ске** (ЯВ 192) – **Пло'ське** [озеро] (КВЛ 73), **Са'ньчина** (ВЛЗ 214) – **Са'нчина** [протока] (КВЛ 73); двох різних приголосних, що мають додаткову відмінність за ознакою твердості / м'якості: **Корчува'те** (ВЛЗ 113) – **Корцюва'те** [ділянка протоки] (ВЛЗ 113);

2) опозицією голосних, найчастіше бінарною **і/о**: **Оджигі'ль** (ВЛЗ 169) – **Оджиго'ль** (ВЛЗ 170), **Острівне'** (ВЛЗ 175) – **Островне'** [озеро] (ВЛЗ 175);

о/у: **Борсу'нка** (СГУ 66) – **Бурсу'нка** (СГУ 66), **Богу'ські** (ВЛЗ 33) – **Бугу'ські** [лимани] (ВЛЗ 33), **Клоку'ночка** (ЯВ 191) – **Клуку'ночка** (ЯВ 191);

о/е (е/о): **Наже'ра** (СГУ 385) – **Нажо'ра** (КВЛ 38), **Ле'бедеве** (СНР 58) – **Ле'бедове** [озеро] (КВЛ 78), **Шу'ндареве** (ВЛЗ 259) – **Шу'ндерове** [озеро] (ВЛЗ 259); рідше її комбінацією: **Паперу'шка** (ВЛЗ 179) – **Папарушка** (СНР 99) – **Попару'шка** (ВЛЗ 193) – **Поперушка** (СНР 99) (**а/о, е/а**) або багаточленною опозицією: **Ари'на** (СНР 74) – **Іри'на** (СНР 74) – **Ири'на** (СНР 74) (**а/і /и**).

Лише спорадично якісні зміни можуть одночасно поширюватися як на склад голосних, так і на склад приголосних, наприклад: **Оситнюва'те** (ВЛЗ 174) – **Осітнюва'те** [озеро] (ВЛЗ 174) (**и/і, с/с'**).

Фонетичні варіанти *третьої групи*, що мають відмінності як у кількісному, так і в якісному складі фонем, є, як правило, наслідком різної звукової інтерпретації іншомовних (неслов'янських) за походженням гідронімічних назв, як-от: **Бори'сфен** (ГС 23) – **Бори'стен** (КТС 124) – **Бори'сфенес** (ЧА 17) – **Борі'сфеніс** (ЧА 17); **Карачокра'к** (КВЛ 55; ГУ 167) – **Карачакра'к** (ЛВ 564) – **Карачакра'н** (КРИ 319) – **Карачекра'к** (ФН 44) – **Карачикра'к** (МІ 61) – **Каратупра'к** (ВЛЗ 102) – **Чекра'** (КБЧ 111); **Федори'шине** (ВЛЗ 238) – **Хведори'шине** [озеро] (ВЛЗ 239); **Янчокра'к** (СГУ

637; СНР 94; КВЛ 55) – **Янчакра/к** (ВЛЗ 262) – **Янчекра/к** (ФН 102) – **Янчикра/к** (ВЛЗ 262) – **Канчакра/к** (ВЛЗ 99) – **Чекра/** (МС 84). Кількісні та якісні зміни звукового складу гідронімів, сформованих на слов'янському мовному ґрунті, перебувають значною мірою у площині розмовного мовлення, як-от: **Царгра/д** (ВЛЗ 243) – **Царьгра/д** (КВЛ 74) – **Царегра/д** (ВЛЗ 243) – **Царигра/д** (СНР 70) – **Цалігра/д** (ВЛЗ 243).

У широкому плані основною причиною розгалуженої фонетичної варіантності в сучасній системі досліджуваних гідронімів є співіснування їх літературної й розмовної форм. Останні ж виникають як результат дії таких інтра- й екстралінгвальних чинників:

1) особливостей регіонального мовлення, зокрема «укання», характерного для говірок Нижньої Наддніпряни [див. Денисенко, 1995: 9], наприклад: **Богу/ш** (ВЛЗ 29) – **Бугу/ш** (ЯВ 185), **Богу/шник** (ВЛЗ 29) – **Бугу/шник** (СГУ 61), **Бочки/** (ЯВ 182; МС 88) – **Бучки/** (ЛВ 567), **Клоку/нка** (ЯВ 191) – **Клуку/нка** (ВЛЗ 110);

2) міжмовного контактування, що виявляється передусім у двох напрямках:

фонетичному освоєнні окремих невластивих для питомої української мови звуків у запозичених словах (або похідних від них) чи слів у цілому, напр.: **Фе/дорове** (СНР 75) – **Хве/дорове** [озеро] (ВЛЗ 239), **Фесько/ва Я/ма** (ВЛЗ 238) – **Хвесько/ва Я/ма** (ВЛЗ 238); **Чичеклі/я** (ВЛЗ 249) – **Чичиклі/я** (КГН 154) – **Чичаклі/я** (ВЛЗ 249) – **Чичакле/я** (ЯВ 178) – **Чачиклі/я** (СГУ 601) – **Чачикле/я** (МС 85); мовній інтерференції – перенесенню на український мовний ґрунт фонетичних рис близькоспоріднених мов, насамперед російської, як-от: **Кам'яни/й Зато/н** – **Кам'яни/й Заті/н** (ЛВ 277 340 458), **Острівки/** (СНР 72) – **Островки/** (ЯВ 192), **Оситнягува/те** (ВЛЗ 174) – **Осітнягува/те** [озеро] (ВЛЗ 174).

Певну роль у становленні фонетичної варіантності може відігравати і хронологічний фактор, якщо зміни у звуковій формі гідронімів пов'язані з розвитком звукової системи мови на різних етапах її еволюціонування.

Меншою мірою в гідроніміці Великого Лугу репрезентована морфологічна варіантність, яка охоплює до 20 лексичних одиниць. Морфологічні варіанти (МВ) становлять собою паралельні утворення, що мають відмінності у морфологічній сутності за тотожності значення [див. Рогожнікова, 1966; Поставний, 1974].

Обстеження фактичного матеріалу дає підстави засвідчити варіювання форм роду й числа, причому родова варіантність характеризує переважно гідроніми прикметникового типу, а варіантність форм числа – іменникові гідронімічні назви.

У ад'єктивних назвах гідрооб'єктів опозиційною до форм жіночого й (рідше) чоловічого роду виступає форма середнього роду, яка є нетиповою для гідронімів [див. Франко, 1979: 91], наприклад: **Во'вкова** (ВЛЗ 51) – **Во'вкове** [протока] (ВЛЗ 51), **Колодува'та** (ВЛЗ 112) – **Колодува'те** [протока] (ВЛЗ 112), **Холуюва'та** (ВЛЗ 241) – **Холуюва'те** [протока] (ВЛЗ 241), **Закля'тий** (ЯВ 191) – **Закля'те** [лиман] (ЯЗ 1 268). Якщо граматичний рід домінантної форми гідроніма послідовно зумовлений родом відповідного апелятива (протока, лиман), то «гідролексеми *neutra* оформляються і стабілізуються у цій формі завдяки опозиції корелятивних їм морфологічною структурою апелятивів типу «озеро», «болото», «річище» до апелятивів типу «ріка», «потік», що забезпечують та утримують родову форму більшості річкових назв України (жіночу і чоловічу)» [193, сс.96-97].

Протиставлення форм чоловічого й жіночого роду спостерігається в поодиноких варіантах гідронімів іменникового типу, як-от: **Кушумбе'т** (ВЛЗ 130) – **Кушумбе'та** (ВЛЗ 130), що є виявом граматичної адаптації іншомовної за походженням назви та її пристосування до роду відповідної апелятивної назви – «протока».

Опозиційними в морфологічних варіантах досліджуваних гідронімів зрідка можуть бути й форми числа: **Великі Во'ди** (БОУ 45 161-162) – **Вели'ка Вода'** (ЛВ 567), **Жолоби'** (ЯВ 182) – **Жо'лоб** (ВЛЗ 80), **Шмальок** (СГУ 626) – **Шмальки'** (СНР 83). Дистрибутивність плюральності / сингулярності

наведених гідронімів потребує коментарів у кожному з цих випадків. Так, множинність інваріантної форми **Вели'кі Во'ди** зумовлена, на нашу думку, потребою позначення сумарності в назві цього гідрооб'єкта – лиману, який «збирав до себе майже всі протоки Базавлугу» [199, с.43]. Разом із тим субстантив **Води** тяжіє до форми однини, властивої для більшості іменників із матеріально-речовинним значенням, що і сприяє виникненню сингулярної форми цієї гідронімічної назви.

Плюральна форма назви урочища **Жолоби'** виникла, за нашим припущенням, під впливом омонімічних із нею назв правого рукава Дніпра в Базавлузі та лівого рукава протоки Скарбної Колотівської – **Жолоби'** (ЯВ 182), оскільки відповідне урочище розташоване між гирлом названої протоки й річки Базавлук. Отже, множинна форма номена **Жолоби** є, треба думати, наслідком дії аналогії. Поява ж сингулярної варіантної форми цього гідроніма могла бути зумовленою двома причинами: по-перше, провідною тенденцією розвитку морфологічної структури гідроніма в напрямку до одиничності (як і більшості онімів) і, по-друге, впливом граматичної аналогії відповідних апелятивних іменників, для яких властива кореляція форм числа (*жолоб* – *жолоби*).

Закономірною є форма однини інваріанта **Шмальок** (СГУ 626; СНР 83). Щодо виникнення множинної форми **Шмальки** (СНР 83) можна висунути два припущення. Оскільки зазначений гідрооб'єкт [озеро] був розташований поряд із іншими гідрооб'єктами такого ж типу – **Ряжиними** озерами, – плюральність останньої гідронімічної назви могла бути автоматично перенесена на назву озера **Шмальок**, що призвело до трансформації форми числа цього номена. Граматична множинність варіанта розгляданого гідроніма могла бути й наслідком спроби пов'язати за походженням відповідну назву з дієсловом *шмалити* (мова йде про очерети навколо озера, які спалювали кожної осені) [199, с.258], що дає підстави розглядати апелятив *шмальки* як девербативний іменник на позначення багаторазової / багатоактної дії (типу *відвідини*, *перемовини*, *походеньки*, *дрімки*, *гульки*), який, у свою чергу, вплинув на форму числа відповідного гідроніма.

Таким чином, провідною тенденцією у формуванні морфологічних варіантів розгляданих гідронімів можна вважати граматичну аналогію.

Формальна варіантність досліджуваних лексичних одиниць може виявлятися й на словотвірному рівні. Дериваційними варіантами (ДВ) прийнято називати модифікації однієї й тієї ж лексеми, які, маючи спільний корінь і значення, відрізняються словотвірною будовою [154, с.4]. Слід відзначити, що в зону однорівневої дериваційної варіантності потрапляють головним чином гідроніми прикметникового типу з дистрибутивними суфіксами (13 варіантних пар і рядів, 29 лексичних одиниць). У словотвірних варіантах найчастіше опозиціонується суфікс **-ин-**, який виявляє співвіднесеність із суфіксами **-ач-**: **Гуси'не** (ЯВ 193) – **Гу'сяче** [озеро] (ВЛЗ 65); **-ськ-**: **Ба'бине** (ВЛЗ 12) – **Ба'бське** [озеро] (ВЛЗ 12), **Ря'жині** (ВЛЗ 212) – **Ря'жські** [озера] (ВЛЗ 212); **-уват-**: **Ши'йчине** (< **Шийка**) (ВЛЗ 255) – **Шиювате** [озеро] (НП 62). Рідше у варіантних назвах гідронімів співвідносяться інші прикметникові суфікси, наприклад: **Крини'чна** (ВЛЗ 118) – **Криничувата** [річка] (ЗООИД III 494); **Гру'шівське** (ВЛЗ 64) – **Грушкува'те** [озеро] (ЯВ 193). Непоодинокими є факти ускладнення словотвірної будови гідронімів додатковим суфіксальним засобом у варіантних формах, яким у інваріантній формі протиставляється суфіксальний нуль, як-от: **Шарша'ва** (КВЛ 94) – **Шарша'вівська** [протока] (СГУ 618), **Ре'вин** (КВЛ 98) – **Ре'винський** [лиман] (ВЛЗ 203). Ускладнення дериваційної будови гідроніма в одному з варіантів може відбуватися й за рахунок нарощення суфікса, наприклад: **Кушугу'мський** (ВЛЗ 129) – **Кушугумі'вський** [лиман] (ВЛЗ 129). Паралельно з явищем ускладнення відбувається й формальне спрощення дериваційної структури варіантних гідронімічних назв: **Похи'лова** (МС 87; КВЛ 98) – **Похи'ла** [протока] (КВЛ 94), **Поповське** (ВЛЗ 194) – **Попо'ве** [озеро] (ВЛЗ 194), **Черво'нська** (ЯВ 133) – **Черво'на** [протока] (ВЛЗ 247).

Розглядані прикметникові ДВ організуються переважно в бінарні утворення (пари), нетиповим для них є варіантний ряд: **Скелюва'тий** (КВЛ 70) – **Ске'льський** (КВЛ 70) – **Ске'лянський** [лиман] (КВЛ 70).

Існування наведених вище словотвірних варіантів стало можливим унаслідок еквівалентності дериваційного значення і функцій низки суфіксів (що призводить до дублювання одного словотворчого засобу іншим), а також десемантизації афіксів, використання у словотвірному процесі різних за морфемним складом основ [див. також Семиряк, 1979: 21-24]. Неабиякого значення для формування варіантних назв набуває і продуктивність тієї чи іншої словотвірної моделі в регіональній гідронімії, на що, зокрема, вказує й В.Чабаненко, пояснюючи виникнення варіантної назви озера **Шиюва'те** (інваріант **Ши'йчине**) аналогією до поширених у межах великолузьких гідронімів прикметникових утворень із суфіксом **-уват-** типу **Піскува'те**, **Кушурува'те**, **Крутува'те** і под. [див. Чабаненко, 1999: 255].

Формальна варіантність розгляданих гідронімів може виявлятися не лише на одному з ярусів мовної системи, а й на кількох рівнях одночасно. Варіантність такого типу кваліфікують як *комбіновану*, або *змішану* [див. Чабаненко, 1984: 142-143; Кучеренко, 1985: 61; Головіна, 1983: 60]. Обстежений матеріал дає підстави засвідчити наявність у його межах дворівневих та тривірневих комбінованих варіантів (**КВ**). Відповідно до існуючої класифікації серед гідронімічних назв виділяються 3 групи дворівневих варіантів (фонетико-морфологічні, фонетико-дериваційні та морфолого-дериваційні) і 1 група тривірневих КВ (фонетико-морфолого-дериваційні).

Ширше представлені в досліджуваному матеріалі дворівневі варіанти комбінованого типу (близько 35 варіантних пар і рядів, що включають понад 90 лексем).

Фонетико-морфологічні варіанти (ФМВ) репрезентують формальні зміни у структурі гідроніма, що відбуваються паралельно на фонетичному й морфологічному рівнях: **Тихе'нька** (ЛВ 567) – **Тихи'нка** (МС 87) – **Тихі'нка** (КВЛ 97), **Французька** (ВЛЗ 238) – **Францу'зьке** (ВЛЗ 238) – **Хранцу'зька** (ВЛЗ 232) – **Хранцу'зьке** [протока] (ВЛЗ 242), **Карна'ухів Плес** (ВЛЗ 103) – **Кара'ухове Пле'со** (ВЛЗ 102), **Прі'рва** (СНР 27) – **Про'рва** (ВЛЗ 197) – **Прі'рви**

(ВЛЗ 198). На морфологічному рівні у варіантах гідронімів опозиціонується граматична (частининомовна) сутність слова (прикметник / іменник), його родові форми (жіночий / середній, чоловічий / середній) та форми числа (однина / множина). Звукові модифікації (якісні й кількісні) стосуються як складу голосних, так і складу приголосних. Ця група КВ представлена в досліджуваній системі гідронімів досить обмеженою кількістю лексем.

Більш поширеною є *фонетико-дериваційна варіантність* (ФДВ). На словотвірному рівні варіантність у таких лексичних одиницях проектується переважно на їх суфіксальну частину. Співвідносяться в гідронімах суфікси як іменникові: **Клоку/нка** (ЯВ 191) – **Клоку/шка** (ВЛЗ 110) – **Клуку/нка** (ВЛЗ 110) – **Куку/нка** (ВЛЗ 124), **Мамайсу/рка** (СГУ 350) – **Мамайси/рка** (МС 86) – **Ма/ма-су/ра** (ГКГ 34), **Омельни/шка** (ВЛЗ 171) – **Омельни/чка** (СГУ 98) – **Оме/льниха** (ЯВ 181) – **Оме/льчиха** (СГУ 98), **Шаву/лиха** (СНР 83) – **Шау/лиха** (СГУ 619) – **Шау/ла** (ВЛЗ 254), так і прикметникові: **Білоцерк/івське** (ЯВ 191) – **Білоцерко/вне** [озеро] (КВЛ 70), **Гамани/сте** (ВЛЗ 55) – **Гамани/цьке** (ВЛЗ 55) – **Гомони/цьке** [озеро] (ВЛЗ 60), **Кали/нівське** (ВЛЗ 91) – **Кали/новське** (КВЛ 41 43) – **Кали/нине** (ЯВ 192) – **Калинува/те** [озеро] (ЯІ I 74), **Неві/стиче** (ВЛЗ 160) – **Неві/сточе** [озеро] (ВЛЗ 160).

Фонетична варіантність розгляданих онімів знаходить вияв як у кореневих, так і в афіксальних морфемах (в останніх це співвідношення **і/о** закономірне чи незакономірне), а звукові зміни в гідронімах стосуються головним чином якісного складу голосних.

Найширше серед дворівневих представлені *морфолого-дериваційні варіанти* (МДВ) гідронімів, що відбиває й загальнономовну тенденцію [див. Кучеренко, 1988: 18]. Проте варіантність цього типу в досліджуваній регіональній мікросистемі гідронімів має і свої особливості. Так, зокрема, її своєрідністю є виразне домінування варіантних утворень, побудованих на опозиційності іменника і прикметника (часто субстантивованого), причому інваріантною в таких парах або рядах може бути й та й інша форма. Співвідносні іменник і субстантивований прикметник у таких варіантних

утвореннях досить рідко мають однакові форми роду й числа, як-от, наприклад, **Кислі'вка** (ЛВ 567) – **Ки'сла** (ЯВ 182) або **Козу'лина** (ЛВ 567) – **Козу'лиха** (ЯВ 180).

Здебільшого додатковим показником їх граматичної варіантності виступає й рід: **Би'стра** [рукав Дніпра] (ВЛЗ 22) – **Би'стрик** (ВЛЗ 22), **Йо'сипове** [озеро] (ВЛЗ 90) – **Йо'сип** (ВЛЗ 90), **Ква'ша** (КВЛ 78) – **Ква'шівське** [озеро] (ЯВ 193), **Кушурува'та** [протока] (СНР 50) – **Кушу'р** (МС 84), **Ла'пине** [озеро] (ВЛЗ 130) – **Ла'пинка** (КВЛ 80), **Міро'шник** (СНР 69) – **Міро'шникова** [протока] (ВЛЗ 156), **Орло'ва** [рукав Дніпра] (МС 85) – **Оре'л** (ВЛЗ 171), **Реву'н** (СГУ 459) – **Реву'ча** [протока] (ЯВ 181), **Розсо'ха** (СГУ 470) – **Розсо'хове** [протока] (ЯВ 191), а в окремих випадках – ще й число: **Заплавна** [протока] (ЛВ 567) – **Запла'ва** (ЯВ 182) – **Запла'ви** (МС 87).

Варіювання у роді (жін. / чол.) характерне і для деяких інших оформлених функціонально тотожними суфіксами гідронімічних назв іменникового типу: **Жбу'рівка** (ВЛЗ 79) – **Жбу'рик** (НП 62), **Закопа'йчиха** (СГУ 203) – **Закопа'їчка** (КВЛ 73) – **Закопа'йка** (ВЛЗ 83) – **Закопа'йчик** (СНР 98), **Мая'чка** (МС 84; СНР 63) – **Мая'к** (НІА 16), **Ни'жня Хо'ртиця** (КРУ 124; СГУ 389) – **Ни'жній Хо'ртич** (КМ №31). Спорадично родова опозиція спостерігається й у МДВ прикметникового типу, як-от: **Васю'ринський** [лиман] (ВЛЗ 36) – **Васю'рине** (ЯВ 193).

Разом із тим окремі гідронімічні назви цього типу, зберігаючи спільну родову форму, характеризуються різною парадигматичністю, що також є виявом варіантності на морфологічному рівні: **Квашня'** (ВЛЗ 105) – **Ква'ша** (ВЛЗ 105), **Славу'та** (ВЛЗ 221) – **Славу'тич** (ВЛЗ 221) – **Славу'т** (ВЛЗ 221) – **Славутець** (ВЛЗ 221) – **Славу'тиця** (ВЛЗ 221).

Варіювання розгляданих мовних одиниць на дериваційному рівні зумовлене функціональним зближенням іменникових і прикметникових суфіксів, дублетністю або десемантизацією окремих суфіксальних морфем.

У трирівневих *фонетико-морфолого-дериваційних варіантах* (ФМДВ) (до 20 варіантних пар і рядів, близько 60 лексем) зберігається тенденція до

протиставлення на морфологічному рівні прикметникових та іменникових (рідше іменникових та прикметникових) форм гідронімів, але, на відміну від МДВ, вони здебільшого залишаються в межах однієї родової форми: **Бі'линка** (ЯВ 132) – **Біле'нька** (ВЛЗ 23) – **Бі'ла** (ЛВ 564), **Іські'вка** (ВЛЗ 89) – **Іські'вське** (СГУ 224) – **Юські'вська** (ЛВ 567) – **Яські'вська** (ЯВ 181) – **Яські'вка** (ЯВ 181), **Лопу'шка** (ЯВ 186; МС 84; СГУ 326) – **Лопу'ша** (ВЛЗ 140) – **Лопу'шня** (ЗООИД III 494) – **Лопу'шна** (ВЛЗ 142) – **Лопу'шина** (ВЛЗ 141) – **Лопухува'та** (ВЛЗ 141), **Скарбна'** (КВЛ 82) – **Скабна'** (СГУ 505) – **Скарбни'ця** (СП 40), **Тихе'нька** (ЛВ 567) – **Тихе'йська** (ЯВ 181) – **Тихи'нка** (ЯВ 181), **Хве'нна** (ЛВ 567; СГУ 588) – **Хве'нька** (ЯВ 182). Однак спорадично додатковим показником морфологічної варіантності в утвореннях такого типу виступає і форма роду, наприклад: **Дзіндзьо'ха** (ВЛЗ 67) – **Дзіндзьо'шине** [озеро] (ВЛЗ 67), **Коро'вчине** [озеро] (КВЛ 81) – **Коро'вка** (ЯВ 193), **Соломо'нове** [озеро] (ВЛЗ 223) – **Саливо'нове** (ВЛЗ 213) – **Салимо'нове** (ВЛЗ 213) – **Салево'н** (ВЛЗ 213) – **Саливо'н** (ВЛЗ 213) – **Салимо'н** (ВЛЗ 213) – **Соломо'н** (ВЛЗ 213), **Ша'хова** [протока] (ЯВ 181) – **Ша'хівка** (СГУ 619) – **Ша'хіве** (СГУ 619) – **Шо'хівка** (ЯВ 181).

Окремі ФМДВ на морфологічному рівні виявляють відмінності в парадигматиці: **Близнюки'** (ВЛЗ 28) – **Близнеці'** (КВЛ 73), **Богу'ш** (СО I 70) – **Бугу'ш** (ЯВ 185) – **Богу'шник** (ВЛЗ 29) – **Бугу'шник** (СГУ 61), **Кока'ня** (КВЛ 81) – **Кака'ня** (СГУ 228) – **Кака'нька** (СГУ 228).

Дериваційна варіантність у ФМДВ, як і в будь-яких інших типах варіантів, спричинена передусім паралельним уживанням тотожних за значенням словотворчих афіксів (суфіксів), які в системі деривації гідронімів можуть зазнавати функціональних змін, синонімізуватися або десемантизуватися.

На фонетичному рівні розглядані варіанти мають відмінності в якісному складі голосних (рідше – приголосних) переважно в межах кореня. Подекуди звукової інтерпретації зазнають і окремі суфіксальні морфеми.

Порівняльна характеристика розгляданих варіантів гідронімів у цілому дає підстави відзначити й стилістичну нерівноцінність багатьох із них (значна частина варіантних гідронімічних назв має виразний відтінок розмовності на противагу офіційним, стилістично нейтральним), невідповідність їх хронологічних параметрів, неоднакову вживаність (частотність). Ці відмінності, як і сукупність інших, зрештою можуть призводити до поступової втрати регулярності частиною варіантів або й витіснення їх на периферію мовної системи.

Отже, розглядана варіантність гідронімів, як і інших лексичних одиниць, є результатом надлишковості форми та пов'язана з низкою екстра- й інтралінгвальних чинників, найголовнішими серед яких можна вважати динамічність мови та вдосконалення її структури, що призводить до зміни регулярності відповідних фонетичних, морфологічних та дериваційних варіантних форм гідронімів, співіснування літературної та розмовної форм мовлення із властивими для них закономірностями, діалектні особливості, міжмовні контакти (запозичення назви з різних мов-джерел, вплив мови-посередника та системи-реципієнта у процесі адаптації запозичення, білінгвізм у мовному середовищі відповідного регіону). Крім цього, варіантність гідронімів – це «продукт» мовлення народу, культура якого в основному склалася в кінці XV століття (за добу козаччини) і є міждіалектним і міжчасовим фактором, що залежить від таких чинників, як: 1) взаємодія норм усного мовлення в межах загальнонаціонального узусу; 2) міжговіркові (міждіалектні) контакти; 3) співвідношення старого й нового (початкова назва та її еволюція в часі) тощо.

Попри неоднозначну оцінку розгляданого явища в топоніміці (а відтак – і в гідроніміці), варіантність є об'єктивним відображенням загальномовних тенденцій, національної специфіки української мови та сприяє розширенню спектра номінативних засобів, обслуговуючи потреби носіїв мови в різних сферах і в різних мовних ситуаціях.

3.5. Інтрапонімічна омонімія як ознака мікросистеми назв гідрооб'єктів Великого Лугу

Аналіз номінативних процесів, властивих для розглядової мікросистеми, дозволяє визначити як типове використання однієї назви для позначення кількох гідрооб'єктів. Явище це є відбиттям загальних тенденцій, які характеризують лінгвальну систему в цілому: «економність» мови, що становить одну із сутнісних її властивостей, змушує мову уникати кількісного зростання одиниць плану вираження... і повертає номінативну діяльність у русло вторинної номінації – до переосмислення вже наявних у мові номінативних засобів.

Процеси вторинної номінації органічно співвідносяться з асиметрією мовного коду – з гетерогенністю його плану змісту та плану вираження. Усе це й зумовлює використання вже готових мовних форм у новому для них відношенні назовництва» [184, с.132].

У зв'язку із проблемою вторинної номінації, актуальної для досліджуваної системи мікротопонімів, неминуче постає органічно пов'язане з нею питання про омонімію в системі власних назв, яке й до сьогодні в мовознавстві потрактовується неоднозначно. Так, О.Суперанська зауважує: «Специфіка омонімії власних назв визначається їх тісним зв'язком з денотатом, а також закономірностями, що впливають із розподілу слів за лексичними полями. Омоніми – факт різних полів. Омонімічні назви співвідносяться з денотатами, які належать до різних категорій об'єктів» [175, сс.290-291]. У своїх твердженнях дослідниця категорична: «... якщо власні назви належать до різних полів (*місто Бабушкін, курсант Бабушкін*) – це омоніми; якщо вони належать до одного поля (дві особи на прізвище *Бабушкін*), – це два різних застосування одного й того ж слова [Там само, с.290]. Здатність однієї власної назви в одному полі вживатися у зв'язку з різними об'єктами О.Суперанська називає *тезойменництвом* [Там само, с.289].

Погляди О.Суперанської поділяє й А.Критенко, яка відзначає: «Належність до різних класів – надійний критерій омонімії в галузі власних назв» [79, с.23].

Значно ширше розуміють омонімію О.Скляренко та Е.Андріанова. Розглядаючи види омонімії в системі топонімів, вони визначають *екстратопонімічну* омонімію (тобто омонімію між власними й загальними назвами), *інтерономастичну* омонімію (між різними ономастичними класами, наприклад, антропонімами й топонімами), але разом із тим обґрунтовують існування *інтертопонімічних* омонімів (між топонімами різних класів, наприклад, ойконімами та гідронімами) та (що важливо) – *інтратопонімічних* омонімів (між топонімами одного й того ж класу, наприклад, ойконіми) [див. Скляренко, Андріанова: 45-46]. Основною причиною появи інтратопонімічних омонімів у системі географічних власних назв вчені вважають дивергентно-конвергентні процеси, які «викликають зменшення лексико-семантичних полів, що використовуються з номінативною метою, скорочення кількості топоформантів» [Там само, с.46].

Поділяючи широке розуміння омонімії та визнаючи існування омонімічних зв'язків не лише між репрезентантами різних класів пропріальної лексики, а й між представниками одного її класу, кваліфікуємо однойменні назви досліджуваних гідрооб'єктів як інтратопонімічні омоніми. Останні, за нашими спостереженнями, існують у двох виявах:

1) у межах гідронімів різних видів, як-от: **Бабинне** – озеро (НП 66) і пристань (ВЛЗ 11); **Клокунка** – озеро (ЯВ 191) та протока (КВЛ 66; МС 84; СГУ 254; СНР 20; ЯВ 186); **Перебій** – протока (КВЛ 56; СГУ 414) і рукав річки (КВЛ 38; СГУ 414); **Перевал** – рукав річки (МС 85; СГУ 415), ділянка річки (ВЛЗ 181), озеро (НП 61), протока (СГУ 415), потічок (ВЛЗ 181); **Течія** – річка (ВЛЗ 231 22) і струмок (ВЛЗ 231);

2) усередині одного виду гідронімів: **Близнюки** – два озера (КВЛ 73); **Губинне** – три озера (ЯВ 191 193); **Забіч** – три протоки (МС 87; ВЛЗ 81); **Закітне** – десять озер (ЯВ 192 193); **Крутяка** – дві протоки (ВЛЗ 123);

Половинне – два озера (ЯВ 192-193); **Рівчак** – дві протоки (ВЛЗ 205; СУМ VIII 553); **Річище** – чотири рукави річки (ЯВ 186; КВЛ 4 74 75; СГУ 565).

Омонімічність більшою мірою виявляється в розгляданих гідронімах першого типу і значно послаблена в назвах гідрооб'єктів другого типу.

Разом із тим непоодинокими є факти співіснування, комбінації обох типів інтратопонімної омонімії досліджуваних мовних одиниць: **Бакай** – річка (ВЛЗ 15), три протоки (МС 86; ЯВ 180; КВЛ 81; СГУ 30), три невеликі багністі озера (ВЛЗ 16); **Лозуватка** – два озера (ЯВ 191), ділянка протоки (ВЛЗ 140); **Поповщина** – група озер, протока, криниця (ВЛЗ 195); **Розсоха** – п'ять озер (ЯВ 192), дві протоки (СГУ 470; ЯВ 191), глибоководний бакай, болото (ВЛЗ 209) тощо.

Інтратопонімічна омонімія в межах досліджуваної мікросистеми власних назв зумовлена насамперед спільністю характерних ознак, які мотивують вибір назви гідрооб'єктів.

Такими об'єднувальними ознаками найчастіше виступають:

1) характер (динаміка) течії або русла: **Бистрик** – три протоки (МС 86), озеро (ВЛЗ 23), три рукави річки (ЯВ 178; МС 85 87; КВЛ 43), затока (ВЛЗ 23), ділянка річки (ВЛЗ 23); **Тихе** – два озера (КВЛ 70); **Закітнє** – десять озер і протока (під час повені вода з проток бурхливо *затікала* – «закочувалася» в озеро);

2) якісні характеристики води: **Гнила** – дві протоки, **Гниляк** – озеро, ділянка рукава річки; **Темна** – озеро (ВЛЗ 213), дві протоки (КВЛ 96; ЛВ 567; СНР 17; СГУ 557); **Червона** – дві річки (МС 86; ЯВ 32), протока (ЯВ 133); **Чорна** – дві річки (ЛВ 564; СНР 17; СГУ 610); **Чорне** – два озера (ВЛЗ 249);

3) глибина водоймища: **Глибоке** – чотири озера (КВЛ 78; ЯВ 191-192); **Пекло** – два озера (ВЛЗ 180), коліно рукава річки (КВЛ 41); **Яма** – два озера (ВЛЗ 261);

4) розмір гідрооб'єкта: **Велике** – чотири озера (ВЛЗ 39); **Довге** – одинадцять озер; **Широке** – три озера (ЯВ 193), протока (ВЛЗ 256), ділянка рукава (ВЛЗ 256);

5) форма гідрооб'єкта: **Крива** – дві протоки (МС 84; ВЛЗ 115), озеро (СНР 30), ділянка рукава (ВЛЗ 116), болото (ВЛЗ 116), сага (ВЛЗ 116); **Криве** – одинадцять озер (ЯВ 191; КВЛ 63; НП 49; СНР 30); **Кругле** – десять озер (КВЛ 98; НП 63; ЯВ 192); **Круглик** – два озера (ВЛЗ 120); **Рогувате** – два озера; **Хрещате** – чотири озера (ЯВ 192); **Шийка** – дві протоки (ВЛЗ 255);

б) конфігурація й характер дна: **Круте** – три озера (СНР 43; ЯВ 193); **Крутенське** – два озера (ЯВ 192); **Плоске** – десять озер (ЯВ 192); **Ямувате** – п'ять озер (ЯВ 191), одна протока (ВЛЗ 261); **Грузька** – озеро (ВЛЗ 62), протока (КВЛ 82; МС 86), рукав річки, сага, балка, струмок (ВЛЗ 62); **Кам'янка** – дві річки (ЛВ 564; ЯВ 32 133; МС 85; ВЛЗ 93); **Піскувате** – п'ятнадцять озер (КВЛ 73 82 98; ЯВ 192-193); **Піщане** – три озера (ЯВ 192; ВЛЗ 186);

7) місце розташування водного об'єкта: **Глухе** – два озера (КВЛ 70; ЯВ 19); **Закутне** – два озера (КВЛ 98); **Підпільная** – три протоки (ЗООИД Ш 494; МС 87; СГУ 424); **Просеред** – протока (СГУ 449; СНР 72) й коса на Дніпрі (ВЛЗ 200);

8) зв'язок із навколишнім природним середовищем, зокрема рослинним світом: **Вербове** – три озера (ВЛЗ 46); **Грушівка** – річка (ЛВ 564; КРУ 125) й балка (ВЛЗ 63); **Лозувате** – тринадцять озер (КВЛ 78; ЯВ 192-193); **Лепехувате** – два озера (ВЛЗ 134); **Лопухувате** – два озера (КВЛ 75; ЯВ 192); **Оріхове** – дев'ять озер (КВЛ 61-62 75; НП 61; ЯВ 191); **Оріхувате** – сім озер (ЯВ 191-193); **Очеретувате** – два озера (ВЛЗ 176); **Рогозяне** – два озера (ВЛЗ 207); **Рогозувате** – три озера (КВЛ 75; ЯВ 193);

9) особливостями фауни відповідного водного об'єкта: **Карасювате** – два озера ЯВ 191, 193; КВЛ 73); **Осетрівка** – два рукави річки (СГУ 403; СНР 59).

Інтрапонімічна омонімія може бути й наслідком метонімічних процесів, надто якщо йдеться про назви суміжних гідрооб'єктів, як-от: **Бандура** – протока (ЯВ 186) і брід (СНР 61); **Вовчишине** – тоня й перевіз (ВЛЗ 52); **Кінська** – річка (ЛВ 564; КВЛ 4 55; СГУ 251; КРУ 124; СНР 56-57) й

переправа (ВЛЗ 109); **Нижня Хортиця** – річка (ЯВ 132; МС 83; НП 20), балка (ВЛЗ 162), пристань (ВЛЗ 162) і т.п.

Нарешті, омонімія в системі гідронімів Великолужжя може спричинятися і збігом семантично різнопланових назв: **Бейкуш** – протока (СГУ 38) і лиман (ЯІ І 68) (від тюрк. «байгуш», «бейгуш» – «жебрак» або «далекий хутір», «займище») (Даль І 3); **Домаха** – шість озер (ЯВ 193; КВЛ 98), дві протоки (ЯВ 186; МС 83 88; КВЛ 60), глибоководна ділянка або яма (ВЛЗ 76), (від «дім», «дом»: «житло, будинок, місце знаходження (в рибалок)» і «перший вилов біля рибальського стану») (СГ І 418).

Отже, омонімічні зв'язки в досліджуваній підсистемі власних назв простежуються досить виразно. Виявлено як міжвидову, так і внутрішньовидову інтрапонімічну омонімію назв гідрооб'єктів Великолужжя, хоча в багатьох випадках ці типи омонімії можуть перетинатися, комбінуватися.

Основними причинами виникнення омонімічних одиниць у розгляданій підсистемі пропріальної лексики є використання спільних мотиваторів у процесі номінування різних гідрооб'єктів, топонімна метонімія, а в окремих випадках – збіг семантично різнопланових власних назв (переважно іншомовного походження).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Мікросистема гідронімів Великолужжя охоплює однокомпонентні та дво-(три-) компонентні утворення. Перші становлять собою номени субстантивного й ад'єктивного типу. Їх формування перебуває у сфері морфологічного та неморфологічного словотворення. Гідроніми, що виникли шляхом морфологічної деривації, є головним чином суфіксальними похідними. Актуалізованими у процесі творення розгляданих гідронімів субстантивного типу виявилися суфікси **-к-а** та його варіанти **-іvk-а, -инк-а, -янк-а; -их-а; -н-я, -ищ-е, -об-а; -ок; -як-а**; нульовий суфікс; ад'єктивного типу – форманти **-ськ-(-цьк-)** та його ускладнені варіанти **-іvськ-/-овськ-, -анськ-, -инськ-; -уват-; -ов(-ев); -н-; -ач-; -ин-; -ан-**.

Значна частина аналізованих гідронімів виникла неморфологічним шляхом, що в цілому відбиває загальні тенденції у формуванні власних назв. Проте для творення гідронімів субстантивного й ад'єктивного типу в цьому плані властиві різні закономірності. Так, неморфологічне творення розгляданих гідронімів субстантивного типу розвивається у двох напрямках – регулярної онімізації та трансонімізації. У межах останньої переважають процеси внутрішньотопонімної транспозиції за моделями ойконім → гідронім, оронім → гідронім, макрогідронім → мікрогідронім. Міжонімна транспозиція репрезентована лише однією моделлю (антропонім → гідронім) і є явищем спорадичним.

Меншою мірою результатом онімізації стають гідроніми ад'єктивного типу. Не набуло продуктивності у сфері їх творення і явище трансонімізації. Проте помітно активізованим є інший спосіб неморфологічного творення – морфолого-синтаксичний (субстантивація), причому в багатьох випадках спостерігається аплікативність конверсії й онімізації.

Типовими для гідронімії Великого Лугу є аналітичні назви, серед яких переважають двокомпонентні, утворені за моделлю *ад'єктив + субстантив*. Як

специфічну рису таких гідронімів слід визначити високу регулярність окремих їх компонентів.

На противагу розгляданій пріоритетній моделі, не набув поширення її різновид, у якому другий (опорний) компонент є субстантивованим прикметником, як не набула продуктивності й модель *числівник + іменник*.

Індикаторами граматичної форми для гідронімів іменникового типу є відповідні закінчення, суфікси або граматичні показники мотивувального апелятива, для гідронімів ад'єктивного типу – граматичні параметри номенклатурного слова-терміна, хоча в цьому плані можливі й відхилення, зумовлені як інтра-, так і екстралінгвальними чинниками.

Органічною рисою мікросистеми гідронімів колишнього Великого Лугу є розгалужена формальна варіантність, яка виявляється або на одному з мовних рівнів або на кількох із них. Найбільш репрезентативними однорівневими варіантами гідронімів є фонетичні, поява яких спричинена відмінностями в кількісному та якісному складі фонем.

Меншою мірою для мікросистеми великолузьких гідронімів властива морфологічна варіантність, пов'язана зі співіснуванням різних форм роду й числа окремих назв водних об'єктів, що значною мірою зумовлено тенденцією до граматичної аналогії.

Словотвірна варіантність гідронімів є наслідком еквівалентності дериваційного значення і функцій словотворчих засобів (головно суфіксів), їх десемантизації, а також зумовлена ступенем продуктивності різних словотвірних моделей у регіональній гідронімії.

Варіантність досліджуваних мовних одиниць може виявлятися й на кількох рівнях одночасно. Обстежений фактичний матеріал дозволив виявити 3 групи дворівневих комбінованих варіантів гідронімів (фонетико-морфологічні, фонетико-дериваційні, морфолого-дериваційні) та 1 групу тривірневих (фонетико-морфолого-дериваційні варіанти).

Явище варіантності в системі розгляданих номенів є свідченням надлишковості форми й зумовлюється низкою екстра- й інтралінгвальних причин.

Для великолузьких гідронімів характерним є й розвинений паралелізм, що є виявом системних зв'язків – синонімії. На лексичному рівні це явище є наслідком співвідношення онімів із різними лексичними основами. Морфологічні та структурно-дериваційні показники паралельних назв можуть бути як тотожними, так і відмінними. Окремим паралельним назвам гідрооб'єктів властива і стилістична опозиційність.

Своєрідною особливістю досліджуваної мікросистеми власних назв є розвинена інтрапонімічна омонімія, яка реалізується у двох виявах: у межах номенів на позначення гідрооб'єктів різного типу та у межах номенів на позначення однотипних водних об'єктів. Непоодинокими є й факти комбінації обох видів інтрапонімічної омонімії. Головною причиною розгляданого явища, за даними дослідження, є спільність характерних ознак, що мотивують вибір назви гідрооб'єкта.

ВИСНОВКИ

Гідроніми – власні назви водних об'єктів – становлять один із найдавніших і найстійкіших прошарків топонімічної лексики, в якій зафіксовано різночасові й різномовні елементи. Ця категорія онімів має виняткову наукову цінність, оскільки синтезує, крім лінгвістичної, ще й історичну, географічну та етнологічну інформацію.

У створенні цілісного наукового опису українського гідронімікону важливого значення набуває дослідження регіональних мікросистем назв водоймищ, що дозволяє не лише з'ясувати специфіку топонімії відповідного ареалу, а й визначити об'єктивні тенденції в загальній макросистемі українських топонімів.

Наукова вагомість вивчення гідронімікону досліджуваного ареалу зумовлена насамперед винятковим історичним значенням цього регіону – колишньої Геродотової Гілеї, що в XV – XVIII ст.ст. стала славетним Великим Лугом Запорозьким. Знищення цієї історичної території, руйнування її інфраструктури у зв'язку із затопленням і створенням Каховського водосховища в середині минулого століття оптимізувало необхідність створення опису відповідної системи власних назв, оскільки цей мовний матеріал дозволяє зберегти цінні відомості про історичні, фізико-географічні особливості регіону, умови його залюднення, проливає світло на прабатьківщину слов'ян, міграційні процеси, є унікальним джерелом краєзнавства.

Дослідження засвідчило гетерогенність системи гідронімів Великолужжя. Одержані дані дозволяють виділити декілька мовних прошарків розгляданих назв водних об'єктів. Найдавніші із засвідчених гідроназв – сліди носіїв індоєвропейських та іранських діалектів – неодноразово поглиналася новими назвами, перенесеними генетично іншими етносами, серед яких слов'янський і тюркський залишили найбільш помітні сліди у формуванні мікросистеми назв водотоків Великого Лугу. Гідронімікон цього регіону

включає, крім питомих назв, запозичення з давньо-індійської (надзвичайно цінні для вивчення ранньої історії та етногенези українців), старогрецької, латинської, німецької та польської мов. Зафіксовано й окремі лексичні елементи з давньоєврейської, французької, румунської. Запозичення, як правило, зазнають на українському мовному ґрунті фонетичної, морфологічної, словотвірної та семантичної адаптації.

У мікросистемі гідронімів Великолужжя виділяються дві основні групи найменувань: відапелятивні (близько 66%) та відонімні. Серед деапелятивів превалюють гідроніми, основи яких характеризують особливості водного об'єкта за різними параметрами: передусім за формою та характером водоймища та його русла; протяжністю, довжиною; місцем розташування водного об'єкта; станом води; за конфігурацією, обрисами та особливостями дна/берегів тощо. Помітно виокремлюються й деапелятиви, пов'язані із флорою і фауною відповідного ареалу, а також гідроніми, корельовані гідрографічними номенклатурними назвами. Виникнення низки регіональних гідронімів пов'язане із соціально-побутовою діяльністю людей.

У межах відонімних назв водних об'єктів (до 34% від загальної кількості досліджуваних гідронімів) виділяються 2 групи: відантропонімні та відтопонімні утворення. Перші мотивуються головним чином прізвищами (прізвиськами), рідше – іменами осіб. У відантропонімних назвах водних об'єктів Великого Лугу зафіксовано імена перших поселенців, місцевих мешканців, рибалок та власників рибальських займищ, станів, копачів колодців, але найширше вони репрезентують іменник запорозького козацтва.

Мотиваційну базу для відтопонімних назв гідрооб'єктів склали головним чином ойконіми, назви суміжних водотоків; мисів, гір, урочищ.

Аналіз механізмів домінування водотоків Великолужжя дозволив виявити певну закономірність: штучні водоймища на території цього регіону іменуються переважно за зв'язком із людиною, а природні – за якостями водного об'єкта або ж за відношенням до інших топооб'єктів.

За структурою досліджувані гідроніми є однокомпонентними (простими) та дво-(три-) компонентними (складеними) назвами. Перші являють собою номени субстантивного й ад'єктивного типу. Їх формування перебуває у сфері морфологічного (суфіксація) та неморфологічного (семантичного, морфолого-синтаксичного) словотворення. Якщо тенденції морфологічного творення гідронімів субстантивного й ад'єктивного типу загалом збігаються, то для неморфологічного їх творення властиві різні закономірності: якщо творення гідронімів субстантивного типу розвивається у двох напрямках – регулярної онімізації і трансонімізації (внутрішньо топонімічна транспозиція за моделями ойконім → гідронім, оронім → гідронім, макрогідронім → мікрогідронім та міжмовна транспозиція за моделлю антропонім → гідронім), то для творення гідронімів ад'єктивного типу не актуальною є трансонімізація й менш актуальною – онімізація, проте помітно активізується в цій сфері конверсія, яка може супроводжуватися онімізацією.

Типовою для аналітичних двокомпонентних гідронімів є модель *ад'єктив + субстантив*, причому регулярність окремих компонентів таких сполук може бути досить високою.

Індикаторами граматичної форми для гідронімів іменникового типу є відповідні закінчення, суфікси або граматичні параметри мотивувального апелятива, для гідронімів ад'єктивного типу – граматичні показники відповідного номенклатурного слова-терміна, хоча в цьому плані можливі й відхилення, зумовлені як інтра-, так і екстралінгвальними чинниками.

Органічною рисою мікросистеми онімів колишнього Великого Лугу є розгалужена формальна варіантність – однорівнева (насамперед фонетична, меншою мірою – морфологічна, дериваційна) та комбінована – дворівнева (фонетико-морфологічна, фонетико-дериваційна, морфолого-дериваційна) та трирівнева (фонетико-морфолого-дериваційна). Головними причинами цього явища слід вважати динамічні процеси в мові та вдосконалення її структури, співіснування літературної та розмовної форм мовлення із властивими для них закономірностями, діалектні особливості, міжмовні контакти.

Специфіка мікросистеми розгляданих гідронімів виявляється й у розвиненому паралелізмі, що є виявом синонімічності номенів та властивій їй інтрапонімічній омонімії, яка реалізується у межах номенів на позначення однотипних водних об'єктів. Головною причиною цього явища є спільність характерних ознак, що мотивують вибір назви гідрооб'єкта.

У назвах водних об'єктів Великого Лугу значною мірою відбито національну специфіку української ономастичної лексики, що зумовлено закріпленням за багатьма з них історичної семантики та пов'язаною з цим експресивністю номенів.

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ
НАЗВ ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ**

- АОЯФ** – Абаев В.И. Осетинский язык и фольклор / В.И.Абаев. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1949. – Т. I. – 601 с.
- АРД** – Атлас реки Днепра. Сочиненный с аккуратной описи 1784-го года от города Киева до города Херсона с присоединением сплава на трешкоуте виц-адмирала Пущина 1786 года месяца августа от Киева до Кременчуга и Кайдаков. – ЦД ВІА, Ф. ВУА, Од.зб. 24.080.
- АЮЗР** – Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссиею для разбора древних актов, состоящий при киевском, подольском и волынском генерал-губернаторе. – К.: Тип. Корчак-Новицкого, 1883. – Ч.1. – Т.VI. – 938 с.
- АП** – Афанасьев-Чужбинский А.С. Поездка в Южную Россию / А.С.Афанасьев-Чужбинский. – Ч.І. – СПб., 1863. – 453 с.
- БКР** – Барбаро и Контарини о России: [Итал. тексты и переводы]. К истории итал.-рус. связей в XV в. / Подгот. текста, пер. и комент. Е.Ч.Скржинаской. – Ленинград: Наука, 1971. – 275 с.
- БНС** – Білецький-Носенко П.П. Словник української мови / Підгот. до видання В.В.Німчук. – К.: Наукова думка, 1966. – 424 с.
- БОУ** – Боплан Гійом Левассер. Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансильванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воїн / Г.Л.Боплан. – К.: Наукова думка, 1990. – 256 с.
- БРГ** – Браичевський М.Ю. З ранньосередньовічної гідроніміки Східної Європи / М.Ю.Браичевський // Питання ономастики. – К.: Наукова думка, 1965. – С.191-197.
- БФУ** – Братко-Кутинський О. Феномен України / О.Братко-Кутинський.

- К.: Вечірній Київ, 1996. – 176 с.
- БЧ** – Брун Ф. Черноморье / Ф.Брун. – Одесса, 1879-1880. – Ч.І-ІІ.
- ВЕГ** – Вся Екатериновская губерния. 1913 год / Под ред. Н.Г.Подковырова. – Екатеринослав, 1913. – 197 с.
- ВЛЗ** – Чабаненко В.А. Великий Луг Запорозький. Історико-топонімічний словник /В.А.Чабаненко. – Запоріжжя: ЗДУ, 1999. – 331 с.
- ВТС** – Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т.Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
- ГС** – Геродот із Галікарнасу. Скіфія. Найдавніший опис України з V століття перед Христом / Передмова Ю.М.Хорунжего, підгот. тексту М.Ф.Слабошпицького. – К.: Довіра, 1992. – 72с.
- ГУ** – Гідронімія України в її міжмовних і міждіалектних зв'язках / І.М.Желєзняк, А.П.Корепанова, Л.Т.Масенко та ін. – К.: Наукова думка, 1981. – 224 с.
- ГК** – Геометрическая генеральная карта Екатеринославского наместничества, составленного их 2-х областей, Екатеринославской и Херсонской, и 16-и уездов и пр., 1783 г. – ЦДВІА. Ф. ВУА, Од.зб.20141.
- ГКГ** – Граков Б.Н. Каменское городище на Днепре: Материалы и исследования по археологии СССР / Б.Н.Граков. – № 36. – М.: Изд-во АН СССР, 1954. – 170 с.
- Даль** – Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка / [Статьи В.И.Даля, А.М.Бабкина, В.П.Вомперского]. – М.: 1989. – Т.І-ІV.
- ДКС** – Деркач П.М. Короткий словник синонімів української мови / П.М.Деркач. – Львів, Краків, Париж: Просвіта, 1993. – 208 с.
- ДТС** – Древнетюркский словарь / [авторы: В.М.Наделяев, Д.М.Масилов, Э.Р.Тенишев, А.М.Щербак и др.]. – Л.: Наука, 1969. – 679 с.
- ЭСРЯ** – Этимологический словарь русского языка / Под ред.

- Н.М.Шанского. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1973. – Т.І-ІІ.
- ЕСУМ** – Етимологічний словник української мови / За ред. О.С.Мельничука. – К.: Наукова думка, 1982-2003. – Т.І-ІV.
- ЖНС** – Желехівський Є., Недільський С. Малорусько-німецький словар / Є.Желехівський, С.Недільський. – Львів: Друкарня тов. ім.Шевченка, 1886. – Т.І-ІІ.
- ЗООИД** – Записки императорского Одесского Общества истории и древности. – Одесса, 1844-1919. – Т.І-XXІІІ.
- ІСУМ** – Історичний словник українського язика / За ред. Є.Тимченка. – Харків-Київ: ВУАН, 1930-1932.– Вип.1-2. – Т.І.-ІІ.
- ІК** – Генеральная карта Новороссийской губернии, разделённой на уезды. Сочинённая в 1779 году Ивановым Исленьевым (у додатках до кн.: Эварницкий Д.И. Вольности запорожских казаков. – СПб., 1890. – С.377-380).
- ІР** – Иловайский Д. Начало Руси / Д.Иловайский. – М.: Олимп: АСТ, 2002. – 629 с.
- КБЧ** – Книга Большому Чертежу. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – 261 с.
- КВЛ** – Кащенко А.Ф. Великий Луг запорожський / А.Ф.Кащенко. – Катеринослав, 1918. – 125 с.; іл. + карта.
- КГН** – Крестьянов О. Гідроніми Нікопольщини – історична пам'ятка нашого краю запорізької доби / О.Крестьянов // Регіональне і загальне в історії: Тези міжнародної наукової конференції, присвяченої 140-річчю від дня народження Д.І.Яворницького та 90-літтю ХІІІ Археологічного з'їзду (листопад, 1995р.). – Дніпропетровськ: Пороги, 1995. – С.153-155.
- КЗ** – Карта отошедшей в Крыму в российское владение по мирному тракту с татарами в 1772 году земли.../ А.В.Бойко // Запорозький зимівник останньої чверті ХVІІІ століття. – Запоріжжя: РВП «Видавець», 1995.

- КМ** – Кордт В. Матеріали до історії картографії України / В.Кордт. – К.: Археогр. коміс. ВУАН, 1931. – Ч.І-ІІ.
- КО** – Кащенко Андріан. Оповідання про славне Військо Запорозьке низове / А.Кащенко. – Дніпропетровськ: Січ, 1991. – 135 с.
- КРИ** – Костомаров Н.И. Русская история в жизнеописаниях её главнейших деятелей / Н.И.Костомаров. – М.: Книга, 1990-1992. – Кн.І-ІІІ.
- КРУ** – Каталог річок України. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – 192 с.
- КТС** – Никонов В.А. Краткий топонимический словарь / В.А.Никонов. – М.: Мысль, 1966. – 509с.
- ЛВ** – Величко Самійло. Літопис / С.Величко. – Т.ІІ. – К.: Дніпро, 1991. – 640 с.
- МІ** – Мышецкий С.И. История о козаках запорожских / С.И.Мышецкий. – Одеса: Городская типография, 1852. – 53 с.
- МР** – Миллер Г.Ф. Рассуждение о запорожцах и краткая выписка о малороссийском народе и запорожцах / Г.Ф.Миллер. – М.: Московська університетська друкарня, 1847.
- МС** – Маштаков П.Л. Список рек Днепровского бассейна / П.Л.Маштаков. – СПб.: Изд-во АН, 1913. – 292с., 1 карта.
- МСТ** – Мурзаев Э.М. Словарь народных географических терминов / Э.М.Мурзаев. – М.: Мысль, 1984. – 653 с.; Библиогр.: с.16-34.
- МТС** – Молчанова О.Т. Топонимический словарь Горного Алтая / О.Т.Молчанова. – Алтай: Алтайск. книжн. изд-во, 1979. – 397с.
- НИА** – Новицкий Я.П. История города Александровска 1770-1806 гг./ Я.П.Новицкий. – Екатеринослав: Типография Губернского Земства, 1890. – 234 с.
- НП** – Новицкий Я.П. Народная память о Запорожье: Предания и рассказы, собранные в Екатеринославщине. 1875-1906 гг./ Я.П.Новицкий. – Рига: Спридитис, 1990. – 118 с.
- НРП** – Стрижак О.С. Назви річок Полтавщини / О.С.Стрижак. – К.: Вид-

во АН УРСР, 1963. – 112 с.

- НС** – Никонов В.А. Краткий топонимический словарь / В.А.Никонов. – М.: Мысль, 1966. – 509 с.
- ПВЛ** – Падалка Л. Над Великим Лугом днепровским / Л.Падалка. – К.: Киевская старина, 1897. – Т.57. – С.300-315.
- ПС** – Пискунов Ф. Словарь живого народного, письменного и актового языка русских южан / Ф.Пискунов. – [Изд. 2-е]. – Киев, 1882. – 304с.
- РО** – Радлов В.В. Опыт словаря тюркских наречий / В.В.Радлов. – Спб.: ИАН, 1893-1911 (фотомеханічне перевидання 1963 – 1964 рр.). – Т.І-IV.
- СГ** – Словарь української мови / Упорядк. з дод. влас. матеріалу Б.Грінченко. – К.: Киевская старина, 1907-1909. – Т.1-4.
- СГУ** – Словник гідронімів України / Ред. кол. А.П.Непокупний, О.С.Стрижак, К.К.Цілуйко. – К.: Наукова думка, 1979. – 779с.
- СІ** – Скальковский А. История Новой Сечи, или последнего коша Запорожского / А.Скальковский. – Одеса, 1841. – Ч.І-III.
- СК** – Самійло Кішка. Історичні розвідки, думи, оповідання / С.Кішка. – К.: Веселка, 1993. – 156с.
- СМ** – Савур-могила: Легенди та перекази Нижньої Наддніпрянщини / Упорядник і автор В.А.Чабаненко. – К.: Дніпро, 1990. – 261 с.
- СДВ** – Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник / За ред. В.М.Русанівського. – [2-ге вид., виправл. і доп]. – К.: Наукова думка, 1996. – 333 с.
- СНР** – Стрижак О.С. Назви річок Запоріжжя і Херсонщини / О.С.Стрижак. – К.: Наукова думка, 1967. – 127 с.
- СО** – Скальковский А.А. Опыт статистического описания Новороссийского края / А.А.Скальковский. – Одеса: Тип. Нитче, 1850-1853. – Ч.І-II.

- СП** – Скальковский А.А. Поездка по запорожским урочищам / А.А.Скальковский // Журнал министерства внутренних дел. – СПб., 1846. – Январь-март. – Ч.13-14.
- ССРЛЯ** – Словарь современного русского литературного языка. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1954. – Т. I-IV. (Ин-т русского языка)
- СУМГ** – Словник української мови Я.Ф.Головацького / Підгот. до друку Й.О.Дзендзелівський і З.Ганудель // Науковий збірник Музею української культури у Свитнику № 10. – Братіслава: Словацьке пед. вид-во, 1982. – С.311-612.
- СУМ** – Словник української мови / Ред. акад. АН УРСР І.К.Білодід та інші. – К.: Наукова думка, 1970-1980. – Т. I-XI.
- СХ** – Списки населённых мест Российской империи. Херсонская губерния. – СПб., 1868. – Т.46-47.
- СЧ** – Чабаненко В. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. – Запоріжжя, 1992. – Т. I-IV.
- СФ** – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / М.Фасмер. – М.: Прогресс, 1986-1987. – Т. I-IV.
- ТКХ** – Тунманн. Крымское ханство / Пер. с нем. изд. 1784 г. Н.Л.Эрнеста, С.П.Белявской. – Симферополь: Таврия, 1991. – 92 [2] с.; Библиогр. в примеч.: с.80-93.
- ТНР** – Трубачов О.Н. Названия рек Правобережной Украины: Словообразование. Этимология. Этническая интерпретация / О.Н.Трубачов. – М.: Наука, 1968. – 292 с.
- ТЭС** – Трубачёв О.Н. Этимологический словарь славянских языков / О.Н.Трубачов. – М.: Наука, 1990. – 272 с.
- ТСТ** – Тутковський П.А. Словник геологічної термінології / П.А.Тутковський. – К.: Держвидав УРСР, 1923. – 201с.
- ФН** – Фоменко В.Г. Звідки ця назва? / В.Г.Фоменко. – Дніпропетровськ: Промінь, 1969. – 103с.

- ФНП** – Фоменко В.Г. Незвичайне поруч / В.Г.Фоменко // Молодь України, 1964. – №166. – 157 с.
- Циг.** – Цыганенко Г.П. Этимологический словарь русского языка / Г.П.Цыганенко [2-е изд., переаб. и доп.]. – К.: Радянська школа, 1989. – 511с.
- ЧА** – Чабаненко В.А. Українська Атлантида: Науково-публіцистичне видання / В.А.Чабаненко. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2006. – 408с.
- ШД** – Шаян В. Дунай, Дніпро і Дністер (Порівняльно-лінгвістична і фольклорна студія) / В.Шаян // Визвольний шлях. – Лондон, 1968. – № 5. – С.600-620.
- ШН** – Шапошников Г.С. Як виникло місто Нікополь / Г.С.Шапошников. – Нікополь, 1991. – 47 с.
- ШС** – Шанский Н.М. Краткий этимологический словарь русского языка / Н.М.Шанский. – М.: Просвещение, 1971. – 572 с.
- ШСД** – Шафарик П.И. Славянские древности / Перев. О.Бодянского. – [2-е изд.]. – М., 1848. – Т.І. – Кн.1. – 342 с.
- ЯВ** – Эварницкий Д.И. Вольности запорожских казаков: Историко-топографический очерк / Д.И.Эварницкий. – Спб.: Тип. И.Н.Скороходова, 1890. – 384с.
- ЯЗ** – Эварницкий Д.И. Запорожье в остатках старины и преданиях народа / Д.И.Эварницкий.– Спб., 1888. – Ч.І. – 272 с.
- ЯЗО** – Яворницький Д.І. Запорожье в остатках старины и преданиях народа / Д.І.Яворницький. – К.: Веселка, 1995. – 447 с.
- ЯІ** – Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків / Д.І.Яворницький. – Львів: Світ, 1990-1992. – Т.І-ІІІ.
- ЯС** – Яворницький Д.І. Словник української мови / Д.І.Яворницький. – Катеринослав, 1920. – Т. І-ІІ.
- ЯСМ** – Эварницкий Д.И. Сборник материалов для истории запорожских

козаков / Д.И.Эварницкий. – СПб: С.-Петербург. типография И.Н.Скороходова, 1888. – 248 с.

ЯТО – Эварницкий Д.И. Топографический очерк Запорожья / Д.И.Эварницкий. – К.: Киевская старина, 1884. – Т.IV-VII.

ЯТС – Янко М.Т. Топонімічний словник України: Словник-довідник / М.Т.Янко. – К.: Знання, 1998. – 430 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеева Р.А. Происхождение имён рек и озёр / Р.А.Агеева (Серия: «Человек и окружающая среда»). – М.: Наука, 1985. – 143 с., ил.
2. Банк М.В. Спостереження над мікрогідронімією Східного Закарпаття / М.В.Банк // Питання гідроніміки: Матеріали 3-ї Респ. ономастичної (гідронімічної) наради. – К.: Наукова думка, 1971. – С.61-68.
3. Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови / С.П.Бевзенко. – Ужгород: Вид-во Ужгор. ун-ту, 1960. – 416 с.
4. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник / О.К.Безпояско, К.Г.Городенська, В.М.Русанівський. – К.: Либідь, 1993. – 336 с.
5. Беленькая В.Д. Топонимы в составе лексической системы языка / В.Д.Беленькая. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969. – 168 с.
6. Беринда П. Лексикон словенороський / Підгот. до видання В.В.Німчук – К.: Вид-во АН України, 1961. – 272 с.
7. Березович Е.Л. Семантические микросистемы топонимов как факт номинации / Е.Л.Березович // Номинация в ономастике: Сб. науч. тр. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1991. – С.75-90.
8. Бернштейн С.Б. Очерк сравнительной грамматики славянских языков / С.Б.Бернштейн. – М.: Изд-во АН СССР, 1974. – 378 с.
9. Білецький А.О. Борістен – Данапріс – Дніпро / А.О.Білецький // Питання топоніміки та ономастики. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – С.51-61.
10. Бражнік Л.М. Процеси освоєння німецьких топонімів у російській мові XVIII століття: автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.02 «Російська мова» / Л.М.Бражнік. – Дніпропетровськ, 2006. – 20 с.
11. Буга Т.В. Варіантність чоловічих імен говірки с.Мічуріне Тельманівського району Донецької області / Т.В.Буга // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип.15. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – 556 с.

12. Бучко Д.Г. Географічні назви на –івці на Поділлі / Д.Г.Бучко // Тези доповідей Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Хмельницький, 1965. – С.114-115.
13. Бучко Д.Г. Ойконіми Покуття, утворені від родових назв / Д.Г.Бучко // Проблеми регіональної ономастики: Тези доп. і повідомл. наук. семінару. – К., 1994. – С.15-16.
14. Бучко Д.Г. Ойконімія Покуття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10.02.02 «Українська мова» / Д.Г.Бучко. – Чернівці, 1992. – 35 с.
15. Бушаков В.А. Історична топонімія Криму: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10.02.13 «Мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії» / В.А.Бушаков. – К., 2005. – 36с.
16. Ващенко В.С. Фрагменти з українського мовознавства / В.С.Ващенко. – Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1989. – 80 с.
17. Вербич С.О. Гідронімія басейну Верхнього Дністра: автореф.дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / С.О.Вербич. – К., 1999. – 16 с.
18. Вербовська І.Т. Словотвірна синонімія і словотвірна варіантність прикметників української мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / І.Т.Вербовська. – Львів, 2001. – 20 с.
19. Виноградов В.В. Словообразование и его отношение к грамматике и лексикологии (на материале русского языка и родственных языков) / В.В.Виноградов // Вопросы теории и истории языка в свете трудов И.В.Сталина по языкознанию. – М.: Изд-во АН СССР, 1952. – С.99-152.
20. Волох О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Є.І. Сучасна українська літературна мова / О.Т.Волох, М.Т.Чемерисов, Є.І.Чернов. – К.: Вища школа, 1976. – 374с.

21. Георгиев В.И. Основни проблеми на словянскита диахронна морфология / В.И.Георгиев. – София: Изд. Бълг. АН, 1969. – 207с.
22. Гідроніми Нижнього Подніпров'я // Ю.О.Карпенко, А.Т.Безвенко, Л.П.Зеленко та ін. – К.-Одеса: Вища школа, 1981. – 112 с.
23. Гідронімія України в її міжмовних і міждіалектних зв'язках / І.М.Железняк, А.П.Корепанова, Л.Т.Масенко та ін. – К.: Наукова думка, 1981. – 264 с.
24. Головина Э.Д. К типологии языковой вариантности / Э.Д.Головина // Вопросы языкознания. – 1983. – №2. – С.58-63.
25. Горпинич В.О., Антонюк Т.Р. Географічні назви в українській мові: Посібник для студ. вузів, учнів загальноосвітніх шк. та вчит. / В.О.Горпинич, Т.Р.Антонюк. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1999. – 154 с.
26. Горпинич В.О. та ін. Власні назви і відтопонімні утворення Інгуло-Бузького межиріччя / В.О.Горпинич. – К.: Наукова думка, 1977. – 192 с.
27. Горпинич В.О. Відтопонімічні прикметники в українській мові / В.О.Горпинич. – К.: Вища школа, 1976. – 143 с.
28. Горпинич В.О. Відтопонімічні похідні як реальні й потенційні утворення / В.О.Горпинич // Мовознавство. – 1973. – №3. – С.81-87.
29. Горпинич В.А. Словообразование имён прилагательных и названий жителей от топонимов в восточнославянских языках: дис... канд. филол. наук: 10.661 / Горпинич Володимир Олександрович. – Глухов, 1966. – 354 с.
30. Горпинич В.О. Українська словотвірна дериватологія: Навчальний посібник (текст лекцій) / В.О.Горпинич. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1998. – 189 с.
31. Грещук В.В. Український відприкметниковий словотвір / В.В.Грещук. – Івано-Франківськ: Вид-во «Плай» Прикарпат. ун-ту ім. В.Стефаника, 1995. – 208с.
32. Гужва Ф.К. Современный русский литературный язык / Ф.К.Гужва. – К.: Вища школа, 1978. – Ч.І. – 247 с.
33. Гумецька Л.Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV-XV ст. / Л.Л.Гумецька. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – 298 с.

34. Гуцульські говірки. Короткий словник. – Львів, 1997. – 245 с.
35. Данилюк О.К. Географічна термінологія Волині: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О.К.Данилюк. – К., 2000. – 18 с.
36. Дегтяр'єв В.И. Основы общей грамматики / В.И.Дегтяр'єв. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростов. ун-та, 1973. – 255 с.
37. Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV-XVII ст./ М.О.Демчук. – К.: Наукова думка, 1988. – 171 с.
38. Денисенко Л.П. Фонетичні і словотворчі варіанти слова в говірках Нижньої Наддніпрянини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.02 «Українська мова» / Л.П.Денисенко. – Дніпропетровськ, 1995. – 22с.
39. Дзендзелівський Й.О. Програма для збирання матеріалів до лексичного атласу української мови / Й.О. Дзендзелівський. – К.: Наукова думка, 1987. – 299 с.
40. Дзендзелівський Й.О. Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі / Й.О. Дзендзелівський. – К.: Наукова думка, 1969. – 212 с.
41. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. – К.: Наукова думка, 1985. – 253 с.
42. Железняк І.М. Гідронімія і *nomina topographica* (бас. Ірпеня) / І.М.Железняк // Питання історичної ономастики України. – К.: Наукова думка, 1994. – С.63-83.
43. Железняк И.М. Среднеподнепровское Правобережье и этногенезис славян (на материале гидронимии): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: 10.661 «Языки народов СССР («украинский язык»)/ И.М.Железняк. – К., 1988. – 37 с.
44. Железняк І.М. Рось і етнолінгвістичні процеси Середньонаддніпрянського Правобережжя / І.М.Железняк. – К.: Наукова думка, 1987. – 204 с.
45. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови / Ф.Т.Жилко. – К.: Радянська школа, 1966. – 307 с.

46. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови / М.А.Жовтобрюх, Б.М.Кулик. – К.: Вища школа, 1972. – Ч.І. – 402 с.
47. Жучкевич В.А. Общая топонимика: Учебное пособие [3-е изд., перераб.] / В.А.Жучкевич. – Минск: Высшая школа, 1980. – 288 с., ил.
48. Земская Е.А. О принципах выделения языковых уровней / Е.А.Земская // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. – М.: Наука, 1969. – С.279-281.
49. Зикань Х.І. Географічні назви м. Ужгорода та його околиць: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.09 «Фінно-угорські та самодійські мови» / Х.І.Зикань. – Ужгород, 2002. – 20 с.
50. Ижакевич Г.П., Кононенко В.И. Русский язык / Г.П.Ижакевич, В.И.Кононенко. – К.: Радянська школа, 1982. – 288 с.
51. Ільченко І.І. Навчально-методичний посібник до спецкурсу «Антропонімія Нижньої Наддніпрянщини (Надвеликолузький регіон). Прізвища іншомовного походження» / І.І.Ільченко. – Запоріжжя: ЗДУ, 2004. – 43 с.
52. Исмаилов С.А., Овчинникова Е.И. Личные имена и их варианты в киргизском языке / С.А.Исмаилов, Е.И.Овчинникова // Вопросы ономастики. – Свердловск, 1980. – С.131-139.
53. История Новой Съчи или послыдняго Коша Запорожского, составлена из подлинных документов Запорожского Съчевого Архива А.Скальковским / А.Скальковский. – 2-е изд. – Одесса, 1846. – Ч.1-3.
54. Карпенко О.П. Назви річок Нижньої Правобережної Наддніпрянщини / О.П.Карпенко. – К.: Наукова думка, 1989. – 192 с.
55. Карпенко О.П. Гідроніми правобережної Нижньої Наддніпрянщини з гелонімною основою / О.П.Карпенко // Мовознавство. – 1983. – №4. – С.57-60.
56. Карпенко О.П. Гідронімія Центрального Полісся на загальнослов'янському тлі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська і слов'янські мови» / О.П.Карпенко. – К., 1996. – 49 с.

57. Карпенко О.П. Гідронімікон Центрального Полісся / О.П.Карпенко. – К.: КИЙ, 2003. – 317 с.
58. Карпенко Ю.О. Особливості гідронімічного словотвору (на матеріалі назв річок Чернівецької області) / Ю.О.Карпенко // Українська діалектологія і ономастика. – К.: Наукова думка, 1964. – 225 с.
59. Карпенко Ю.О. Словотвір сучасних назв населених пунктів Чернівецької області / Ю.О.Карпенко // Праці X республіканської діалектологічної наради. – К., 1961. – С.169-175.
60. Карпенко Ю.О. Субстантивовані прикметники – назви населених пунктів Буковини / Ю.О.Карпенко // Питання історії і діалектології східнослов'янських мов. Наукові записки. Серія філол. наук. – Львів, 1963. – С.23-30.
61. Карпенко Ю.А. Топонимия Буковины: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: спец. 10.661 «Языки народов СССР (украинский язык)» / Ю.А.Карпенко. – К., 1967. – 29 с.
62. Карпенко Ю.А. Топонимия Буковины: дис. ... доктора філол. наук: 10.661 / Юрий Александрович Карпенко. – К., 1967. – 218 с.
63. Карпенко Ю.О. Топонимия Буковины / Ю.О.Карпенко. – К.: Наукова думка, 1973. – 238 с.: Бібліогр.: с.234-237.
64. Карпенко Ю.О. Топоніміка гірських районів Чернівецької області (конспект лекцій) / Ю.О.Карпенко. – Чернівці, 1964. – 80 с.
65. Карпенко Ю.О. Топонімічні варіанти / Ю.О.Карпенко // Ономастика: Республіканський міжвідомчий збірник. Серія «Питання мовознавства». – К.: Наукова думка, 1966. – С.29-36.
66. Карп'юк М.Д. Про питання про класифікацію варіантів слова / М.Д.Карп'юк // Мовознавство. – 1989. – №5. – С.59-61.
67. Керста Р.Й. Особові назви, утворені від загальних назв на означення професії, роду занять / Р.Й.Керста // У кн. «Питання історії української мови». – К.: Наукова думка, 1970. – С.141-158.

- 68.Кобилянський Б.В. Лексико-семантичні паралелі балкано-карпатизмів / Б.В.Кобилянський // Мовознавство. – 1981. – № 6. – С.41-52.
- 69.Ковалик І.І. Своєрідні особливості іменникового словотвору української мови / І.І.Ковалик // Граматичні та стилістичні студії з української і російської мов. – К.: Наукова думка, 1965. – С.69-89.
- 70.Ковалик І.І. Основи словотвірної характеристики слова / І.І.Ковалик. – Львів, 1961. – 83 с.
- 71.Коваль А.П. Знайомі незнайомці: Походження назв поселень України / А.П.Коваль. – К.: Либідь, 2001. – 300 с.
72. Корепанова А.П. Категорія граматичного роду в гідронімії / А.П.Корепанова // Мовознавство. – 1975. – № 6. – С.65-67.
73. Корепанова А.П. Словообразование гидронимов бассейна Нижней Десны: автореф. дис. на соискание учёной степени канд. филол. наук: спец. 10.661 «Языки народов СССР (украинский язык)» / А.П.Корепанова. – К., 1969. – 23с.
- 74.Корепанова А.П. Словотворчі типи гідронімів басейну Нижньої Десни / А.П.Корепанова. – К.: Наукова думка, 1968. – 100 с.
75. Корепанова А.П. Ономастична синонімія / А.П.Корепанова // Мовознавство. – 1974. – № 6. – С.27-29.
- 76.Костик Л.Б. Гідронімія Буковини (назви непротічних вод): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л.Б.Костик. – Івано-Франківськ, 2003. – 20 с.
- 77.Красножан Ж.В. Словотвірна структура виноградарської лексики (однослівні найменування) / Ж.В.Красножан // Питання словотвору: Збірник наукових праць викладачів і аспірантів педагогічних інститутів УРСР. – К.: Вища школа, 1979. – 191 с.
- 78.Кракалия Л.В. Антропонимия Советской Буковины: автреф. дис. на соискание учёной степени канд. филол. наук: спец. 10.02.02 «Языки народов СССР (украинский язык)» / Л.В.Кракалия. – Черновцы, 1974. – 36с.

- 79.Критенко А.П. До теорії власних назв / Ред. кол. К.К.Цілуйко, І.М.Желізняк, А.П.Корепамова та ін. // Республ. міжвідомчий зб. Серія «Питання мовознавства». – К.: Наукова думка, 1966. – С.16-28.
- 80.Критенко А.П. Звукові варіанти слова / А.П.Критенко // Мовознавство. – 1967. – №1. – С.69-75.
- 81.Кубрякова Е.С. Части речи в ономаσιологическом освещении / Е.С.Кубрякова. – М.: Наука, 1978. – 115 с.
- 82.Кучеренко Л.І. Комбінована варіантність слова / Л.І.Кучеренко // Мовознавство. – 1985. – №5. – С.61-64.
- 83.Кучеренко Л.І. Комбинированные варианты слова в украинском языке: автореф. дис. на соискание учёной степени канд. филол. наук: спец. 10.02.02 «Языки народов СССР (украинский язык)» / Л.І.Кучеренко. – К., 1988. – 21с.
84. Лісняк Н.І. Мікротопонімія Західного Поділля: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н.І.Лісняк. – Ужгород, 2004. – 20, [1] с.
- 85.Литвин И.П. Семантическая организация топонимических систем / И.П.Литвин // Теоретична та історична ономастика. Літературна ономастика: Збірник наукових праць. – Одеса, 1990. – 184 с.
86. Лобода В.В. Вплив антропонімії і гідронімії на творення сучасної ойконімії Північного Причорномор'я / В.В.Лобода // Питання ономастики Південної України. – К.: Наукова думка, 1974. – С.107-112.
87. Лобода В.В. Топонімія Дніпро-Бузького межиріччя / В.В.Лобода. – К.: Вища школа, 1976. – 232 с.
- 88.Лобода В.В. Про паралельні географічні назви / В.В.Лобода // Рідне слово. – К.: Наукова думка. – 1973. – Вип.7. – С.9-13.
- 89.Лойфман Н.Я., Попов С.А. Топонимические названия Оренбургской области / Н.Я.Лойфман, С.А.Попов. – Оренбург: Изд-во Оренбург. гос. пед. ин-та, 1960. – 16 с.

90. Лохвицька ратушна книга другої половини XVII ст.: Зб. актових документів / Підгот. до видання О.М.Маштабей, В.Г.Самійленко, Б.А.Шарпило. – К.: Наукова думка, 1986. – 222 с.
91. Лучик В.В. Гідронімія Середнього Дніпро-Бузького межиріччя: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / В.В.Лучик. – К., 1995. – 49 с.
92. Мальковский Г.Е. Вариантность слова в плане выражения и контекст / Г.Е.Мальковский // Функционирование языковых единиц в контексте. – Воронеж, 1978. – С.3-10.
93. Марко Г.А. Давньоруські і староукраїнські топоніми, похідні від назв рослин / Г.А.Марко // Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'янських мовах: Збірник наукових праць. – К.: Наукова думка, 1986. – С.80-83.
94. Масенко Л.Т. Архаїчні гідронімічні паралелі на території України (Північно-східне Поділля) / Л.Т.Масенко // Мовознавство. – 1974. – №3. – С.52-60.
95. Масенко Л.Т. Гідронімія Східного Поділля / Л.Т.Масенко. – К.: Наукова думка, 1979. – 100с.
96. Масенко Л.Т. Проблеми взаємодії гідронімії та ойконімії (на матеріалі басейну Південного Бугу) / Л.Т.Масенко // Мовознавство. – 1972. – № 1. – С.32-37.
97. Матвеев О.К. Структурно-морфологические типы северно-русской субстратной топонимии / О.К.Матвеев // Питання ономастики. – К., 1965. – 198 с.
98. Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори / І.Г.Матвіяс. – К.: Наукова думка, 1990. – 166 с.
99. Матіїв М.Д. Гідронімія басейну Стрию: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / М.Д.Матіїв. – Запоріжжя, 1999. – 20, [1]с.

100. Матіїв М.Д. Гідронімія басейну Стрию: дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.01 / Микола Дмитрович Матіїв. – Запоріжжя, 1999. – 191 с.
101. Матейко К. Етнографічний словник. Український народний одяг / К.Матейко. – К.: Наукова думка, 1996. – 645 с.
102. Маштаков П.Л. Материалы для областного словаря / П.Л.Маштаков. – Л.: ГМК при Сов. нар. комиссаров СССР, 1931. – 117 с.
103. Мейе А. Введение в сравнительную грамматику индоевропейских языков / А.Мейе. – Юрьев, 1911. – 428 с.
104. Мемуары, относящиеся к истории Южной России. – К., 1890. – Вып.І. – 327с.
105. Миртов А.В. Донской словарь: Материалы к изучению лексики донских казаков / А.В.Миртов. – Ростов-на-Дону, 1929. – 415 с.
106. Михальчук О.І. Мікротопонімія Підгір'я: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О.І.Михальчук. – К., 1998. – 16, [1] с.
107. Міжетнічні зв'язки в українській антропонімії XVII ст. («Реєстр всього Війська Запорозького» 1649р. і мовно-територіальні контакти) / Відп. ред А.П.Непокупний. – К.: Наукова думка, 1989. – 150с.
108. Могила О.А. Карпато-поліські лексико-семантичні паралелі (на матеріалі метеорологічної лексики) / О.А.Могила // Мовознавство. – 1983. – № 4. – С.61-71.
109. Моисеев Б.А. Тюркские названия Оренбургской области / Б.А.Моисеев // Питання гідроніміки. – К.: Наукова думка, 1971. – 210 с.
110. Морозова М.Н. Взаимодействие гидронимии с другими группами лексики в русском языке / М.Н.Морозова // Питання гідроніміки. – К.: Наукова думка, 1971. – С.109-112.
111. Мурзаев Э.М. География в названиях / Э.М.Мурзаев. – М.: Наука, 1979. – 168 с., ил.; Библиогр.: с.171-176.

112. Мурзаев Э.М. Очерки топонимики / Э.М.Мурзаев. – М.: Мысль, 1974. – 382 с. с карт.
113. Мурзаев Э., Мурзаева В. Словарь местных географических терминов / Э.Мурзаев, В.Мурзаева. – М.: Гос. изд-во географ. литературы, 1959. – 302с.
114. Муромцев І.В. Словотворчі типи гідронімів (басейн Сіверського Дінця) / І.В.Муромцев. – К.: Наукова думка, 1966. – 103 с.
115. Наливайко С.І. Таємниці розкриває санскрит / С.І.Наливайко. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2001. – 288 с.
116. Німчук В.В. Карпато-балканські лексичні паралелі в писемних пам'ятках / В.В.Німчук // Проблеми дослідження діалектної лексики і фразеології української мови: Тези доповідей. – Ужгород: Патент, 1978. – С.47-49.
117. Никонов В.А. Введение в топонимику / В.А.Никонов. – М.: Наука, 1965. – 179 с.
118. Овчар Н.В. Опыт идеографического описания озёрных гидронимов русского севера // Номинация в ономастике: Сб. науч. тр. / Под ред. М.Э.Рут – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1991. – С.60-74.
119. Олійник І.С. Іменники з суфіксом –ар (-яр-) на позначення назв осіб // Питання словотвору / За ред. І.І.Ковалика. – К.: Вища школа, 1979. – С.59-78.
120. Осташ Р.І. До походження прізвищевих назв Реєстру (Спроба етимологічного словника) / Р.І.Осташ // Реєстр Війська Запорозького 1649р. – К.: Наукова думка, 1995. – С.517-581.
121. Осташ Р. І. Тюркські елементи в українській антропонімії / Р.І.Осташ // У кн.: Українська історична та діалектна лексика. – К.: Наукова думка, 1985. – С.124 – 137.
122. Отін Є.С. Взаимодействие русского и украинского языков в гидронимии юго-восточной Украины / Є.С.Отін // Русский язык в его связях с украинским и другими славянскими языками: Тезисы докладов и сообщений. – Симферополь: Таврида, 1973. – С.149-152.

123. Отін Є.С. Гідроніми Східної України / Є.С.Отін. – Київ-Донецьк: Вища школа, 1977. – 156 с.
124. Отин Е.С. К этимологии названий некоторых рек «анималистского происхождения» / Е.С.Отин // Повідомлення Укр. ономаст. коміс. – К.: Вища школа, 1967. – Вип.2. – С.13-28.
125. Отин Е.С. Труды по языкознанию / Е.С.Отин. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2005. – 479 с.
126. Павликівська Н.М. Лексико-семантичні і словотворчі типи назв непроточних водоймищ Поділля: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / Наталія Михайлівна Павликівська. – Донецьк, 1991. – 277 с.
127. Павликівська Н.М. Основні лексико-семантичні групи мікротопонімів Вінниччини / Н.М.Павликівська // Описова та прикладна ономастика: Тези доповідей і повідомлень VI республіканської ономастичної конференції. – Одеса, 1990. – С.87-89.
128. Паламарчук О. Використання словотворчих засобів при відтворенні чеських антропонімів українською мовою // Актуальні проблеми українського словотвору / За ред. В.Грещука. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С.529-539.
129. Панцьо С.Е. Антропонимия давней Лемковщины: автореф. дис. на соискание учёной степени канд. філол. наук: спец. 10.02.02 «Языки народов СССР (украинский язык)» / С.Е.Панцьо. – Ужгород, 1985. – 22 с.
130. Передмова // Словник гідронімів України / Ред. кол. А.П.Непокупний, О.С.Стрижак, К.К.Цілуйко. – К.: Наукова думка, 1979. – С.3-8.
131. Петров В.П. Етногенез слов'ян / В.П.Петров. – К.: Наукова думка, 1972. – 213 с.
132. Пилипова-Байрова М. Гръцки заемки в съвременния български език / М.Пилипова-Байрова. – София, 1969. – 287 с.
133. Пискунов Ф. Словарь живого народного, письменного и актового языка русских южан. – К., 1882. – Изд. 2-е. – 304 с.
134. Пизани В. Етимологія / В.Пизани. – М., 1956. – 197 с.

135. Подольская Н.В. Типовые восточнославянские топоосновы (словообразовательный анализ) / Н.В.Подольская. – М.: Наука, 1983. – 158с.
136. Поляруш Т.І. Діалектні апелятиви в топонімії українсько-російського мовного Порубіжжя / Т.І.Поляруш. – СПб, 1988. – 226 с.
137. Поляруш Т.І. Лексико-семантичні моделі номінації в різних топонімічних класах / Т.І.Поляруш // Українська ономастика. – К.: Наука, 1998. – С.130-140.
138. Поляруш Т.И. Сравнительное исследование словообразования гидронимии, микротопонимии и ойконимии (на материале топонимии северо-восточного Левобережья Украины): автореф. дис. на соискание учёной степени канд. филол. наук: спец. 10.661 «Языки народов СССР (украинский язык)» / Т.И.Поляруш. – К., 1971. – 24 с.
139. Поляруш Т.І. Топонімічна омонімія і місцевий ономастичний контекст / Т.І.Поляруш // Проблеми регіональної ономастики: Тези доп. та повід. наук. семінару. – К.: Наука, 1994. – С.46-47.
140. Посацька-Черняхівська Є.М. Основні лексико-семантичні типи топонімічних назв Львівської області / Є.М.Посацька-Черняхівська // Доповіді та повідомлення Львівського університету. – Львів, 1955. – 298 с.
141. Посацька-Черняхівська Є.М. Питання словотворчої структури топонімічних назв на Львівщині / Є.М.Посацька-Черняхівська // Питання топоніміки та ономастики. – К., 1962. – 279 с.
142. Поставний В.В. Морфологічні варіанти іменників / В.В.Поставний // Укр. мова і літ. в школі. – 1974. – №8. – С.35-44.
143. Потєбня А.А. Из записок по русской грамматике: В 4-х т. / А.А.Потєбня. – М.: Просвещение, 1968. – Т.3. – 551с.
144. Прокош Э. Сравнительная грамматика германских языков / Э.Прокош. – М.: Изд-во иностр. лит., 1954. – 379 с.
145. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі / М.Я.Плющ. – К.: Радянська школа, 1969. – 132 с.

146. Пура Я.О. Мікротопонімія Ровенщини від гідронімів / Я.О.Пура // Питання ономастики. – К.: Наукова думка, 1976. – С.113-119.
147. Пура Я.О. Спецсеминар з ономастики /Я.О.Пура. – Ровно: РДПІ, 1983. – 45с.
148. Редьква Я.П. Гідронімія Західного Поділля: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Я.П.Редьква. – Тернопіль, 1998. – 22 с.
149. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища / Ю.К.Редько. – К.: Наукова думка, 1966. – 216 с.
150. Редько Ю.К. Довідник українських прізвищ / Ю.К.Редько. – К.: Радянська школа, 1968. – 255 с.
151. Рогожникова Р.П. Варианты слов в русском языке / Р.П.Рогожникова. – М.: Просвещение, 1966. – 160 с.
152. Роспонд С. Структура и стратиграфия древнерусских топонимов / С.Роспонд // Восточнославянская ономастика. – М.: Наука, 1972. – С.9-89.
153. Селищев А.М. Из старой и новой топонимики / А.М.Селищев. – М.: Наука, 1956. – 356 с.
154. Семиряк В.Д. Словообразовательные варианты в современном украинском языке: автореф. дис. на соискание учёной степени канд. філол. наук: спец. 10.02.02 «Языки народов СССР (украинский язык)» / В.Д.Семиряк. – Харьков, 1973. – 25 с.
155. Семиряк В.Д. Іменникові утворення з суфіксом –л- у сучасній українській мові // Питання словотвору / За ред. І.І.Ковалика. – К.: Вища школа, 1979. – С.52-58.
156. Сіденко Н.П. Географічна апелювативна лексика східностепових говірок Центральної Донеччини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н.П.Сіденко. – Донецьк, 2003. – 22 с.: табл., карти.

157. Системы личных имён у народов мира // Редкол.: Р.Ш.Джарылгасинова, В.А.Никонов, А.М.Решетов, глав.ред. М.В.Крюков. – М.: Гл. ред. восточной лит-ры изд-ва «Наука», 1989. – 383 с.
158. Скальковский А. История Новой Сечи или последнего коша Запорожского / А.Скальковский. – Одесса: Тип. Л.Шульце, 1885-1886. – Ч.1-3.
159. Скляренко О.М., Андрианова Е.М. Види омонімії в топонімічній системі та засоби її подолання / О.М.Скляренко, Е.М.Андрианова // Мовознавство. – 1982. – №3. – С.44-47.
160. Словотвір сучасної української літературної мови / За ред. М.А.Жовтобрюха. – К.: Наукова думка, 1979. – 406 с.
161. Смолицкая Г.П. Гидронимия бассейна Оки / Г.П.Смолицкая. – М.: Наука, 1976. – 402 с.
162. Смолицька Г.П. Про так звані перенесені топоніми з Південної Русі у Південно-Східну Русь / Г.П.Смолицкая // Мовознавство. – 1993. – № 4. – С.12-19.
163. Соболевский А.И. Русское начальное о = ц. - слов. ~ / А.И.Соболевский // Русский филологический вестник. – Варшава, 1882. – Т.VII-VIII.
164. Соболевский А.И. Новые русско-скифские этюды / А.И.Соболевский. – М.: ИОРЯС, 1926. – Т.XXX-XXXI.
165. Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка / И.И.Срезневский. – М., 1958. – Т.I-III.
166. Сталтмане В.Э. Ономастическая лексикография / В.Э.Сталтмане; АН СССР, Ин-т языкознания. – М.: Наука, 1989. – 112 с.: Бібліогр.: с.103-113.
167. Столбунова В.И. Вопросы межъязыковых контактов (О взаимодействии близкородственных языков (говоров)): Спецкурс для студентов-филологов (Конспект лекций) / В.И.Столбунова. – Черновцы, 1969. – 37 с.
168. Стрижак О.С. Вступ // Назви річок Запоріжжя і Херсонщини / О.С.Стрижак. – К.: Наукова думка, 1967. – С.3-12.

169. Стрижак О.С. Назви Дніпра і так звана «Богиня Дана» / О.С.Стрижак // Мовознавство. – 1971. – № 5. – С.65-74.
170. Стрижак О.С. Назви розповідають / О.С.Стрижак. – К.: Знання, 1967. – 40с.
171. Стрыжак А.С. Гидронимия Среднеднепровского Левобережья: автореф. дис. на соискание учёной степени канд. филол. наук: спец. 10.661 «Языки народов СССР (украинский язык)» / А.С.Стрыжак. – К., 1965. – 19 с.
172. Стрыжак А.С. Гидронимия Среднеднепровского Левобережья: дис. ... канд. филол. наук: 10.661 / Алексей Сельвёрстович Стрыжак. – К., 1965. – 212 с.
173. Стрижак О.С. Словотворчі особливості гідронімії середньо-наддніпряньського Лівобережжя / О.С.Стрижак // III республіканська ономастична конференція. – К., 1965. – С.87-102.
174. Султаньев О.А. Структурные типы русских топонимов Кокчетавской области / О.А.Султаньев // Вопросы топонимики. – №5. Учебные записки. – №144. Серия филологическая. – Свердловск, 1971. – Вып.18. – С. 133-135.
175. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного / А.В.Суперанская. – М.: Наука, 1973. – 366 с.
176. Суперанская А.В. Структура имени собственного: Фонология и морфонология / А.В.Суперанская. – М.: Наука, 1969. – 207 с.
177. Суперанская А.В. Типы и структура географических названий (на материале топонимии СССР) / А.В.Суперанская // Лингвистическая терминология и прикладная топономастика. – М.: Наука, 1964. – С.59-118.
178. Суперанская А.В. Что такое топонимика? / А.В.Суперанская. – М.: Наука, 1985. – 178 с.
179. Сучасна українська літературна мова: Підручник / За ред. М.Я.Плющ. – К.: Вища школа, 1994. – 414 с.
180. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / За заг. ред. акад. І.К.Білодіда. – К.: Наукова думка, 1973. – 439 с.

181. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг.ред. І.К.Білодіда. – К.: Наукова думка, 1969. – 538 с.
182. Сюсько М.І. Взаємовідношення власних і загальних імен (зооніми і апелятиви) в українській мові / М.І.Сюсько. – Ужгород: Вид-во Ужгород. ун-ту, 1985. – 66с.
183. Сюсько М.И. Статус зоонима в онимической системе: Ономазиологический аспект: [Учеб. пособие] / М.И.Сюсько. – К.: УМКВО, 1988. – 86 с.: Бібліогр.: с.78-86.
184. Телия В.Н. Вторичная номинация и её виды / В.Н.Телия // Языковая номинация. Виды наименований. – М.: Наука, 1977. – С.129-221.
185. Топоров В.Н., Трубачёв О.Н. Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья / В.Н.Топоров, О.Н.Трубачёв. – М.: Изд-во АН СССР, 1962. – 269 с.
186. Торчинський М.М. Історія топонімічних студій (на матеріалі дисертаційних досліджень, захищених в Україні у II половині ХХ – на початку ХХІ століть) // Вісник Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника. Філологія. – Вип. XV-XVIII. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – С.434-439.
187. Торчинський М.М. Ойконімія південно-західного Поділля: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.02 «Українська мова» / М.М.Торчинський. – К., 1993. – 22 с.
188. Трубачёв О.Н. Название рек Правобережной Украины: Словообразование. Этимология. Этническая интерпретация / О.Н.Трубачёв. – М.: Наука, 1968. – 289 с. с карт.
189. Трубачёв О.Н. Происхождение названий домашних животных в славянских языках / О.Н.Трубачёв. – М.: Изд-во АН СССР, 1960. – 115 с.
190. Українське козацтво: Мала енциклопедія / Ред. Ф.Г.Турченко. – К.: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2002. – 568 с. [Науково-дослідний ін-тут Козацтва при Запорізькому Державному університеті].

191. Фаріон І.Д. Антропонімійна система Верхньої Наддністрянщини кінця XVIII – початку XIX ст. (прізвищеві назви): автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / І.Д.Фаріон. – Львів, 1996. – 22, [1] с.
192. Фасмер М. Греко-славянские этюды. Греческие заимствования в русском языке / М.Фасмер. – СПб., 1909. – Т.III. – 297 с.
193. Франко З.Т. Граматична будова українських гідронімів. – К.: Наукова думка, 1979. – 188 с.
194. Франко З.Т. Хто ми? Звідки родом? / З.Т.Франко. – К.: Знання, 1990. – 48с.
195. Ханмагомедов Х.Л. Физико-географическая среда и номинация в топонимии / Под ред. М.Э.Рут // Номинация в ономастике: Сб. науч. тр. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1991. – С.125-128.
196. Худаш М.Л. З історії української антропонімії / М.Л.Худаш. – К.: Наукова думка, 1977. – 236 с.
197. Худаш М.Л., Демчук М.О. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімні утворення) / М.Л.Худаш, М.О.Демчук. – К.: Наукова думка, 1991. – 268 с.
198. Цілуйко К.К. Програма збирання матеріалів для вивчення топоніміки України / К.К.Цілуйко. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – 19 с.
199. Чабаненко В.А. Великий Луг Запорозький. Історико-топонімічний словник / В.А.Чабаненко. – Запоріжжя, 1999. – 331 с.
200. Чабаненко В.А. Нариси з козакознавства / В.А.Чабаненко. – Запоріжжя, «Стат і К°», 2007. – 312 с.
201. Чабаненко В.А. Основи мовної експресії / В.А.Чабаненко. – К.: Вища школа, 1984. – 166с.
202. Чабаненко В.А. Стилїстика експресивних засобів української мови / В.А.Чабаненко. – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 351с.
203. Чабаненко В.А. Українська Атлантида: Науково-публіцистичне видання / В.А.Чабаненко. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2006. – 408 с.

204. Черняхівська Є.М. Топонімічні ландшафтні назви Львівської області / Є.М.Черняхівська // Питання українського мовознавства. – Львів, 1958. – Кн.3. – С.164-169.
205. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття / П.П.Чучка. – Ужгород, 1970. – 103с.
206. Чучка П.П. Синонімічні зв'язки в давньоруській географічній номенклатурі / П.П.Чучка // Мовознавство. – 1980. – №3. – С.75-86.
207. Шамота А.М. Назви рослин в українській мові / А.М.Шамота. – К.: Наукова думка, 1985. – 162 с.
208. Шанский Н.М. Краткий этимологический словарь русского языка / Н.М.Шанский. – М.: Просвещение, 1971. – 572 с.
209. Шевцова В.О. Варіанти власних імен / В.О.Шевцова // В кн.: Питання східнослов'янської лексикографії XI-XVII ст. – К.: Наука, 1979. – С.118-120.
210. Шевцова В.О. Суфіксальний словотвір особових чоловічих імен: На матеріалі середньо наддніпрянських лівобережних пам'яток другої половини XVII- першої половини XVIII ст. / В.О.Шевцова // Мовознавство. – 1979. – №2. – С.57-61.
211. Шило Г.Ф. Власні особові імена в усному мовленні / Г.Ф.Шило // Усне побутове літературне мовлення. – К.: Наукова думка, 1970. – С.68-81.
212. Шило Н.І. Структурні типи українських технічних термінів (на матеріалі лісової та деревообробної термінології) / Г.Ф.Шило // Питання словотвору. – К.: Вища школа, 1979. – 191 с.
213. Шульгач В.П. Гідронімія басейну Стиру / В.П.Шульгач. – К.: Наукова думка, 1993. – 142с.
214. Шульгач В.П. Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції) / В.П.Шульгач. – К., 1998. – 368 с.
215. Эварницкий Д.И. Очерки по истории запорожских казаков и Новороссийского края / Д.И.Эварницкий. – СПб.: Тип. И.Н.Скорородова, 1889. – 195 с.

216. Юрків М.М. Гідронімно-ойконімні паралелі в західноукраїнському ономастиконі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / М.М.Юрків. – Харків, 2000. – 19 с .
217. Rozwadowski J. Wybór pism / J.Rozwadowski. – Warszawa: Państw. wyd-wo nauk., 1961. – Т.2. – 399s.
218. Miklosich F. Dia Bildung der slavischen Rersonennamen / F.Miklosich // Denkschr. s.k. Akad. Wiss. Philol. Kl. – Wien, 1860.

**СЛОВНИК-ПОКАЖЧИК ГІДРОНІМІВ
КОЛИШНЬОГО ВЕЛИКОГО ЛУГУ ЗАПОРІЗЬКОГО**

Андрій (89)

Андрі'ївська (89)

Ари'на (89, 142)

Ірина (89, 142)

Ірина (89, 142)

Арте'мове Пле'со (89, 126)

Архар (131)

Атали'кова (52, 53, 123, 124, 133, 134)

Аталик (124, 131)

Атель (132)

Ба'ба (115, 122, 123, 132)

Баби (122, 132)

Ба'бина' (116, 122)

Ба'бине (68, 134, 146, 153)

Ба'бське (123, 146)

Ба'лка (73, 74, 122)

Ба'лківські (73, 123, 134)

Балчанські (134)

Балки (137)

Банду'ра (94, 132, 155)

Ба'ндурове (94)

Бабинські (124)

Бабушкін (152)

Баглу'й (31)

Базавлуг (54)

Базавлук (53, 54, 131, 140)

Базавлукъ (140)
Базагиликe (133)
Базаулик (54)
Базовлукъ (140)
Базолукъ (140)
Базувлук (140)
Базулукъ (140)
Безовлукъ (140)
Бузлукъ (140)
Бузовлук (140)
Бузувлук (140)
Бузулук (153, 140)
Базавлуцький (138)
Базухи' (82, 132)
Бака'й (54, 123, 138, 154)
Баклано'ве (68, 125)
Балаба'нове (94)
Бала'бине (131)
Бала'бинські (134, 137)
Стро'ганівські (124, 137)
Балбу'тине (94)
Балча'нська (73)
Балчанський (74, 124, 137)
Полковський (137)
Бара'нник (94)
Барано'ва (94, 115, 125, 133)
Баржак (131)
Бездо'нна Я'мка (34, 135)
Бейкуш (131, 156)
Бережні'вське (95)

Березува́тка (81, 116, 120, 137)
Борознува́тка (120, 131, 137)
Би́стра (37, 149)
Бистрик (37, 123, 136, 138, 149, 154)
Ревунець (136, 138)
Бирючий (133)
Бі́ле (29)
Білий (124)
Білий (124)
Бі́лий Перева́л (30)
Біле́нька (116, 133, 150)
Біленьке (133, 134)
Бі́лінка (116, 122, 150)
Бі́ла (119, 150)
Білоборо́дчина (94)
Білогі́р'я (132)
Білозе́рка (109)
Білозе́рський (29)
Бі́ле О́зеро (30)
Біленьківське Дніприще (127)
Білоцеркі́вське (148)
Білоцерко́вне (148)
Білякова (124, 133)
Близнеці́ (50, 150)
Близнюки́ (122, 132, 150, 153)
Блискаві́вщина (95)
Богуно́ві (95)
Богу́ш (95, 143, 150)
Богу́ські (109, 142)
Бугу́ські (142)

Богушник (143, 150)
Бугуш (143, 150)
Бугушник (143, 150)
Божо'к (85)
Бокові' (47)
Бо'ндарів (95)
Борсу'нка (142)
Бурсу'нка (142)
Бочки' (47, 48, 143)
Бучки' (48, 143)
Попере'чні Бочки' (48)
Бра'жине (95)
Братки (132)
Бри'лик (95)
Бриста'на (109)
Брід (75)
Бро'дик (75)
Бугаїв Полой (126)
Буга'й (37)
Бузівська (123, 126, 133)
Бузівська Плетениха (126, 127)
Бунчукрак (131)
Буруватий (30)
Бурча'к (37, 125, 131)
Бу'рча (37)
Бурчакова Яма (127)
Васю'ринський (149)
Васю'рине (149)
Вели'ка Осоко'рівка (63, 128)
Вели'ка Терні'вка (62, 128)

Терні́вка (120)
 Велика Катеринівка (59)
 Велике (136, 138, 154)
Великий Боклаг (136, 138)
 Велике Дніприще (127)
 Вели́ке Дубкува́те (62, 129, 135)
 Велике Закітне (129)
 Велике Котове (129)
 Велике Піскувате (129)
 Велике Свирівське (129)
 Вели́ке Криве́ (43, 129)
 Велике Ямкувате (129, 135)
 Великий Бакай (128, 135)
 Великий Затін (136)
Нижній Затін (136)
 Вели́кий Ма́р'їнський Прогні́й (33)
Вели́кий Ма́р'ївський Прогні́й (33, 135)
 Вели́кі Бочки (48)
 Великі Води (138, 144, 145)
Вели́ка Вода́ (144)
 Вели́кі Осо́ки (63, 128)
 Велича́нська (95, 124, 131)
 Вербі́вка (63, 120)
 Вербо́ве (63, 125, 133, 155)
 Ве́рхній (48)
 Верхня Плетениха (40)
 Ве́ршин (96)
 Ви́шня (63, 122)
 Вилува́те (43)
 Вищитарасівська (134)

Вищетарасівські (138)
Тарасівські (138)
Вівчаре/ве (96)
Вічище (132)
Во/вкова (96, 144)
Во/вкове (96, 144)
Во/вча (68)
Во/вче (69)
Во/вче Го/рло (70, 126, 135)
Вовчишине (155)
Вовчі (135)
Вовчки (70, 122, 132)
Вовчків (70, 125)
Вода Кінська (128)
Волба (131)
Во/лбочка (70)
Воло/ве (70, 125)
Вузьке/ Святе/ (37, 128, 135)
Вхідне/ (50)
Гадю/чі (70, 135)
Гайда/й (96)
Га/лина Я/ма (90, 126)
Галянки/ (50, 122, 132)
Гамани/сте (96, 148)
Гамани/цьке (148)
Гомони/цьке (148)
Га/пчине (90)
Гатки/ (82)
Германи/ (96)
Ге/ррос (114, 125)

Герр (131)
Глибкува'те (34, 136, 137)
Виямка (136, 137)
Ямкувате (136)
Ямкувате (137)
Глибо'ка Кі'нська (34)
Глибока (126)
Глибоке (154)
Глухе' (48, 155)
Глухи'й (48)
Глухий Бакай (135)
Гнила' (31, 154)
Гнила' За'біч (38, 49)
Гниле'нька (33)
Гнили'й Прогні'й (33)
Гниляк (154)
Голува'те (45, 142)
Голюва'те (142)
Го'рбова (96)
Горі'ле (82, 125, 133)
Горобе'ць (96)
Город'ицьке (134)
Городи'цький (123, 133)
Городи'ще (116, 132)
Гострува'те (38)
Гре'дчине (97)
Грузька' (45, 133, 155)
Гру'шівка (63, 120, 131, 155)
Гру'шівське (114, 122, 146)
Грушкува'те (146)

Гру/шка (63)
Груща/те (45)
Губине/ (97, 153)
Гу/нський (97)
Гуси/не (70, 125, 146)
Густий (1257)
Гу/сяче (70, 125, 133, 146)
Грант (97)
Гудзі/вська (97)
Гудзі/вська Плетени/ха (97)
Дардане/лли (110, 123)
Джума/йлове (97)
Дзіндзьо/ха (97, 150)
Дзіндзьо/шине (97, 150)
Ди/мна (82, 125, 133)
Дібро/вські (63, 123, 135)
Дідок (122)
Дмитракі/вка (90)
Дніпри/ще (110, 121)
Дніпро (131, 136, 139, 140)
Атель (136)
Бори/стен (136, 142)
Бори/сфен (57, 136, 142)
Борі/сфенес (142)
Борі/сфеніс (142)
Данабер (140)
Данапр (56, 140)
Дана праг (56)
Данапер (55, 56, 140)
Данпаріс (56, 140)

Данперес (56, 140)
Данапрісно (56, 140)
Днепръ (140)
Днепъръ (140)
Дънепръ (140)
Дънепръ (140)
ДънѢпръ (140)
Дніп (56, 140)
Дні'пер (56, 140)
Дніпр (56, 140)
Донпаріс (140)
Донперес (56, 140)
Дунаборіс (55, 140)
Дунапер (55, 140)
Дунапріс (56, 140)
Дунапоріс (56, 140)
Дунібр (56, 140)
Дуніпр (140)
Ексі (57, 136)
Елексе (57, 136)
Елісс (136)
Еліче (57, 136)
Ерексе (136)
Ерессе (57, 136)
Змій-Горинич (139)
Змія-Дівиця (139)
Іоза (56, 136)
Леллексе (57)
Лерессе (57, 136)

Лозо (136)
Луосен (136)
Люксом (136)
Люксоні (136)
Люссоні (136)
Ляллексе (136)
Непрь (140)
Ніпр (56, 140)
Ніпро' (56, 140)
Озі (56, 136)
Озі-су (56, 136)
Озу (56, 136)
Озю (56)
Олешня (57)
Олешко (57)
Ріка-Славу́та (80, 139)
Славу́т (56, 139, 149)
Славу́та (56, 139, 149)
Славу́тець (56, 139, 149)
Славу́тич (56, 149)
Славу́тиця (56, 139, 149)
Узі (56, 136)
Узу-су (56, 136)
Узу (56, 136)
Юзен (56, 136)
Дністер (56)
Дуністер (56)
До́вга (36)
Довга́н (36)
До́вге (36, 154)

Довгенькі Малі (128)
До́вгинське (97)
До́вжик (36)
Дома́ха (110, 122, 156)
До́рошеве (90)
Дубкувате (124)
Дуга́ (39)
Дунай (56)
Істер (56)
Дурак (122)
Дурний (125)
Єри́к (75)
Жадано́ве (97)
Жамріє́ве (98)
Жбури (120)
Жбурик (149)
Жбу́рівка (110, 120, 125, 126, 149)
Жереб'яча (53)
Жо́вте (30)
Жо́лоб (39, 144)
Жолоби́ (144, 145)
Жолобо́к (39)
Журавлі́вський (70, 123, 133)
За́біч (48, 153)
Заблудні́ (48)
Загина́йко (39)
Закі́тне (51, 153, 154)
Заклята (137, 139)
Закля́тий (110, 125, 133, 144)
Закля́те (144)

Закопа'йчиха (98, 149)
Закопа'їчка (149)
Закопа'йчик (149)
Закутна (49, 137, 139)
Заку'тне (49, 155)
Заку'тні (49)
Заку'тний (133)
Залива Кінських Вод (135)
Западне' (49)
Западня'нка (48)
Запла'ва (149)
Запла'ви (149)
Заплавна (149)
Засу'шна (45)
Засу'шка (45)
Заті'н (75)
Затінець (75, 138)
Зато'к (75, 76, 77)
Зато'н (138)
Зду'мівка (120, 131, 141)
Зду'рмівка (141)
Златопіль (123)
Златопільські (123, 134)
Змію'ха (70)
Зна'м'янка (123)
Зна'м'янська Кі'нська (111, 129)
Зна'м'янські (123)
Іва'нівка (137)
Іва'нівські (124, 137)
Синільниківські (137)

Іллінські (124)
Іські/вка (90, 150)
Іські/вське (150)
Юські/вська (150)
Яські/вка (150)
Яські/вська (150)
Йо/сипове (149)
Йо/сип (91, 149)
Кабане/ць (70, 122, 132)
Кабано/ве (70, 125)
Кабаняче (70)
Каза/н (43)
Кали/ло (33, 132)
Кали/нів (63)
Кали/нівське (64, 148)
Кали/нине (148)
Кали/новське (64, 148)
Калинува/те (64, 148)
Кам'яне (133)
Кам'яни/й Зато/н (46, 127, 135, 143)
Камінний Затін (127, 143)
Ка/м'янка (116, 120, 131, 139, 155)
Мала Кам'янка (139)
Черво/на (139)
Черво/на Ка/м'янка (139)
Кам'янська Кінська (129)
Кам'янський (123)
Кам'янувате (124)
Ка/м'янчине (114)
Кана/ва (77)

Канкри/нівське (103, 126)
Канкри/нівське Піща/не (46, 128)
Канкринське (123)
Канкринські (123)
Канкринівські (134)
Канци/берівське (91)
Капило/ве (98)
Капулівські (123)
Кара/йдубина (116, 121)
Карайтебе/нь Би/стра (38, 128)
Карайтебен (121)
Каратебен (121)
Карака/н (43)
Карандаше/ва (98)
Карасюва/те (71, 124, 138, 155)
Карасюватська Лощина (71, 138)
Карасюва/ті (71, 135)
Карасюватська Я/ма (34, 71, 127)
Карачокра/к (57, 58, 61, 142)
Карачакра/к (142)
Карачакра/н (142)
Карачекра/к (142)
Кара/чикрак (142)
Каратупра/к (142)
Чекра/ (142)
Карна/ухів Плес (80, 98, 126, 147)
Кара/ухове Пле/со (147)
Ка/рпине (91)
Кася/нове (91)
Каховське (133)

Квачок (122, 131)
Ква/ша (33, 122, 149)
Кваши/вське (98, 149)
Кваиня/ (33, 122, 149)
Ква/шин (98)
Кирги/зка (86)
Кислі/вка (98, 149)
Ки/сла (98, 149)
Кисле (125, 133)
Ківш (39)
Кі/нська (53, 71, 123, 129, 136, 139, 155)
Вода Кінська (139)
Гіпакір (131)
Знам'янська Кінська (139)
Лкису (136, 139)
Лкисуй (136, 139)
Їлка (136, 139)
Йолки-Су (136, 139)
Кам'янська Кінська (139)
Кинка (71)
Кінська Вода (71, 126, 139)
Кінські Води (71, 139)
Кінська Промойна (129)
Кінка (71, 120, 131, 139)
Конка (139)
Конская (71)
Пантікап (131)
Клинува/те (39)
Клоку/нка (111, 122, 131, 143, 148, 153)
Клоку/шка (148)

Клуку/нка (143, 148)
Куку/нка (148)
Клоку/ночка (111, 142)
Клуку/ночка (142)
Коби/лчине (99)
Ковале/ве (99)
Ковтъоба (121)
Кози/е (99)
Козу/лина (71, 125, 133, 149)
Козу/лиха (121, 149)
Кока/ня (58, 150)
Кака/ня (150)
Кака/нька (150)
Колодува/та (144)
Колодува/те (144)
Коля/дчине (99)
Комизо/ве (99)
Ко/нонове (91)
Кори/тня (39)
Коро/вчине (99, 150)
Коро/вка (150)
Корчакувате (124)
Корчува/те (46, 133, 134, 142)
Корцюва/те (142)
Косар (122, 131)
Кото/ве (99)
Кочкува/те (46, 124, 133)
Кравчи/ха (99)
Крамари/ха (99)
Кра/сне (30)

Крива' (39, 155)
Криве' (155)
Криве' Діжу'рне (116, 128)
Криве' Дніпри'ще (111, 127)
Крини'чна (77, 125, 133, 146)
Криничува'та (77, 124, 133, 146)
Кропивна (125, 133)
Кру'гле (155)
Кру'глик (155)
Круте' (44, 155)
Круте'ньке (44, 155)
Крутий Перевал (126)
Круті' (44)
Крутув'ате (44, 147)
Крутя'ка (44, 121, 132, 153)
Кр'учене (39)
Крячи'ха (71)
Кузьми'нський (91)
Кума' (50, 59)
Ку'пиха (99)
Кут (44)
Кутахо'ве (100)
Ку'ца (36)
Кучеряве (125)
Кучу'жбине (100)
Кушугу'м (59, 123, 140)
Кутучума (140)
Кучугум (59)
Кучугумъ (140)
Кучукумъ (140)

Кучумъ (140)
Кучугумка (140)
Кучугумовка (140)
Кошогум (59)
Кошогумъ (140)
Кошоум (140)
Кошугум (59)
Кошугумъ (140)
Кушугумъ (140)
Кушугуръ (140)
Кушугу/мівка (59)
Кушугу/мівські (135)
Кушугу/мський (111, 123, 146)
Кушугу/мський (111, 146)
Кушугу/мське (134)
Кушумбе/т (144)
Кушумбе/та (144)
Кушурува/та (149)
Кушу/р (149)
Кушурува/те (64, 147)
Кущі/вське (100)
Ла/пине (100, 149)
Ла/пинка (149)
Лахно/ве (100, 134)
Лебедева (132)
Ле/бедеве (100, 125, 134, 142)
Ле/бедове (133, 142)
Ле/бедеві (71)
Лебедине (125)
Лебедишка (131)

Лебедівські (123)
Лебедові (135)
Левениха (100)
Левкова (91)
Лепехи (64, 122)
Лепехува́те (64, 124, 155)
Ли́зине (100)
Лима́н (77, 79)
Лима́нець (77)
Лі́са Гі́рка (44, 135)
Литвино́ве (101)
Лободиха (121)
Лозува́те (64, 155)
Лозува́тий (64, 124)
Лозува́тий Поло́й (64)
Лозува́тка (64, 120, 154)
Лойок (122)
Лопа́та (101)
Лопу́шка (150)
Лопухува́та (150)
Лопу́ша (150)
Лопу́шна (150)
Лопу́шина (150)
Лопу́шня (150)
Лопухува́те (65, 124, 155)
Лубенце́ве (101)
Лукнува́те (65)
Лямува́те (83)
Маки́терка (40)
Максими́вський (91)

Мала/ Во/лба (128, 138)
Волба (138)
Мала Кам'янка (128, 136)
Червона Кам'янка (128, 136)
Мала/ Ку/ца (36)
Мала/ Скаже/на (139)
Скажена (139)
Скаженка (139)
Мале/ Дніпри/ще (127)
Малі/ Бочки/ (48)
Мамайсу/рка (116, 148)
Мамайка (129, 131)
Мамайси/рка (148)
Ма/ма-су/ра (148)
Ма/ндич (101)
Ма/рківка (91)
Мар'ївське Дніприще (127)
Мару/нине (91)
Масюко/ва (101)
Матнині/ (101)
Матяші/вська (114)
Мая/к (83, 149)
Мая/чка (149)
Маячанський (124, 133)
Межова/ Лопу/шка (111, 126)
Метелиха (137)
Мельни/ха (111, 137)
Мельничиха (137)
Микитин (125, 133)
Мики/тин Ріг (117, 126)

Микільська (138)
Миколина (138)
Перевал (138)
Миколаївка (137)
Ми/шрик (65)
Мілке/ (35)
Міро/шник (101, 149)
Міро/шникова (149)
Мокра Кінська (129)
Мокра Шабельна (128)
Мокря/нка (51, 121, 131)
Мокря/нський (124, 133)
Моли/твяне (85, 112, 125, 126)
Молохува/те (65, 124)
Мо/ре (79)
Москале/ве (86)
Москаль (87)
Москальча/та (86)
Музурма/н (59)
Мухові/й (101)
Мухува/те (71, 124, 133)
Набо/кова Плетени/ха (101)
Наже/ра (121, 132, 142)
Нажо/ра (51, 132, 142)
Ненажо/ра (51)
Найді/вський (102)
Насквозня Плетениха (127)
Наскрізна Плетениха (127)
Неві/стиче (148)
Неві/сточеве (148)

Нерва'ч (102)
Несватівський (124, 133)
Нетригу'з (102)
Ни'жнє (114, 133)
Нижня Дмитрівна (138)
Друга Дмитрівка (138)
Нижня Плетени'хи (40)
Ни'жня Хо'ртиця (149, 155)
Ни'жній Хо'ртич (149)
Нікополь (123)
Нікопольські (123, 135)
Німе'цьке (87)
Нови'й Шара'й (126)
Шара'й (113)
Нововоронцовка (122, 137)
Нововоронцовські (137)
Миколаївські (137)
Новопа'влівська (114, 133)
Новопа'влівський (114, 137)
Лисогірський (137)
Черво'ний (137)
Обиті'к (42, 121)
Огирева (53)
Оджигі'ль (131, 142)
Оджиго'ль (142)
Оджигільна Плетениха (40)
Оки'шине (102)
Олексі'ївська (115, 133)
Оме'льниха (65, 121, 131)
Омельни'шка (65, 148)

Оме'льчиха (148)
Оме'льниха (148)
Омельни'чка (131, 148)
Орі'хівка (66, 120)
Орі'хове (66, 125, 155)
Оріховий Затон (127)
Оріхува'те (66, 124, 155)
Орло'ва (49, 136, 149)
Оре'л (72, 120, 122, 149)
Підпільна (136)
Орина (88)
Оришка (88)
Орлова Яма (127)
Орловий (125)
Осетрі'вка (72, 120, 155)
Осетрівська (133)
Осинува'те (67)
Оситнюва'те (67, 142)
Осітнюва'те (142)
Оситнягувате (124, 143)
Осітнягувате (143)
Осокорівочка (141)
Сокорі'вочка (141)
Осокорівка (120)
Осокува'те (67, 224)
Острівки (122, 143)
Островки (132, 143)
Острівне' (142)
Островне' (142)
Очеретува'те (67, 124, 155)

Павли/чка (91)
Павлівська (134)
Павлівський (133)
Павлю/к (92)
Паламар (122, 126)
Паламарчу/к (112, 122, 131)
Пальчик (122, 131)
Пампу/рине (142)
Панту/рине (142)
Паперу/шка (120, 131, 142)
Папарушка (131, 142)
Попару/шка (142)
Поперушка (142)
Пари/сте (40)
Пасько/ве (102)
Па/цове (92)
Пекло (154)
Пеньківська (124, 133)
Пеньок (120)
Перебі/й (42, 125, 153)
Перебоїна (131)
Перебойна (125, 133)
Перебо/їнне (112)
Перева/л (51, 122, 139, 153)
Піщаний перевал (126, 139)
Перевали (122, 132)
Переволо/ка (83, 121)
Перегні/й (32)
Пере/рва (117)
Переле/тне (102)

Перемі'л (35)
Петляне' (102)
Пинянка (121)
Підку'мок (59)
Підпі'льна (49, 137)
Піскува'та (46, 137)
Підпі'льня (49)
Підпільная (155)
Підсте'пна (50)
Піскува'те (46, 147, 155)
Піща'не (47, 155)
Піщаний Перевал (124)
Плеса (80)
Плесо (80)
Плетени'ха (40, 121)
Плетени'ха-Ви'тівка (40)
Плетениця (121)
Плетени'цький (112, 133)
Плетени'шка (40)
Пло'ска (44)
Пло'ске¹ (142, 155)
Пло'ське (137, 142)
Пло'ске² (137)
Солдатське (137)
Пло'ський Шиш (112, 126)
Повздо'вжня Плетениха (40)
Подівська (133)
Покровські (124, 135)
Пулковські кручі (137)
Полови'нне (52, 125, 133, 154)

Полтавці́в (102)
Полтавський (102)
Польова́ Гру́шівка (50, 126)
Пону́рка (34)
Понурський (133)
Попере́чна Плетени́ха (40, 42, 127)
Поперешня Плетениха (127)
По́пик (85)
Попі́вська Я́ма (85)
Попі́вський (115, 133)
Попі́вщина (132)
Попо́ва (102)
Поповське (146)
Попо́ве (146)
Попо́вщина (85, 117, 122, 154)
Потюпа́чині (102)
Похи́лова (103, 146)
Похи́ла (146)
Придка́ (38)
Пришиб (122)
Просеред (50, 155)
Пр'осередине (50)
Прі́рва (52, 122, 132, 147)
Прі́рви (132, 147)
Про́рва (147)
Прово́рне (103)
Прогні́й (31, 33, 139)
Прогной (31)
Новий Прогній (54, 139)
Прогно́йне (33)

Про/різь (42, 132)
Пропасть (35)
Птичне (125)
Птичня (121, 131)
Пузи/р (103)
Пухачи/не (67)
Пуши/нна (67, 125, 133)
Ра/ківка (72, 120, 131)
Ра/кове (125)
Ра/кові (72, 135)
Ра/чне (72, 125, 133)
Рашня/ (72, 121)
Ре/ва (103)
Ре/вин (146)
Ре/винський (146)
Ре/вина Плетени/ха (112, 127, 138)
Бурла/чка (138)
Ре/вка (37, 120)
Реву/н (138, 149)
Реву/ча (149)
Ревунча (112, 132, 149)
Рів (80)
Рі/вне (45, 142)
Рі/мне (142)
Рівча/к (80, 154)
Рівчачо/к (80)
Різакувате (124)
Різни/чка (103)
Річи/ще¹ (80, 154)
Річи/ще² (136, 138)

Бугай (136, 138)

Джуган (131, 136, 138)

Ониськів (137, 138)

Рога^чик (40, 122)

Рогова^Плетени^ха (40, 117, 126, 127)

Рогова^Р (126, 133)

Рогозува^та Лощина (67)

Рогозува^те (67, 124, 133, 155)

Рогозяне (125, 155)

Рогувате (155)

Розко^пане (84)

Розсі^л (34)

Розсо^ха (40, 149, 154)

Розсо^р*хове* (149)

Розсо^хи (41)

Розсо^хський (41)

Розсохува^те (41)

Розсо^шки (41)

Розумі^вський (122)

Руді^Поло^ї (47, 126)

Рябко^ва (124, 133)

Рябо^к (112, 121, 124)

Ря^жині (104, 145, 146)

Ря^ж*ські* (146)

Ря^ска (67, 122, 132)

Са^вине (92)

Са^вка (92)

Са^вченків (104)

Сага (81)

Са^ги (81)

Са'лове (104)
Сакви' (41)
Самси'чине (104)
Самсо'нів (92)
Санда'лка (60)
Са'ньчина (91, 142)
Са'нчина (142)
Сапа'те (37)
Свина'рка (84, 122)
Свиня'че Мо'ре (126, 135)
Свиня'чі (125, 135)
Сви'рка (122, 131)
Свята' (117, 125, 138)
Свята Гірка Вода (138)
Святе' (85)
Свячене (85)
Семе'нів (92)
Сердюки' (104)
Сердюко'ве (104)
Сер'едне (50)
Сива'ш (72, 122)
Си'лчина Плетени'ха (112, 127)
Си'лчине (92)
Сині'льникове (137)
Си'сина (104)
Сім Крини'ць (128)
Скалозу'бове (115, 134)
Скарби'нка (120, 131, 137)
Ско'вська (137)
Скарбна' (120, 125, 133, 150)

Скабна' (133, 150)
Скарбни'ця (122, 150)
Скарбна' Колоті'вська (128)
Скелюва'тий (47, 124, 146)
Ске'лянський (133, 146)
Ске'льський (146)
Скеля'нські (124, 135)
Ско'речка (38)
Соба'чий Усту'п (72, 126, 135)
Соломо'нове (150)
Соломо'н (150)
Салимо'н (150)
Салимо'нове (150)
Салево'н (150)
Саливо'н (150)
Саливо'нове (150)
Соло'на (34, 125, 133)
Со'мова (73, 125, 133)
Со'мова Я'ма (35, 73, 127)
Сопі'льникове (104, 136)
Сопляко'ве (136)
Со'тникові (104)
Со'шників (105)
Станува'та Плетени'ха (40)
Стара' Ла'пинка (126)
Стара' Си'сина (128)
Старе' Річи'ще (128)
Стари'й Прогні'й (128)
Стари'й Реву'н (128, 135)
Стари'й Шара'й (128, 138)

Шарай (138)
Стару/ха (115, 122)
Стогнії/в (105)
Стрижа/чка (122, 131)
Стукано/ве (105)
Ступа/чка (105)
Судако/ве (125, 133)
Сукрова/тий (30)
Сухи/й (52, 125, 133)
Сухи/й Лима/н (79)
Тара/с (92, 113, 123)
Таро/к (60)
Те/мна (31, 154)
Те/мні Во/ди (31)
Темрю/к (105, 119)
Тернівка (120, 131)
Течія (81, 153)
Тимоше/ва (93)
Тихе (154)
Тихе/нька (38, 147, 150)
Тихе/йська (150)
Ти/хинка (147, 150)
Ти/хінка (147)
Ткаче/ва (105)
Тома/ківка (123)
Томаківські (123, 135)
Топчи/нка (52)
Три Брідки/ (128, 138)
Три Братки/ (128, 138)
Тригу/бівське (105)

Трибне (133)
Тю'пин (105)
У'стя (82, 141)
Ву'стя (141)
У'шкалка (131)
У'шкальські (135)
Федори'шине (93, 142)
Хведори'шине (142)
Фе'дорове (141, 143)
Хве'дорове (141, 143)
Фесько'ва Яма (93, 143)
Хвеськова Яма (143)
Францу'зька (105, 147)
Францу'зьке (147)
Хранцу'зька (147)
Хранцу'зьке (147)
Харкі'вські Я'ми (117, 127)
Харко'ве (93)
Харчове' (84)
Хваті'вщина (105)
Хве'нна (93, 150)
Хве'нька (150)
Хма'рине (106)
Хмельни'цька (113, 133)
Хмільне' (125, 133)
Холо'дне (33)
Холо'дний (33)
Холоднува'та (34)
Холуюва'та (47, 124, 144)
Холуюва'те (134, 144)

Хресто'ве (118, 125, 133)
Хреща'те (155)
Хрящува'те (47, 124)
Хрещуват'е (47)
Ца'врина (93)
Ца'пові (106)
Царгра'д (115, 122, 143)
Царьгра'д (143)
Царегра'д (122, 143)
Царигра'д (143)
Цалігра'д (143)
Царі' (106)
Ци'мбалове (106)
Чага'рине (106)
Чагарни'ха (68, 113, 121)
Ча'йка (122, 132)
Чака'л (60)
Ча'плинка (120)
Чичеклі'я (143)
Чачеклі'я (60)
Чачикле'я (143)
Чачиклі'я (61, 143)
Чичаклея (143)
Чичаклія (143)
Чичиклія (61, 143)
Черві'вський (133)
Червлёная (30)
Чорна (30, 31)
Черво'нська (146)
Червона (146, 154)

Черво/на¹ (30, 118, 125, 133)
Червоногриго/рівський (115)
Червоногриго/рівські (137)
Красногригорівські (137)
Черниші/вські (135, 137)
Червонодніпро/вський (138)
Червоня/нський (133, 138)
Червоня/нська (113, 124)
Черепашаче (73, 125)
Черепухва/те (73, 124)
Черне/че (86, 125)
Чернише/ва (106)
Чигрино/ва (106)
Чопи (122, 132)
Чо/рна Я/ма (35, 106)
Чорне (154)
Чортомли/к (121)
Чортанлик (121)
Черторея (60)
Чортомли/цьке Дніпри/ще (113, 127)
Чортомли/цька Дніпро/ва (128)
Чортомли/цький (113)
Шава/рине (106)
Шаву/лиха (106, 148)
Шау/ла (148)
Шау/лиха (148)
Ша/пчине (106)
Шара/й (113)
Шарша/ва (107, 146)
Шарша/вівська (146)

Ша/хівське (113)
Ша/хова (150)
Ша/хиве (150)
Шо/хівка (150)
Ша/хівка (150)
Шва/ччине Ги/рло (126, 139)
Шва/ччине (139)
Швайчине (139)
Шева/те (107)
Ше/вське (107)
Шевчи/ха (107, 141)
Шевчи/ха (141)
Ши/бенишна Плетени/ха (40, 127)
Шигані/вське (107)
Ши/йка (146, 155)
Ши/йчине (107, 146, 147)
Шиюва/те (146, 147)
Широ/ка (37)
Широ/ке (37, 154)
Широча/нська (115)
Широшта/нський Усту/п (107)
Шкварці/вське (107)
Шку/рине (107)
Шмальо/к (108, 144, 145)
Шмальки/ (144, 145)
Штани/на (42)
Штанці/ (42)
Шу/ндареве (108, 142)
Шу/ндерове (142)
Щепіє/ва (108)

Щу'че (73)
Явдо'шка (93, 123)
Я'ковлівські (108)
Я'ма (35, 154)
Я'ми (122, 132)
Ямува'те (155)
Ямува'ті (124, 135)
Я'рчина Лощи'на (108, 126)
Янчокра'к (61, 142)
Канчакра'к (143)
Чекра' (143)
Янчакра'к (143)
Янчекра'к (143)
Янчикра'к (143)
Я'шник (108)